

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

BETÆNKNING

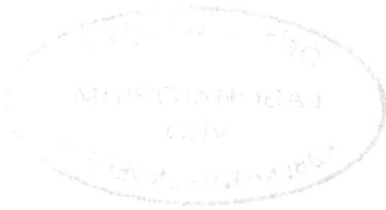
om

højesteretssagførerprøven, offentlig votering i
Højesteret, bevisumiddelbarhed ved Højesteret og
Højesterets kompetence i straffesager.

AFGIVET AF DET AF JUSTITSMINISTERIET
DEN 2. MARTS 1955 NEDSATTE UDVALG.

BETÆNKNING NR. 164

1956

INDHOLDSFORTEGNELSE.

Udvalgets nedsættelse	5
I. Højesteretssagførerprøven	7
A. Den historiske udvikling og de gældende regler	7
B. Udvalgets bemærkninger	12
C. Lovudkast med bemærkninger	23
II. Offentlig votering i Højesteret	28
A. Den historiske udvikling og de gældende regler	28
B. Udvalgets bemærkninger	31
1. Højesteretssager, der behandles mundtligt i offentligt retsmøde	31
2. Højesteretssager, der behandles mundtligt for lukkede døre eller skriftligt	36
3. Supplerende forslag	36
C. Lovudkast med bemærkninger	37
III. Bevisumiddelbarhed i borgerlige sager ved Højesteret	41
A. Den historiske udvikling og de gældende regler	41
B. Udvalgets bemærkninger	42
IV. Højesterets kompetence i straffesager	45
A. Den historiske udvikling og de gældende regler	45
B. Udvalgets bemærkninger	46

Bilag.

Vedrørende udvalget:

1. Skrivelse af 20. april 1956 fra højesteretssagfører Stig Rode med påtegning af 25. april 1956 fra udvalgets formand	48
2. Justitsministeriets skrivelse af 5. maj 1956	49

Vedrørende højesteretssagførerprøven:

3. Oversigt over forløbet af aflagte prøveprocedurer ved Højesteret siden højesteretsåret 1933	50
4. Oversigt over de landsretssagførere m. fl., der har procederet for Højesteret i medfør af retsplejelovens § 127, stk. 2	51
5. Oversigt over antallet af borgerlige sager, der er procederet mundtligt for Højesteret af landsretssagførere m. fl. i medfør af retsplejelovens § 127, stk. 2	52
6. Skrivelse af 27. april 1954 fra Højesteret	53
6 A. Skrivelse af 9. marts 1936 fra Højesteret	57
7. Skrivelse af 14. september 1954 fra Sagførrådet	58
7 A. Ekspose af april 1954 udarbejdet af landsretssagfører Alfred Bjarup og landsretssagfører Poul Christiansen	66
8. Skrivelse af 8. november 1954 fra Højesteretsskrankens bestyrelse	73
9. Skrivelse af 25. august 1956 fra Østre Landsret	75
10. Skrivelse af 8. oktober 1956 fra Vestre Landsret	78
11. Redegørelse af 1. februar 1954 vedrørende advokatprøven i Norge	81
11 A. Ekstraktafskrift af skrivelse af 21. maj 1946 fra Hovedstyret for Den Norske Sakførerforening til det norske justis- og politidepartement	85

12.	Supplerende redegørelse af 15. oktober 1955 vedrørende advokatprøven i Norge	88
Vedrørende offentlig votering i Højesteret:		
13.	Skrivelse af 18. marts 1920 fra Højesteret	89
14.	Skrivelse af 19- november 1925 fra det af justitsministeriet den 1. juli 1925 nedsatte udvalg	92
14 A.	Professor H. Munch-Petersens udtalelse	93
14 B.	Højesteretssagfører N. H. Baches udtalelse	98
14 C.	Professor H. Munch-Petersens og højesteretssagfører N. H. Baches forslag til ændringer i retsplejeloven	100
14 D.	Højesteretsdommer Cosmus A. Chr. Meyers udtalelse	102
14 E.	Supplerende udtalelse fra professor H. Munch-Petersen	105
15.	Skrivelse af 8. september 1926 fra Højesteret	106
16.	Skrivelse af 3. februar 1931 fra Retsplejeudvalget	109
17.	Skrivelse af 19. marts 1931 fra Højesteret	113
18.	Redegørelse af 24. april 1956 vedrørende voteringsordningen i den danske Højesteret	114
19.	Uddrag af forhandlingerne på det 18. nordiske juristmøde (1948)	116
20.	Redegørelse af 15. november 1955 vedrørende sagsbehandlingen og arbejdsordningen ved den norske Højesteret	119
21.	Redegørelse af 24. november 1955 vedrørende proceduren, voteringen m. m. ved Högsta Domstolen i Sverige	122

UDVALGETS NEDSÆTTELSE.

Den 2. marts 1955 nedsatte justitsministeriet et udvalg med den opgave at overveje ændringer i retsplejeloven med henblik på højesteretssagførerprøvens afskaffelse, indførelse af offentlig votering i Højesteret samt adgangen til umiddelbar bevisførelse for Højesteret og i straffesager udvidelse af Højesterets kompetence med hensyn til bevisbedømmelsen.

Udvalget fik følgende sammensætning: Højesteretsdommer, dr. phil. Victor Hansen, formand.

Professor, dr. jur. Erwin Munch-Petersen. Højesteretssagfører Stig Rode.

Landsretssagfører Poul Christiansen.

Kontorchef i justitsministeriet Tage Schelle.

I oktober 1955 overværede udvalgets medlemmer proceduren, rådslagningen og voteringen i nogle sager i den norske Højesteret og fik lejlighed til at «drøfte de for udvalget foreliggende problemer dels med de enkelte norske højesteretsdommere, dels ved et møde med den norske Højesterets samlede dommerkollegium.

Udvalget har fra justitiarius i den norske Højesteret Sverre Grette modtaget redegørelser for advokatprøven i Norge og for arbejdsordningen ved den norske Højesteret, jfr. bilag 11, 12 og 20.

Endvidere har det svenske justitiedepartementet givet udvalget en redegørelse for proceduren, voteringen m. m. i Högsta Domstolen i Sverige, jfr. bilag 21.

Der er yderligere gennem udenrigsministeriet indhentet oplysninger om sagførerordningerne og voteringsordningerne m. m. ved de højeste domstole i en række lande.

Udvalget har den 26. juli 1956 haft en drøftelse med præsidenterne for Vestre og Østre Landsret af forskellige spørgsmål, der

har berøring med landsretternes virksomhed, og præsidenterne har derefter meddelt udvalget de som bilag 9 og 10 optagne redegørelser for de drøftede spørgsmål.

Efter at professor Munch-Petersen den 26. februar 1956 var afgået ved døden, drøftede udvalget spørgsmålet om en supplerings af udvalget med en ny repræsentant for universiteternes juridiske fakulteter. Et flertal (formanden og Rode) gik stærkt ind for en sådan supplerings, medens et mindretal (Poul Christiansen) gik imod dette, og et andet mindretal (Schelle) stillede sig neutralt. Formanden henvendte sig herefter med udvalgets godkendelse til justitsministeren angående spørgsmålet om udnævnelse af et nyt medlem og meddelte yderligere med Højesterets bemyndigelse ministeren, at Højesteret tiltrådte flertallets henstilling om en supplerings af udvalget. Justitsministeren svarede imidlertid, at man ikke fandt, at der på dette tidspunkt burde beskikkes et nyt medlem af udvalget, der den 2. marts 1955 var nedsat som et hurtigt arbejdende udvalg. Dette standpunkt fastholdt justitsministeriet i skrivelse af 5. maj 1956 overfor en fornyet henvendelse fra Rode, tiltrådt af formanden, i hvilken henvendelse der særligt gjordes opmærksom på omstændighederne ved udvalgets nedsættelse, jfr. bilag 1 og 2. Endelig meddelte justitsministeriet udvalget i skrivelse af 18. maj 1956, at man havde besvaret en tilsvarende henvendelse fra tre professorer i retsvidenskab ved Københavns Universitet, dr. jur. Poul Andersen, dr. jur. O. A. Borum og dr. jur. Stig Iuul derhen, at man henholdt sig til afgørelsen af 5. maj 1956. Rode har herefter ikke ment at kunne deltage i afgivelse af betænkning

vedrørende spørgsmålene om offentlig votering i Højesteret, Højesterets kompetence i straffesager og bevisumiddelbarhed for Højesteret.

Nærværende betæknings afsnit om offentlig votering i Højesteret, om adgangen til umiddelbar bevisførelse for Højesteret og om Højesterets kompetence med hensyn

til bevisbedømmelsen i straffesager er her-
efter alene afgivet af formanden, Poul
Christiansen og Schelle, således at Rode
kun har deltaget i afgivelsen af betæknin-
gens afsnit om højesteretssagførerprøven.

Fuldmægtig i justitsministeriet Niels
Madsen har fungeret som udvalgets sekre-
tær.

København i november 1956.

Poul Christiansen

Victor Hansen

Stig Rode

T. Schelle

/Niels Madsen

I. Højesteretssagførerprøven.

A. DEN HISTORISKE UDVIKLING OG DE GÆLDENDE REGLER.

Efter § 120 i lov nr. 90 af 11. april 1916 om rettens pleje skulle man for at få beskikkelse som højsteretssagfører og få møderet for Højesteret bl. a. i 3 år have været i virksomhed som landsretssagfører eller i visse andre stillinger samt have bestået højsteretssagførerprøven. Ifølge § 123 bestod denne prøve i, at den pågældende for Højesteret udførte 3 med mundtlig domsforhandling sluttende sager, af hvilke mindst 2 var borgerlige, deraf i hvert fald den ene for appellanten. Prøven var bestået, når udførelsen af disse sager kendtes forsvarlig af Højesteret. Man kunne ikke underkaste sig prøven oftere end 2 gange.

Under 1. behandling i folketinget i januar 1926 af et forslag til lov om forskellige ændringer i retsplejeloven, herunder forslag om offentlig votering i Højesteret, rejste Zahle kritik af de ovennævnte regler og især af den måde, hvorpå de anvendtes af Højesteret (R.T. 1925-26, Folketingets forhandlinger, spalte 4306-8 og 4443-45). Disse udtalelser gav anledning til en drøftelse af højsteretssagførerprøven i pressen og blandt sagførerne, og ved fremsættelsen i folketinget den 6. oktober 1926 af et forslag til ændring i retsplejeloven udtalte justitsministeren (Steincke), at der antagelig senere fra justitsministeriets side kunne forventes et forslag om ændring af reglerne om sagføreres møderet for Højesteret (R.T. 1926-27, Folketingets forhandlinger, spalte 47). På grund af regeringsskifte blev et sådant forslag dog ikke fremsat.

Spørgsmålet om ændring af reglerne om sagføreres møderet for Højesteret blev på ny rejst af et mindretal i det folketings-

udvalg, der behandlede et af justitsministeren (Rytter) i rigsdagssamlingen 1927-28 fremsat forslag til ændring af retsplejeloven, hvilket forslag ikke indeholdt ændringer med hensyn til højsteretssagførerprøven. Mindretallet foreslog principalt at afskaffe højsteretssagførerprøven og højsteretssagførerbeskikkelsen, således at der kun skulle være 2 slags sagførere, nemlig underretssagførere og advokater. Advokaterne, der skulle have bestået en prøve for landsretten, skulle være berettigede til at procedere for landsret og til efter 5 års virksomhed at procedere »egne sager« for Højesteret; når de havde haft beskikkelse i 10 år og personligt havde udført mindst 50 sager for landsret, skulle de endvidere være berettigede til at procedere alle sager for Højesteret. Subsidiært foreslog mindretallet at bevare en prøve som betingelse for almindelig mødeberettigelse for Højesteret, men således, at betegnelsen højsteretssagfører afskaffedes, idet der kun skulle være 2 sagførerbetegnelser, underretssagførere og advokater, samt at give advokater, der havde virket i 5 år, ret til at procedere egne sager for Højesteret (R. T. 1927-28, tillæg B, spalte 2388 og 2405—10). Højesteret havde i en erklæring af 5. marts 1928 (tillæg B, spalte 2495-2500) bestemt frarådet begge de nævnte forslag. Lovforslaget nåede ikke at komme til 2. behandling.

I rigsdagssamlingen 1928-29 fremsatte justitsministeren (Rytter) påny det af ham i forrige samling fremsatte forslag til ændring af retsplejeloven. Efter at Retsplejeudvalget, Sagførerrådet og Højesteret havde erklæret sig om det ovennævnte i rigsdags-

samlingen 1927-28 af mindretallet i folketingsudvalget fremsatte forslag, og efter at Retsplejeudvalget og Højesteret havde udtalt sig om et andet af justitsministeriet udarbejdet forslag til ændring af reglerne om højsteretssagførerprøven, opnåedes der i det i rigsdagssamlingen 1928-29 nedsatte folketingsudvalg enighed om en ordning, der blev tiltrådt af justitsministeren (Rytter), og som i hovedtræk gik ud på at bevare højsteretssagførerprøven som betingelse for almindelig adgang til at procedere for Højesteret, dog således at prøven erstattedes af en prøvetid på IV2 år, i hvilken den prøveprocederende skulle udføre mindst 4 sager. Endvidere foresloges, at landsretssagførere, der havde haft beskikkelse i 8 år og iøvrigt opfyldte betingelserne for at blive højsteretssagførere, skulle kunne give møde for appelinstævnte i sager, som de personlig eller ved autoriseret fuldmægtig havde udført i den foregående instans (R.T. 1928-29, tillæg B, spalte 149-51 og 255-314). Disse forslag blev vedtaget enstemmigt af folketinget. Et mindretal i det af landstinget derefter nedsatte udvalg foreslog, at landsretssagførere, der havde haft beskikkelse i 5 år, skulle have ret til at give møde for Højesteret i »egne sager«, således at deres møderet skulle gælde både for appelinstævnte og appellanten (R.T. 1928-29, tillæg B, spalte 1100-1102). Efter at dette mindretalsforslag var forkastet, vedtog landstingets flertal de af folketinget vedtagne ændringer med hensyn til højsteretssagførerprøven. Da det i folketinget vedtagne samlede lovforslag vedrørende retsplejeloven imidlertid på andre punkter var ændret i landstinget, blev det tilbagesendt til folketinget til fornyet behandling. Denne behandling blev standset som følge af folketingets opløsning.

Efter regeringsskiftet nedsatte justitsministeriet den 7. juni 1929 et udvalg til at overveje spørgsmålet: om ændringer i retsplejelovens regler om sagførervæsenet, særlig om betingelserne for at blive sagfører og om sagførernes adgang til at give møde for de forskellige retter. I udvalgets betænkning af

december 1929 (R.T. 1930-31, tillæg A, spalte 5083-5172) foreslog udvalgets flertal indførelse af fællestitlen »advokat« for alle sagførere. Almindelig mødeberettigelse for Højesteret kunne efter forslaget opnås enten gennem en prøveprocedure for Højesteret i 4 sager eller ved efter 3 års møde for Højesteret i 4 egne sager at få Højesterets erklæring om, at man fandtes egnet til at få beskikkelse med almindelig mødeberettigelse for Højesteret. Endvidere foresloges, at man efter 5 års virksomhed som landsretssagfører og efter personligt at have udført mindst 15 sager for landsret eller landsretsvis for Sø- og Handelsretten blev berettiget til at møde for Højesteret i »egne sager«. Hvis den pågældende landsretssagfører ikke havde 1. karakter til juridisk embedseksamen, var det yderligere en betingelse for denne mødeberettigelse, at hans procedure ifølge erklæring fra vedkommende landsret (Sø- og Handelsretten) havde været forsvarlig. Udvalgets mindretal kunne tiltræde flertallets forslag om ændring i selve højsteretssagførerprøven, men ikke flertallets øvrige forslag.

I en erklæring af 26. juni 1930 (R.T. 1930-31, tillæg A, spalte 5173-74) frarådede Højesteret de af udvalgets flertal foreslåede bestemmelser, idet retten erklærede, at den tillagde det meget betydelig vægt, at højsteretssagførerprøven bevaredes.

I rigsdagssamlingen 1930-31 fremsatte justitsministeren (Zahle) herefter et lovforslag, der på de her nævnte punkter fulgte flertallet i justitsministeriets udvalg af 1929 (R.T. 1930-31, tillæg A, spalte 4769-5248). Det af folketinget nedsatte udvalg var enigt i, at der burde indføres en tvungen fællesbetegnelse for alle sagførere, men foreslog, at denne betegnelse skulle være »sagfører« og ikke »advokat«. Med hensyn til mødeberettigelse for Højesteret foreslog udvalgets flertal, at den skulle tilkomme enhver sagfører, der havde mødeberettigelse for landsret, når han havde virket i denne egenskab i 5 år, således at højsteretssagførerprøven blev afskaffet. (R.T. 1930-31, tillæg B, spalte 2565-67). Disse forslag,

som justitsministeren tiltrådte, blev vedtaget ved folketingets 2. behandling, men nåede ikke at blive færdigbehandlet i rigdagssamlingen 1930-31.

Forslagene blev derfor påny fremsat af justitsministeren (Zahle) i folkettinget i rigsdagssamlingen 1931-32 (R.T. 1931-32, tillæg A, spalte 2841-2954). Efter udvalgsbehandling (Tillæg B, spalte 161-282) blev forslagene vedtaget af folkettinget ved 3. behandling (Folketingets forhandlinger, spalte 2320). Under udvalgsbehandlingen i landstinget opnåedes der enighed om at opretholde højesteretssagf ørerbeskikkelsen og højesteretssagførerprøven i den form, hvorom der var enighed i folkettinget i rigsdagssamlingen 1928—29, men således at der krævedes forudgående landsretssagførervirksomhed i 8 år i stedet for som hidtil 3 år. Endvidere foreslog man, at landsretssagførere skulle have møderet for Højesteret i »egne sager«, både for appellindstævnte og for appellanten, når de havde haft beskikkelse i 8 år og ifølge erklæring fra landsretten var øvede i procedure. Endelig foreslog man, at mødeberettigelsen i egne sager af Højesteret kunne fratages en landsretssagfører, dersom retten skønnede, at han efter gentagen procedure eller på anden måde havde vist sig uegnet til at procedere for Højesteret (R.T. 1931-32, tillæg B, spalte 2549-2768). Disse forslag blev vedtaget af landstinget og senere af folkettinget og blev stadfæstet som lov nr. 209 af 23. juli 1932, der indeholder de nugældende regler.

I folkettingets udvalg vedrørende det i rigsdagssamlingen 1935-36 fremsatte forslag til ændring i retsplejeloven (Indførelse af domsmænd m. v.) fremkom der forslag om, at den mødeberettigelse for Højesteret, som ved ovennævnte lov af 23. juli 1932 blev tillagt landsretssagførere med 8 års beskikkelse, skulle udvides fra kun at gælde »egne sager« til at gælde alle sager. Endvidere blev der rejst spørgsmål om at indføre en tvungen fællesbetegnelse — advokat — for alle sagførere. Justitsministeren (Steincke) ønskede af hensyn til lovforslagets hurtige gennemførelse ikke gerne det meget omfat-

tende spørgsmål om sagførervæsenets ordning rejst på daværende tidspunkt, men erklærede, at han var villig til at tage spørgsmålet op til overvejelse ved første lejlighed (R.T. 1935-36, tillæg B, spalte 1298-99). Dette resulterede i, at justitsministeriet den 12. november 1936 nedsatte et udvalg med den opgave at overveje spørgsmålet om ændringer i retsplejelovens regler om sagførervæsenet, bl. a. særlig om betingelserne for at opnå beskikkelse som sagfører og om sagføreres møderet og benævnelser. Dette udvalgs arbejde ophørte i december 1939, da regeringen på grund af forholdene ønskede alt ikke påtrængende udvalgsarbejde standset.

Efter 1945 blev spørgsmålet om ændring i reglerne om sagføreres møderet og benævnelser påny rejst i rigsdagssamlingen 1952-53. I det af folkettinget nedsatte udvalg vedrørende forslag til ændring i retsplejeloven (Udvidelse af antallet af dommere i Højesteret m.m.) blev det drøftet, hvorvidt det er rimeligt at opretholde højesteretssagførerprøven. Det havde navnlig været fremhævet i udvalget, »at denne prøve i bedste fald kun giver en bedømmelse af vedkommende sagførers evne til at procedere, medens den ikke kan give nogen sikker vejledning om sagførerens egnethed på en lang række vigtige områder indenfor sagførerområdet, men i praksis udlægges prøven også som bevis herfor og giver derfor højesteretssagførerne en urimelig fordel i konkurrencen med kolleger, der ikke har underkastet sig og bestået højesteretssagførerprøven« (R.T. 1952-53, tillæg B, spalte 1074-75). Under 1. behandlingen i landstinget af det nævnte lovforslag blev det ligeledes henstillet til justitsministeren at tage spørgsmålet om højesteretssagførerprøven op til behandling (R.T. 1952-53, Landstingets forhandlinger, spalte 795-797 og spalte 800).

I skrivelser af 16. februar 1954 meddelte justitsministeriet herefter Højesteret og Sagfører rådet, at ministeriet overvejede at fremsætte forslag til ændring i retsplejeloven, således at højesteretssagførerprøven og

højesteretssagførerbeskikkelsen fremtidig afskaffedes, og at der blev givet alle, der i 5 år har været mødeberettigede for landsret, møderet for Højesteret. Justitsministeriet udbad sig derfor en udtalelse om Højesterets og Sagførrådets stilling til de rejste spørgsmål. I en erklæring af 27. april 1954 (bilag 6) frarådede Højesteret bestemt, at højesteretssagførerprøven ophævedes, men rejste spørgsmål om mindre ændringer i den gældende ordning. Et flertal på 7 medlemmer inden for Sagførrådet gik i en erklæring af 14. september 1954 (bilag 7) ind for at afskaffe højesteretssagførerprøven, medens et mindretal på 2 medlemmer bestemt frarådede dette, og 2 andre medlemmer sluttede sig, med visse særbemærkninger, hertil.

De gældende regler om sagførervirksomhed er i korte træk følgende:

For at få beskikkelse som sagfører ved underret kræves ifølge retsplejelovens § 122 juridisk embedseksamen med mindst 2. karakter af 1. grad, dog at justitsministeren kan fravige denne betingelse, når ganske særlige forhold taler derfor. Endvidere kræves en vis juridisk virksomhed i 3 år, normalt som sagførerfuldmægtig.

For at få beskikkelse som landsretssagfører skal man ifølge retsplejelovens § 121 have bestået juridisk embedseksamen med mindst 2. karakter af 1. grad. Endvidere skal man have haft mindst 3 års juridisk virksomhed, normalt som sagfører ved underret eller som fuldmægtig hos en landsretssagfører, og man skal have bestået landsretssagførerprøven. Denne består i, at man for en landsret udfører 3 mundtlige sager, af hvilke mindst 2 er borgerlige, deraf i alt fald den ene for sagsøgeren. Prøven er bestået, når udførelsen kendes forsvarlig af landsretten.

For at få beskikkelse som højesteretssagfører udfordres ifølge retsplejelovens § 120, at man har bestået juridisk embedseksamen med 1. karakter. Justitsministeren kan dog fravige denne betingelse for den, der har 2. karakter af 1. grad, når ganske særlige forhold taler derfor. Det kræves endvidere, at den pågældende i 8 år har været i

virksomhed som landsretssagfører, og at han har erhvervet erklæring fra Højesteret om at være egnet til at få beskikkelse. Fremgangsmåden er ifølge retsplejelovens § 123, at den pågældende indgiver anmeldelse til Højesterets justitskontor vedlagt tilkendegivelse fra justitsministeriet om, at han, når Højesterets indstilling herom foreligger, vil kunne få beskikkelse som højesteretssagfører. Han har derefter ret til at give møde for Højesteret i 1½ år regnet fra slutningen af domsforhandlingen i den første sag. Han skal møde i mindst 4 mundtlige sager, af hvilke mindst 2 skal være borgerlige, deraf i alt fald den ene for appellanten. Inden en uge efter udløbet af de nævnte IV2 år kan han æske Højesterets erklæring om, hvorvidt han findes egnet til at få beskikkelse som højesteretssagfører. Fornyet prøveprocedure kan ikke finde sted, medmindre Højesteret på grund af særlige omstændigheder giver tilladelse dertil og da tidligst 3 år efter, at den tidligere mødeberettigelse var ophørt.

Højesteretssagførere er ifølge retsplejelovens § 127, stk. 1, berettigede til at give møde for alle landets domstole.

Efter retsplejelovens § 127, stk. 2, er landsretssagførere berettigede til at give møde for landsretterne, Københavns Sø- og Handelsret og alle underretter. Efter at have haft beskikkelse i 8 år og efter at have fået erklæring fra vedkommende landsret om, at de er øvede i procedure, er de endvidere berettigede til at give møde for Højesteret i sager, som de personlig eller ved autoriseret fuldmægtig har udført i foregående instans. Landsrettens erklæring indeholder ikke nogen bedømmelse af den pågældendes kvalifikationer, men bekræfter blot, at han er landsretten bekendt som procedør, jfr. bilag 9 og 10. Den nævnte mødeberettigelse for Højesteret bortfalder, dersom Højesteret skønner, at vedkommende efter gentagen procedure eller på anden måde har vist sig uegnet til at procedere for Højesteret, men kan dog generhverves ved rettens beslutning herom.

Sagførere ved underret er ifølge retspleje-

lovens § 127, stk. 3, berettigede til at give møde for enhver underret samt for Københavns Sø- og Handelsret i sager, der efter de almindelige regler ville høre under underret.

Om den nugældende ordning ved Højesteret har udvalget fra Højesterets justitskontor modtaget de i bilag 3, 4 og 5 optagne statistiske oplysninger.

Vedrørende *forholdene i udlandet* kan oplyses følgende:

I *Norge* findes reglerne om sagførervirksomhed i §§ 218-221 i lov om domstolene af 13. august 1915 med senere ændringer. Efter disse bestemmelser kan enhver norsk statsborger, der er fyldt 21 år, og som har ført en hæderlig vandel og bestået juridisk embedseksamen, som regel få bevilling som sagfører, uden at han i forvejen behøver at have været i juridisk virksomhed. For at opnå ret til at procedere for lagmannsretterne og til titlen overretssagfører kræves yderligere, at den pågældende i mindst 2 år efter embedseksamen har været i juridisk virksomhed som sagfører, sagførerfuldmægtig, dommer, dommerfuldmægtig eller lignende. Derimod skal der ikke bestås nogen prøve. For at få autorisation som højesteretsadvokat (advokat) og dermed ret til at møde for Højesteret kræves, at den pågældende har juridisk embedseksamen med bedste karakter, at han i mindst 3 år har været i juridisk virksomhed som foran nævnt, og at han ved en for Højesteret aflagt prøve »har vist seg skikket for sakførsel i Høyesterett«. Prøven omfatter udførelse af 3 mundtlige sager, deraf mindst 2 borgerlige, den ene for den ankende part og den anden for indstævnte. Afgørelsen af, om prøven er bestået, træffes af alle de højesteretsdommere, som har været med i pådømmelsen af de sager, som den prøvende har udført. Hvis prøven ikke bestås, kan man ikke få adgang til at aflægge ny prøve før to år efter retens afgørelse. Ingen kan aflægge prøve mere end to gange. Der findes ingen regler om, at prøven skal være afsluttet inden en bestemt frist.

Spørgsmålet om at afskaffe advokatprø-

ven har flere gange været rejst i Norge. Reglerne om prøven er senest ændret ved lov af 20. juni 1952, der bibeholdt prøven og formulerede bestemmelserne herom som foran anført for at åbne adgang for Højesteret selv til i praksis at skærpe prøven i det omfang, retten finder det nødvendigt og rigtigt, jfr. nærmere bilag 11. Endvidere henvises til de i bilag 12 meddelte statistiske oplysninger om advokatprøven i Norge.

I *Sverige* gælder der ifølge rättergångsbalkens kapitel 8 og 12 ikke eneret for sagførere til at give møde som repræsentant for parter under retssager, men man kan give møde ved alle domstole ved en person, der er myndig og ikke er under konkurs og hvem »rätten med hänsyn til redbarhet, insikter og tidigare verksamhet finder lämplig att vara ombud i målet«. Der kendes kun een af lovgivningen beskyttet sagførertitel (advokat), og der kræves ingen prøve for at opnå den, men forudgående juridisk virksomhed.

I *Belgien* udnævnes ved Højesteret (»Cour de Cassation«) et antal særlige advokater - for tiden 14 - af kongen efter indstilling af retten. De pågældende skal have haft den juridiske doktorgrad i mindst 6 år. Medvirken af disse advokater er nødvendig for at gennemføre sager for Højesteret.

I *England* udøves sagførergerningen af to grupper af praktiserende jurister »barristers« og »solicitors«, der har gennemgået en vidt forskellig uddannelse. Barristers virksomhed er i det væsentlige begrænset til procedure for de højere retter, medens forberedelsen af retsager og al anden juridisk virksomhed udøves af solicitors. Udnævnelsen til barrister eller solicitor foretages af særlige sagførererorganisationer. En barrister kan af kongen udnævnes til »Kings (Queens) Counsel«, og der kræves ingen prøve for at opnå denne titel.

I *Finland* er parternes procedure for Højesteret (»Högsta domstolen«) altid skriftlig, og der er ikke særlige sagførere for Højesteret.

I *Frankrig* repræsenteres ved de højeste domstole («Cour de Cassation» og «Conseil d'Etat») parterne af særlige, af det offentlige autoriserede sagførere, der har eneret til at procedere for de to domstole.

I *Holland* er enhver advokat, der er indskrevet ved en domstol, berettiget til at give møde for enhver domstol i landet. Den nederlandske til Sagførrådet svarende organisation forsøgte ved en forordning af 8. januar 1955 at indføre en særlig advokatprøve for alle domstole efter en prøvetid på 5 år. Denne forordning blev imidlertid annulleret ved en kgl. anordning af 11. juni 1955 som »stridende mod almene interesser«.

I *Island* kan en herredsretssagfører få beskikkelse som højesteretssagfører, når han efter fremførelse af 3 sager efter Højesterets mening findes egnet som højesteretssagfører. Højesteret kan fritage en herredsretssagfører fra prøven helt eller delvis, »såfremt det ved hans juridiske arbejde er retten bekendt, at han er egnet til at føre sag for Højesteret«. En herredsretssagfører, der har haft 5 års virksomhed som sådan, og som i dette tidsrum har ført ca. 40 mundtlige sager for herredsretten, har ret til at føre »egne sager« for Højesteret. Denne ret falder bort, såfremt Højesteret efter proceduren i Højesteret eller af andre grunde erklærer den pågældende herredsretssagfører for uegnet til at føre sagen for Højesteret.

I *Schweiz* har advokater med bestalling og professorer i retsvidenskab eneret til at repræsentere parter ved den federale Højesteret. Herfra er dog undtaget retssager hidrørende fra kantonen, hvor udøvelse af sagførelse er fri.

I *U.S.A.* kan en sagfører, der i 3 år har praktiseret som sådan for en af enkeltstaternes højesteretter, opnå mødeberettigelse for U.S.A.'s Højesteret, når han anbefales dertil af 2 praktiserende sagførere ved retten. Der er således ikke foreskrevet nogen prøveprocedure.

I *Vesttyskland* har i straffesager enhver, der har beskikkelse som sagfører ved en tysk domstol, samt enhver universitetslærer i retsvidenskab adgang til at møde for »Bundesgerichtshof«, der er den til den danske Højesteret nærmest svarende domstol. I borgerlige sager er en sagførers møde for »Bundesgerichtshof« betinget af særlig beskikkelse («Zulassung»). Beskikkelsen, der ikke forudsætter en særlig prøve, meddeles af forbundsjustitsministeren efter indhentet erklæring fra bestyrelserne for sagførersamfundene («Rechtsanwaltskammern») i de enkelte forbundslande. Et sagførersamfund for det samlede forbundsområde er endnu ikke oprettet. Beskikkelse som sagfører ved »Bundesgerichtshof« er i øjeblikket meddelt 18 sagførere; ved deres valg er der taget hensyn til ønskeligheden af en rimelig fordeling på de enkelte forbundslande. I et i begyndelsen af 1955 af forbundsjustitsministeriet fremsat forslag til en sagførerlov for forbundsområdet («Bundesrechtsanwaltsordnung») foreslås det, at beskikkelse som sagfører ved »Bundesgerichtshof« fremtidig skal meddeles efter udpegning af et særligt valgudvalg bestående af domstolens præsidium, bestyrelsen for sagførersamfundet for det samlede forbundsområde (når et sådant samfund måtte blive oprettet) og bestyrelsen for foreningen af sagførere ved »Bundesgerichtshof«.

B. UDVALGETS BEMÆRKNINGER.

Inden for udvalget er der ikke opnået enighed om noget forslag til ændring af de nugældende regler om højesteretssagførerprøven.

To af udvalgets fire medlemmer (Poul Christiansen og Schelle) foreslår, at højeste-

retssagførerprøven afskaffes, og at der indføres en almindelig mødeberettigelse for Højesteret for landsretssagførere, der har virket som sådanne i 5 år.

Dette forslag er udtryk for en jævn udvikling af reglerne om sagføreres ret til at møde

for Højesteret. Ved retsplejelovens ikrafttræden i 1919 havde højesteretssagførere eneret til at møde som sagførere for Højesteret. Denne regel ændredes ved lov nr. 209 af 23. juli 1932, der gav landsretssagførere med 8 års virksomhed ret til at møde for Højesteret i »egne sager«. Det fremgår af den som bilag 5 (side 52) optagne statistik, at denne ret, som ikke fra nogen side foreslås ophævet, nu benyttes i et sådant omfang, at der i ca. 30 pct. af alle højesteretssager gives møde af en landsretssagfører for den ene eller for begge parter. Da der endvidere er almindelig enighed om, at de nugældende regler om højesteretssagførerprøven m. v. på flere punkter er uheldige og bør revideres, må det derfor nu være naturligt helt at afskaffe højesteretssagførerprøven og udvide landsretssagførernes nugældende mødeberettigelse for Højesteret i »egne sager« til at gælde alle sager.

De nævnte medlemmer bemærker iøvrigt, at som det fremgår af den historiske oversigt foran side 7-10, har spørgsmålet om afskaffelse af højesteretssagførerprøven gentagne gange siden 1926 været rejst og behandlet. Det er blevet så alsidigt belyst gennem drøftelserne på rigsdagen, gennem tidligere udvalgsbehandling og i de som bilag 6 og 7 optagne erklæringer af 27. april og 14. september 1954 fra Højesteret og Sagførerrådet, at der efter disse medlemmers mening ikke er kommet noget væsentligt nyt frem under udvalgets drøftelse af spørgsmålet. De kan derfor som begrundelse for deres standpunkt i hovedsagen henvide til det af Sagførerrådets flertal anførte i rådets nævnte skrivelse af 14. september 1954, hvori der bl. a. henvises til det som bilag 7 A optagne eksposé af april 1954, udarbejdet af et af Sagførerrådet nedsat udvalg.

I anledning af Højesterets erklæring af 27. april 1954, i hvilken det frarådes at afskaffe højesteretssagførerprøven, skal den nævnte medlemsgruppe anføre, at den er enig med Højesteret i, at det har stor samfundsmæssig betydning, at højesteretssagerne, der må antages at være de mest tvivlsomme og vigtigste retssager, afgøres rigtigt.

Når det videre af Højesteret udtales, at det er en forudsætning herfor, at sagerne forberedes og procederes på bedste måde, er medlemsgruppen enig i, at forberedelsen og proceduren af en retssag er af meget væsentlig betydning for den afgørelse, der træffes. Medlemsgruppen mener imidlertid, at landsretssagførere med 5 års virksomhed som sådanne vil være i stand til at procedere i Højesteret på tilfredsstillende måde og finder dette bekræftet ved den ved loven af 23. juli 1932 åbnede adgang for landsretssagførere til at møde for Højesteret i »egne sager«. I denne forbindelse skal medlemsgruppen således henvide til, at Højesteret, der ifølge § 127, stk. 2, har adgang til at fratage en landsretssagfører mødeberettigelsen for Højesteret i »egne sager«, såfremt vedkommende efter gentagen procedure eller på anden måde har vist sig uegnet til at procedere for Højesteret, kun har benyttet denne adgang ialt 5 gange i tiden fra 1. januar 1933 til 30. juni 1955, jfr. bilag 4 (side 51).

Den anden hovedbetragtning i Højesterets erklæring, at det er vigtigt at undgå unødvendige appeller til Højesteret, kan de nævnte medlemmer ligeledes tiltræde. Man kan imidlertid efter deres opfattelse gå ud fra, at det overvejende antal sagførere ved rådgivning af deres klienter med hensyn til appeller til Højesteret vil være sig deres ansvar over for klienterne bevidst.

Medlemsgruppen mener, at man ikke kan bortse fra, at en bestået højesteretssagførerprøve, der jo alene går ud på at prøve en sagførers dygtighed til procedure, kan give den pågældende fordele, som højesteretssagførerprøven ikke kan begrunde. Medlemsgruppen lægger endvidere vægt på, at langt den overvejende del af sagførerstanden ønsker højesteretssagførerprøven afskaffet.

Da landsretssagførerprøven er og formentlig også bør være forholdsvis let at bestå, kan der, når højesteretssagførerprøven afskaffes, rejses spørgsmål om at opstille andre vilkår for at kunne procedere for Højesteret.

I denne forbindelse foreslår medlemsgruppen som foran nævnt, at der som vilkår for

mødeberettigelse for Højesteret skal kræves, at den pågældende skal have været i virksomhed som landsretssagfører i 5 år. De sagførere, der vil være interesserede i at møde for Højesteret, vil i almindelighed have en sådan interesse for procedure, at de i løbet af denne tid har erhvervet erfaring heri. Endvidere betyder 5-årsgrænsen, at de pågældende sagførere må antages i det hele at have opnået en erfaring, der vil være af betydning ved deres bedømmelse af, om det vil være forsvarligt af dem at procedere for Højesteret.

Medlemsgruppen mener, at en regel om, at landsretssagførere med 5 års virksomhed som sådanne skal have møderet for Højesteret, mest praktisk gennemføres ved en bestemmelse svarende til den nugældende regel i retsplejelovens § 127, stk. 2, 2. pkt. Man foreslår derfor, at en landsretssagfører, der ønsker at møde for Højesteret, skal indgive anmeldelse til Højesterets justitskontor bilagt dels en tilkendegivelse fra justitsministeriet om, at han i 5 år har været i virksomhed som landsretssagfører, dels en erklæring fra vedkommende landsret om, at han er øvet i procedure. Det fremgår af de af landsretterne meddelte oplysninger, jfr. bilag 9, side 76, og bilag 10, side 79, at landsretternes erklæring om, at vedkommende landsretssagfører er øvet i procedure, udstedes, uden at landsretterne foretager nogen kvalitetsmæssig vurdering af den pågældendes procedure. Præsidenten for Østre Landsret udtaler, jfr. side 76, at en landsretssagfører »vil kunne få udstedt den nævnte erklæring, for så vidt han er kendt i retten som procederende landsretssagfører, selvom kendskabet kun måtte hidrøre fra et begrænset antal sager, og vel også forudsat at hans optræden for retten ikke udelukker, at han vil kunne betegnes som øvet i procedure«. Præsidenten for Vestre Landsret udtaler tilsvarende side 79, at man ved afgivelsen af den nævnte erklæring alene lægger »vægt på, om vedkommende landsretssagfører faktisk har procederet jævnlige i landsretten«. I betænkning afgivet den 20. juni 1932 af det landstingsudvalg, der foreslog indførelse af

denne erklæring, udtales (R. T. 1931-32, tillæg B, sp. 2553), at det er meningen med landsrettens erklæring, »at den ikke skal hvile på nogen egentlig bedømmelse af den pågældendes kvalifikationer, men kun rent faktisk udtale sig om, hvorvidt han gennem sin virksomhed har opnået øvelse i procedure«. Kravet om en sådan erklæring vil derfor afskære landsretssagførere, der ikke i rimeligt omfang har beskæftiget sig med procedure, fra at få almindelig mødeberettigelse for Højesteret.

Poul Christiansen ønsker at tilføje, at han for sit vedkommende mener, at der ikke bør kræves nogen erklæring fra landsretten, men han har dog under hensyn til, at sådan ordning gælder for landsretssagførernes nuværende adgang til at møde for Højesteret i »egne sager«, og ikke på nogen måde har virket hindrende for, at denne adgang er blevet benyttet i vidt omfang, afstået fra at foreslå en anden ordning.

Schelle foreslår yderligere, at bestemmelsen i § 127, stk. 2, sidste punktum, hvorefter en landsretssagførers mødeberettigelse i »egne« sager for Højesteret bortfalder, dersom Højesteret skønner, at vedkommende efter gentagen procedure eller på anden måde har vist sig uegnet til at procedere for Højesteret, udvides til at gælde alle landsretssagførere, der bliver mødeberettigede for Højesteret.

Poul Christiansen mener derimod, at der, når sondringen mellem sagførerne ophæves, ikke bør tilkomme Højesteret større myndighed over de nye tilkommende landsretssagførere end over de hidtidige højesteretssagførere og fraråder derfor, at der indføres eller bevares særlige udelukkelsesforanstaltninger over for sagførere, der procederer for Højesteret.

Poul Christiansen og *Schelle* mener ikke, at der er tilstrækkelig anledning til at indføre særlige overgangsbestemmelser, hvis højesteretssagførerprøven afskaffes, idet de personer, der ved en eventuel lovs ikrafttræden har påbegyndt, men ikke fuldendt prøven, under hensyn til drøftelserne forud for loven har måttet regne med muligheden for

prøvens afskaffelse, og idet de ved lovens ikrafttræden uden prøve opnår almindelig mødeberettigelse for Højesteret.

Medlemsgruppen mener ikke, at der er grund til at indføre en særlig betegnelse for de landsretssagførere, der ved den foreslåede lovændring bliver mødeberettigede for Højesteret.

Af det under de tidligere drøftelser på rigsdagen og andre steder fremførte om spørgsmålet om højesteretssagførerprøvens afskaffelse finder Poul Christiansen og Schelle især anledning til at fremhæve følgende:

Da det først var ved retsplejeloven af 1919, at man indførte mundtlig procedure også ved landsretterne, kunne der måske dengang være betænkeligheder ved at åbne adgang til at procedere i Højesteret for alle de daværende sagførere, idet mange af disse kun var uddannet under den skriftlige procesmåde, og det var vel derfor rimeligt i en vis overgangstid at bevare højesteretssagførerprøven. Det har da også gentagne gange under de senere drøftelser af højesteretssagførerprøven været understreget, at prøven kun skulle være en overgangsordning.

Allerede ved retsplejereformens gennemførelse sagde højesteretssagfører Liebe i sin tale den 1. oktober 1919 i Højesteret, Ugeskrift for Retsvæsen 1919, B, side 210, at det »vel ikke er umuligt, at den linie, der hidtil i offentlighedens bevidsthed har været draget mellem os advokater her i skranken og vore kolleger ved de andre domstole, efterhånden vil blive udvisket, når mundtligheden gennemføres i hele retsplejen ...«

10 år efter, i betænkning af 1929 angående sagførervæsenet, gik udvalgets flertal på 7 af 9 medlemmer (Anker-Jensen, L. Bing, Victor Hansen, L. Jensen, Rendbeck, H. Sachs og Sebbelov) ind for under visse betingelser at give landsretssagførere mødeberettigelse for Højesteret i »egne sager«. Det nævnte udvalgsflertal udtalte bl. a. følgende (R.T. 1930-31, tillæg A, sp. 5109-5112):

»Vore undersøgelser og overvejelser har således ført til:

at der ikke kan rejses nogen begrundet kritik af den måde, på hvilken der i de 10 år, som er forløbne siden retsplejelovens ikrafttræden, i almindelighed er procederet ved landsretterne af de for denne ret mødeberettigede sagførere,

at den opgave at forelægge sager for Højesteret hverken er vanskeligere end eller væsensforskellig fra den tilsvarende opgave ved landsretten,

at den overleverede fra en tidligere procesmåde stammende ordning, der udelukker det store flertal af de ved landsretten mødeberettigede fra at føre sagen videre til Højesteret, har mistet sin reale begrundelse,

at erfaringerne såvel her hjemmefra som fra fremmede lande ikke bestyrker, men tværtimod afgørende taler imod frygten for, at en stærk udvidelse af advokat-korpset skulle medføre en utilbørlig stigning i appelsageres antal.

Herefter har det indenfor udvalgets flertal været overvejet at foreslå den *ordning, som antagelig vil blive fremtidens, og som vel må anses for den rationelle: En fuldstændig ophævelse af sondringen mellem de for landsretten og for Højesteret mødende sagførere*¹⁾.

Flertallet har imidlertid anset det for *opportunt at tage hensyn til, at vi befinder os i en overgangstid*¹⁾, hvor adskillige, der efter loven er mødeberettigede for landsretten, er uddannede under en anden procesmåde, og hvor derfor ikke alle berettigede uden undtagelse kan antages at besidde de for mundtlig procedure nødvendige evner og færdigheder. Vi mener ganske vist, at faren for, at således mindre kvalificerede skulle indlade sig på at benytte en eventuel adgang til Højesterets skranke, er ringe. Et meget betydeligt antal af de ældre sagførere, hvem loven gav adgang til landsretten, har aldrig benyttet denne beføjelse; adskillige andre

¹⁾ fremhævet her.

har kun benyttet den en ganske sjælden gang. En sagfører, der har et renommé af vogte, indlader sig ikke på en opgave, som han har grund til at tro, at han ikke kan magte«.

I drøftelserne på rigsdagen forud for vedtagelsen af den nugældende ordning af 1932, hvorefter landsretssagførere med 8 års beskikkelse er mødeberettigede for Højesteret i »egne sager«, gav landstingsmand Gunnar Fog-Petersen ligeledes udtryk for, at denne ordning kun var en etape på vejen til indførelse af en almindelig mødeberettigelse for Højesteret, se underbilag A til bilag 7, side 69-70 (R.T. 1931-32, Landstingets forhandlinger, sp. 633-637).

Da der nu er gået ca. 37 år siden den mundtlige procesmåde blev gennemført i hele retsplejen, er enhver trang til at beholde nogen overgangsordning bortfaldet.

Poul Christiansen og Schelle fremhæver yderligere, at bevarelsen af højesteretssagførerprøven har til følge, at en part er meget stærkt begrænset i valget af, hvilken sagfører der skal møde for ham i en højesteretssag. Hvis en part således ikke vil lade sig repræsentere af den sagfører, som har ført sagen for ham i landsretten, er han tvunget til at vælge en af de forholdsvis få højesteretssagførere, medens han ikke kan vælge en landsretssagfører, selvom denne måtte have nøjere føling med parten og hans livsvilkår samt med det foreliggende tvistemåls lokale, økonomiske eller sociale baggrund. Særlig urimeligt virker det også, at en tiltalt som ny forsvarer for Højesteret ikke kan vælge en sagfører blandt de forsvarere, der af justitsministeriet i medfør af retsplejelovens § 733 er beskikket som offentlige forsvarere ved landsret. Disse forhold vil blive afgørende ændret ved denne medlemsgruppes forslag.

Poul Christiansen og Schelle lægger endvidere vægt på, at det ofte kan være meget vanskeligt for en landsretssagfører at skaffe sig egnede prøvesager. De landsretssagførere, der er ansat på de store højesteretssagførerkontorer, må antages at have særlige muligheder for at udvælge sig egnede prøvesager,

medens andre landsretssagføreres adgang til at skaffe sig prøvesager i betydelig grad er afhængig af, om de gennem kolleger kan skaffe sig egnede sager. Det må iøvrigt anses for at være en dårlig ordning, at adgangen til at opnå almindelig møderet for Højesteret skal være afhængig af andre sagføreres, herunder de allerede beskikkede højesteretssagføreres velvilje.

I intet andet land har man efter det for udvalget oplyste prøver i to instanser. Det kan endvidere fremhæves, at en nederlandsk kgl. anordning af 11. juni 1955 annullerer en af det pågældende sagførerråd forordnet indførelse af en advokatprøve (gældende for alle domstole) som stridende mod almene interesser.

Poul Christiansen har anført, at højesteretssagførerprøven er i strid med et af de vigtigste ideelle principper for sagførervirksomhed, nemlig sagførernes uafhængighed af dommerne. Så længe en sagfører, der ønsker at opnå en ny titel, optræder for den domstol, i hvilken han aspirerer til titlen, er han ikke i besiddelse af fuldstændig uafhængighed, og selve den omstændighed, at sagførerne to gange skal underkastes en personlig dommerbedømmelse med konsekvenser for sagførernes egen fremtid, betyder en principiel svækkelse af en stand, for hvem uafhængighed er af så afgørende betydning. Der kan her henvises til landsretssagfører Knud Ehlers' anmeldelse i »Juristen« 1956, side 297-300, »Advokatgerningen i fransk og amerikansk belysning«, i hvilken anmeldelse der gøres opmærksom på den store betydning, det har at bevare advokaternes uafhængighed af administration, domstole og parter, og hvori det nævnes, at man kan rejse spørgsmål, om dette hensyn også her i landet bør trækkes stærkere frem.

Medlemsgruppen ønsker iøvrigt at anføre, at den lovændring, som den anden medlemsgruppe foreslår, og som vil medføre en stigning af antallet af højesteretssagførere, antagelig kun ville blive et nyt led i en overgangsordning. En senere afskaffelse af højesteretssagførerprøven må da ventes at ville medføre større overgangsvanskeligheder, end

hvis prøven afskaffes nu, hvor der kun er ca. 70 højesteretssagførere.

I anledning af det af den anden medlemsgruppe flere steder anførte vedrørende landsretssagførerprøven og sagføreres mødeberettigelse for landsret ønsker Poul Christiansen og Schelle at bemærke, at det af dem fremsatte forslag om landsretssagføreres mødeberettigelse for Højesteret og i forbindelse hermed højesteretssagførerprøvens afskaffelse efter deres formening ikke nødvendigvis gør ændring af reglerne om landsretssagførerprøven og sagføreres mødeberettigelse for landsret, hvorfor disse medlemmer ikke finder anledning til at komme ind på det af den anden medlemsgruppe herom anførte.

Resumé.

Da der er forløbet 37 år, siden den mundtlige procesmåde blev gennemført i hele retsplejen, og der i 24 år har været gennemført en ordning, hvorefter landsretssagførere med 8 års beskikkelse kan procedere for Højesteret i »egne sager«, må det efter medlemsgruppens opfattelse kræve en ganske særlig begrundelse at opretholde højesteretssagførerprøven og højesteretssagførerbeskikkelsen. Efter alt foreliggende om de indvundne erfaringer med hensyn til landsretssagføreres adgang til at procedere for Højesteret i »egne sager«, en ordning, som heller ikke den anden medlemsgruppe foreslår ophævet, må det forekomme naturligt nu at foreslå landsretssagførernes adgang til at møde for Højesteret udvidet til at omfatte også andre sager, men i så fald foreligger der ikke tilstrækkelig begrundelse for at opretholde en særlig gruppe højesteretssagførere. Da man, jfr. også den anden medlemsgruppes ændringsforslag til retsplejelovens § 127, finder, at det tidsrum af 8 år, i hvilket en landsretssagfører skal have haft beskikkelse for at kunne procedere ved Højesteret, er for langt, foreslås tidsrummet sat til 5 år både for adgangen til at møde i »egne sager« og i andre sager.

Med hensyn til de ændringer i retsplejeloven, som medlemsgruppen foreslår, hen-

vises iøvrigt til bemærkningerne til de nedenfor side 23 stillede lovforslag.

Udvalgets øvrige medlemmer (formanden og Rode) må bestemt fraråde, at højesteretssagførerprøven ophæves, men finder, at de gældende regler på en række punkter bør ændres for at lette den faktiske adgang til at gennemføre prøven.

I. Til støtte for prøvens opretholdelse henviser disse medlemmer til det i Højesterets skrivelse af 27. april 1954 (bilag 6, side 53) anførte, som de ganske kan tiltræde. De nævnte medlemmers hovedbetragtninger er herefter følgende:

De gældende lovregler betinger den almindelige adgang til at procedere for landsret af, at landsretten kender udførelsen af 3 prøvesager forsvarlig. På tilsvarende måde er den almindelige procedureret for Højesteret betinget af, at Højesteret efter en for denne ret aflagt prøve afgiver erklæring om, at den pågældende findes egnet til at få beskikkelse som højesteretssagfører. Disse bestemmelser danner et sammenhængende kompleks af lovregler, og det må på forhånd have formodningen imod sig, at det skulle være rigtigt at afskaffe højesteretssagførerprøven og lade landsretssagførerprøven være afgørende også for den almindelige procedureret for Højesteret. Højesteretssagførerprøven, der har hundredårig hævde, er uden tvivl den vigtigste og mest påkrævede i betragtning af, at det først og fremmest er de vanskeligste og vigtigste sager, der føres frem til Højesteret, og at Højesterets domme er endelige og som præjudikater udgør en del af den gældende ret, således at det er af den største betydning, at højesteretssagerne forberedes og procederes på den bedst mulige måde.

En ordning, der opretholder landsretssagførerprøven og dermed landsretternes virksomhed med hensyn til at bestemme, hvem der er kvalificeret til at procedere for landsret, men ophæver den tilsvarende ældre ord-

ning med hensyn til Højesteret, ville i hvert fald kun kunne anses som retsplejemæssigt forsvarlig, dersom en bestået landsretssagførerprøve var et brugbart grundlag for tildeling af en almindelig procedureret for Højesteret. Dette er imidlertid ikke tilfældet. Landsretssagførerprøven bliver nemlig, som det fremgår af landsretspræsidenternes erklæringer, bilag 9 og 10, side 75-80, i praksis administreret med megen lempelighed for at give praktiserende jurister adgang til i en ung alder at begynde at virke som landsretssagførere. Det hedder således i Østre Landsrets erklæring (bilag 9), at man i adskillige tilfælde akcepterer »et standpunkt, som ligger meget nær ved grænsen for det blot passable ud fra forventninger om den pågældendes senere udviklingsmuligheder«, og at prøvens værdi navnlig ligger deri, »at den skiller de aller-ringeste procedører fra og i en række tilfælde for en tid afskærer nogle fra landsretssagførervirksomhed, indtil de har opnået større erfaring og modenhed.« Denne lempe-lige praksis, der må anses for hensigtsmæssig, men ikke på nogen måde tilgodeser de særlige hensyn, der gør sig gældende med hensyn til at sikre en forsvarlig procedure i landets øverste domstol, er der ikke stillet forslag om at ændre. Præsidenten for Vestre Landsret foreslår alene en ændring af *formen* for landsretssagførerprøven, men udtaler sig udtrykkeligt imod en *skærpelse* med den begrundelse, at »opnåelse af landsretssagførerbestalling er af største betydning for de unge sagførere«.

At en bestået landsretssagførerprøve ikke danner et forsvarligt grundlag for en almindelig procedureret for Højesteret, erkendes da også af den anden medlemsgruppe derigennem, at gruppen ikke vil give alle landsretssagførere møderet for Højesteret, men opstiller en yderligere betingelse, nemlig 5 års virksomhed som landsretssagfører. Det er imidlertid klart, at dette krav ikke yder nogen betryggelse med hensyn til den fornødne proceduremæssige dygtighed, allerede fordi den pågældende ikke behøver i

de 5 år at have ført en eneste landsretssag af blot nogen betydning, endsiige ført en vanskelig sag på forsvarlig måde. Det hjælper i så henseende ikke at kræve en erklæring fra landsretten, svarende til den, der nu kræves efter retsplejelovens § 127, stk. 2, pkt. 2, om, at den pågældende er »øvet i procedure«, idet dette efter landsretternes praksis ikke medfører nogen begrænsning, jfr. oplysningen fra præsidenten for Østre Landsret om, at der ham bekendt »ikke i noget tilfælde (er) nægtet udstedelse af en sådan erklæring inden for de sidste 20 år«. De af den anden medlemsgruppe opstillede betingelser for almindelig møderet for Højesteret skaber således ikke nogen sikkerhed eller blot rimelig sandsynlighed for, at den pågældende er i besiddelse af de fornødne kvalifikationer til at føre vanskelige og vigtige sager frem for Højesteret til afgørelse i sidste instans. Rigtigheden heraf bestyrkes ved de af Højesteret fremsatte, nedenfor side 21 gengivne udtalelser om rettens erfaringer med hensyn til landsretssagføreres møderet for Højesteret i »egne sager«. I overensstemmelse hermed finder Østre Landsret, jfr. bilag 9, side 76, at landsretssagførerprøven i dens nuværende form ikke kan anses for egnet som grundlag for en almindelig møderet for Højesteret for landsretssagførere, der har virket som sådanne i 5 år, og i samme retning går Vestre Landsrets opfattelse, jfr. bilag 10, side 79. Det er klart, at denne bedømmelse fra Højesterets og landsretternes side må have den allerstørste vægt i betragtning af, at disse domstole dels administrerer landsretssagførerprøven og således kender de — ringe — krav, der stilles ved den, dels har mulighed for at vurdere kvaliteten af den procedure, som udføres af landsretssagførerne.

I sin erklæring af 8. oktober 1956, bilag 10, stiller præsidenten for Vestre Landsret forslag om en ændring af landsretssagførerprøven, gående ud på at ordne denne som en prøvetid på lignende måde som højesterets-sagførerprøven. I tilknytning hertil siges det i erklæringen, at dersom landsretssagfører-

prøven ændres på den foreslåede måde »ville man - uden iøvrigt at tage stilling til, hvilke krav der bør stilles til de for Højesteret mødeberettigede sagføreres kvalifikationer — mene, at der var tilvejebragt et bedre grundlag for i forbindelse med en efter et vist antal års forløb af landsretten udstedt erklæring om vedkommende landsretssagførers proceduremæssige kvalifikationer at tillade landsretssagførere i videre omfang at møde for Højesteret end ifølge retsplejelovens § 127, 2. stk., 2. pkt., nu fastsat.«

Hertil skal bemærkes, at også efter den af præsidenten foreslåede nyordning af landsretssagførerprøven vil beskikkelse som landsretssagfører kunne erhverves, ligesom nu, efter udførelse af 3 sager for landsretten, og der må regnes med, at dette hyppigt vil ske, idet det, som i erklæringen fremhævet, »ofte er såre vanskeligt for kandidaten at skaffe sig egnede prøvesager«. Da det dernæst udtrykkeligt siges i erklæringen, at det ikke er meningen at skærpe landsretssagførerprøven, er det vanskeligt at se, at der ved nyordningen skulle skabes »et bedre grundlag« for at træffe bestemmelse om møderet for Højesteret. Hertil kommer, at en ordning, der gør en almindelig møderet for Højesteret betinget af en erklæring fra landsretten om den pågældendes »*proceduremæssige kvalifikationer*«, er uacceptabel for modstanderne af højesteretssagførerprøven. Dette fremgår af den anden gruppes bemærkninger foran side 14, hvor der lægges afgørende vægt på, at den erklæring, som gruppen stiller forslag om, ikke indeholder nogen kvalitetsmæssig vurdering.

Efter det således anførte finder vi, at retsplejemæssige synspunkter, der må være afgørende for spørgsmålet om, hvorvidt højesteretssagførerprøven bør opretholdes eller afskaffes, fører til, at hovedlinierne i den nugældende ordning bør bevares, således at højesteretssagførerprøven opretholdes.

Det må i denne forbindelse fremhæves, at de fleste af de tidligere mod højesteretssagførerprøven anførte indvendinger i det væsentlige har tabt deres vægt efter de

ved lov nr. 209 af 23. juli 1932 gennemførte ændringer, som navnlig har givet landsretssagførere adgang til efter beskikkelse i 8 år (der nedenfor foreslås nedsat til 5 år) under visse nærmere betingelser at give møde for Højesteret i »egne sager«, d. v. s. sager, som de personligt eller ved autoriseret fuldmægtig har udført i forrige instans.

Vi erkender imidlertid, at det i praksis har vist sig, at det for den, der ønsker at prøve, kan være forbundet med vanskeligheder at gennemføre denne prøve inden for den foreskrevne prøvetid af 1½ år, ligesom vi finder, at det kan være rimeligt at åbne adgang til at indstille sig til prøven i en yngre alder, end det med det nugældende krav om 8 års landsretssagførervirksomhed er muligt. Vi stiller derfor forslag om en række lovændringer, som, uden at være af principiel karakter, dog i betydelig grad vil bidrage til at lette prøvens gennemførelse.

1. For det første foreslås prøvetiden, IV2 år, forlænget til 3 år, med adgang for Højesteret til yderligere forlængelse, når omstændighederne taler derfor.
2. Dernæst foreslås det, at den prøvende skal kunne æske Højesterets afgørelse efter udførelsen af 3 - ikke som nu 4 - prøvesager, hvilket svarer til den før loven af 23. juli 1932 gældende ordning.
3. Til yderligere lettelse foreslår vi at opheve begrænsningen i adgangen til at beskikke den prøvende i offentlige eller beneficerede sager, hvilket nu kun kan ske i en enkelt - borgerlig eller kriminel - sag.
4. Endvidere foreslås kravet om forudgående virksomhed som landsretssagfører i 8 år mildnet til 3 år, i overensstemmelse med, hvad der før loven af 23. juli 1932 var gældende ret.
5. Endelig foreslås adgangen for den, der ikke består prøven, til påny at indstille sig til denne udvidet derved, at

det ikke, som nu, skal være ufravigelige betingelser for at opnå Højesterets tilladelse hertil, at der foreligger særlige omstændigheder, og at der er forløbet 3 år efter den første prøvetids ophør.

Når prøvetiden forlænges så stærkt som foreslået, findes det påkrævet, at der gives Højesteret adgang til, når den prøvende har procederet 3 sager, af egen drift at erklære, at han findes uegnet til at få beskikkelse som højesteretssagfører.

Med hensyn til adgangen for landsretssagførere til at procedere »egne sager« for Højesteret, foreslås det nugældende krav om 8 års landsretssagførervirksomhed nedsat til 5 år. Dette forslag stilles for at imødekomme de fra den anden side anførte betragtninger om det ønskelige i at kunne undgå at skifte sagfører under anke for Højesteret, idet vi ikke tillægger det større betydning, om en møderet i »egne sager«, når den er gældende, kræver 8 års eller kun 5 års forudgående virksomhed som landsretssagfører.

Det er vor overbevisning, at der, når disse praktisk vigtige ændringer gennemføres, vil foreligge en ordening, der i alle måder er forsvarlig såvel over for det retssøgende publikum som over for sagførerstanden og Højesteret.

II. For det tilfælde, at lovgivningsmagten uanset de foran anførte betragtninger skulle overveje en dyberegående ændring i den gældende prøveordning end ovenfor foreslået, skal vi *rent subsidiært* fremsætte følgende bemærkninger:

Som ovenfor anført danner de nugældende bestemmelser om sagføreres adgang til at procedere for de forskellige domstole — som det også fra flere andre sider er blevet fremhævet - et samlet kompleks af lovregler, og det er derfor på forhånd usandsynligt, at man uden videre skulle kunne bortskære et enkelt led af ordningen, højesteretssagførerprøven, uden at de øvrige regler må underkastes ændringer. I første række gælder dette lands-

retssagførerprøven. Den meget lempelige administration af denne prøve, der som ovenfor nævnt tilsigter at give praktiserende jurister adgang til i en ung alder at opnå beskikkelse som landsretssagfører, har netop derved til forudsætning, at der til almindelig adgang til at procedere for Højesteret udkræves en senere og strengere bedømmelse af den pågældendes kvalifikationer. Dersom denne bedømmelse, højesteretssagførerprøven, bortfalder, vil spørgsmålet om nødvendigheden af en væsentlig skærpelse af landsretssagførerprøven melde sig. En sådan skærpelse ville imidlertid af hensyn til de unge jurister være meget uheldig, ligesom det i så fald ville blive vanskeligt at fremskaffe det fornødne antal egnede prøvesager - allerede for tiden volder dette spørgsmål megen besvær, til trods for de ringe krav, der efter den gældende ordening stilles til prøvesagernes karakter, jfr. landsretspræsidenternes erklæringer, bilag 9 og 10.

For så vidt man da ud fra disse betragtninger vil opretholde højesteretssagførerprøven, kunne man dog spørge, om der ikke med fordel kunne gennemføres dyberegående ændringer i den bestående prøveordning end ovenfor af os foreslået, hvilket vel måtte bestå i en ændring enten af grundlaget for bedømmelsen eller af sammensætningen af det organ, der bedømmer prøven. Det må nu på forhånd forekomme at være den naturlige ordening, at det, ganske svarende til, hvad der er fundet selvfølgeligt med hensyn til landsretssagførerprøven, er Højesteret, som foretager bedømmelsen af den for Højesteret prøvende på grundlag af hans udførelse af nogle højesteretssager, en ordening, som jo også frembyder den store tids- og arbejdsmæssige fordel, at højesteretsdommerne alligevel skal påhøre proceduren af hensyn til sagens pådømmelse. Men man kunne måske, for yderligere at lette adgangen til prøvesager, tænke sig, at en af disse kunne være en dertil egnet landsretssag. De landsdommere, der pådømte denne sag, måtte da deltage i Højesterets endelige samlede bedømmelse af den prøvendes kvalifikationer. Man kunne endvidere, uafhængigt af

om noget sådant gennemførtes, rejse det spørgsmål, om een eller to repræsentanter for Sagførrådet burde deltage i bedømmelsen, hvilket da måtte kræve, at de påhørte proceduren — og vel tillige rådslagning og votering — i den prøvendes prøvesager. Også med hensyn til en repræsentant for universiteternes juridiske fakulteter kunne en tilsvarende ordning tages under overvejelse. Det synes imidlertid særdeles tvivlsomt, om sådanne ændringer ville være praktisk gennemførlige, bl. a. fordi de vil stille for betydelige tids- og arbejdsmæssige krav til dem, der foruden højesteretsdommerne skulle deltage i bedømmelsen.

Man finder i denne forbindelse anledning til at henlede opmærksomheden på det også i andre henseender ønskelige i, at der i Højesterets dommerkollegium — på lignende måde som f. eks. i Norge — findes dommere, der tidligere har haft en betydelig sagfører-virksomhed, og henstiller, at dette forhold tages i betragtning ved fremtidige vakancer indenfor Højesterets dommerkollegium.

III. De af den anden medlemsgruppe afgivne udtalelser, jfr. foran side 12-17, giver os yderligere anledning til følgende bemærkninger:

Til de af gruppen side 13 fremsatte udtalelser om den nugældende møderet for landsretssagførere i »egne sager« bemærkes, at gruppens bedømmelse af de erfaringer, som er indhøstet gennem denne ordning, er i strid med Højesterets vurdering, jfr. bilag 6, side 54, spalte 2, og underbilag A til bilag 6, side 57, spalte 2. Det udtales her af Højesteret, at et ikke ubetydeligt antal af de i »egne sager« mødende sagførere »efter rettens mening både har manglet den rette forståelse af, hvilke oplysninger der burde tilvejebringes ved sagens endelige afgørelse, og har savnet evnen til at fremstille sagens faktum på tilfredsstillende måde, ligesom den juridiske del af proceduren ofte har svigtet.« Denne udtalelse må lægges til grund, da det er ubestrideligt, at kun Højesteret har forudsætninger for en vurdering i dette spørgsmål, der drejer sig om procedure for Højesteret, som ikke overværes regelmæssigt af noget

andet til vurdering kompetent organ. At Højesteret kun i ringe omfang har benyttet den i retsplejelovens § 127, stk. 2, sidste punktum, hjemlede beføjelse til at fratage en sagfører hans møderet i »egne sager«, er blot udtryk for, at Højesteret naturligvis må respektere den i 1932 indførte kompromisordning og derfor viser stor varsomhed ved udøvelsen af beføjelsen. Det er herefter klart, at den omstændighed, at en landsretssagfører er mødt to eller flere gange for Højesteret uden at miste denne møderet, ikke er nogetsomhelst bevis for, at han er kvalificeret til at procedere vanskelige og vigtige sager for Højesteret.

De af gruppen side 15-16 citerede udtalelser fra flertallet i udvalget af 1929 havde som baggrund den dagældende ordning, der ikke hjemlede nogen møderet for landsretssagførere i »egne sager«, og blev således fremsat på et tidspunkt, hvor der ingen erfaringer var indhøstet om, hvorledes en sådan møderet virkede.

Gruppen udtaler side 16, »at bevarelsen af højesteretssagførerprøven har til følge, at en part er meget stærkt begrænset i valget af, hvilken sagfører der skal møde for ham i en højesteretssag.«

Hertil skal for det første bemærkes, at heller ikke gruppens eget forslag fjerner begrænsningerne, for så vidt som landsretssagførere med under 5 års beskikkelse så vel som alle underretssagførere udelukkes fra at vælges af en part til procedure for Højesteret. Og for det andet, at den pågældende ordning om møderet i »egne sager«, når kravet om 8 års beskikkelse, som af os foreslået, nedsættes til 5 år, giver en part fri adgang til at lade sin sagfører procedere en sag for Højesteret, når han også har procederet den for landsret, forudsat at sagføreren har haft beskikkelse i 5 år, hvilket også kræves af den anden gruppe.

Det af gruppen påberåbte krav om større frihed for en part til at vælge sin sagfører, har gruppen forøvrigt end ikke søgt gennemført for landsretssager. Også efter gruppens forslag vil en part vedblivende være afskåret fra at lade møde for landsret ved en under-

retssagfører - selvom denne i mange år har været hans faste sagfører - og det endog i en ankesag, som underretssagføreren har procederet i første instans.

Til gruppens udtalelser side 16 om adgangen for en landsretssagfører til at skaffe sig prøvesager for Højesteret bemærkes, at det fremgår af Højesterets skrivelse af 27. april 1954 (se bilag 6, side 55) og af Sagfører-rådets skrivelse af 14. september 1954 (se bilag 7, side 63), at kun ca. halvdelen af de sagførere, der har bestået højesteretssagførerprøven, er kommet fra københavnske højesteretssagførerkontorer, at Højesteret ifølge sin lige nævnte skrivelse (side 56) stiller så mådeholdne krav som muligt til prøvesagernes karakter, og at adgangen til at få prøvesager i meget væsentlig grad lettes ved de af os foreslåede lovændringer.

Overfor gruppens udtalelser side 16 om, at man i intet andet land har sagførerprøver i to instanser, henledes opmærksomheden på det af repræsentantskabet for den norske sagførerforening den 10. december 1946 vedtagne forslag til ændring af vilkårene for at kunne procedere i de forskellige instanser (bilag 11 A, side 85). Efter dette forslag, der dog ikke blev gennemført, ønskedes den bestående højesteretssagførerprøve bevaret, men ved siden heraf indført en prøve ved lagmannsrett. Begrundelsen herfor var, at sagsbehandlingen for lagmannsrett efter den nye rettergangsordning er blevet så krævende og betydningsfuld, at både hensynet til parterne og domstolen tilsiger, at der bør stilles skærpede krav til dem, som kan optræde der. Det var dog repræsentantskabets forudsætning, at prøven for lagmannsrett ikke skulle stå på linie med højesteretssagførerprøven, men blot give retten adgang til at afvise de åbenbart uskikkede. Med hensyn til højesteretssagførerprøven anførte den norske sagførerforenings repræsentantskab, at både hensynet til standens niveau og Højesteret kræver, at prøven opretholdes, og at repræsentantskabet anser det for utvivlsomt, at den høje anseelse, som den norske advokatstand stort set og med rette nyder, for en væsentlig del skyldes prøven.

Det er bemærkelsesværdigt, at det i Norge -jfr. også det af gruppen om Holland anførte - er sagførerne selv, der ønsker prøve ved domstolene af hensyn til standens niveau og anseelse, og vi anser det for nærliggende, at en afskaffelse af højesteretssagførerprøven som en isoleret foranstaltning vil føre til svækkelse af den danske sagførerstand som helhed. Den overordentlig lærerige prøve er egnet til at fremme dygtigheden og til at anspore unge dygtige jurister til at vælge sagfølgeligerningen. Ønsker man kun een prøve, kunne der snarere være grund til at overveje en ordning som den, der er gældende i Norge, hvorefter der alene er prøve for Højesteret.

Det af den anden gruppe stillede forslag til §§ 120 og 121 går bl. a. ud på, at der til almindelig mødeberettigelse for Højesteret kun skal kræves juridisk embedseksamen med 2den karakter af 1ste grad, ikke, som det nu er hovedreglen, med 1ste karakter. Denne svækkelse af eksamenskravet — samtidig med at højesteretssagførerprøven afskaffes - må anses for betænkelig.

Den alene af Poul Christiansen side 16 fremsatte udtalelse om, at »så længe en sagfører, der ønsker at opnå en ny titel, optræder for den domstol, i hvilken han aspirerer til titlen, er han ikke i besiddelse af fuldstændig uafhængighed«, finder vi uberettiget. Den sagfører, der agter at indstille sig til højesteretssagførerprøven, har ikke som følge heraf nogen grund til at føle sig afhængig af Højesteret, eller til i nogensomhelst retning at handle anderledes, end hans sagførerhverv ellers ville føre til.

Med hensyn til Poul Christiansens forslag til ændring af retsplejelovens § 43 bemærkes følgende: Efter dette forslag skulle en landsretssagfører, der i 8 år har været i virksomhed som landsretssagfører, derved fyldestgøre de lovbestemte virksomhedsbetingelser for at blive beskikket til højesteretsdommer, uanset at han i de forløbne 8 år ikke, eller kun i ganske uvæsentligt omfang, har beskæftiget sig med behandling af retsager. En sådan ordning må forekomme ganske urimelig, og forslaget må anses for at

hvile på et fuldstændigt fejlsyn med hensyn til værdien af en bestået landsretssagførerprøve.

De af os fremførte betragtninger kan kort sammenfattes i følgende

Resumé:

1. Da landsretssagførerprøven er og bør være forholdsvis let at bestå, skaber den ikke nogensomhelst sikkerhed eller blot sandsynlighed for, at den, der har bestået prøven, er kvalificeret til at procedere vigtige og vanskelige sager for Højesteret som sidste instans. Ej heller kravet om 5 års virksomhed som landsretssagfører har nogen værdi i så henseende, allerede fordi den pågældende ikke behøver i de 5 år at have beskæftiget sig i nævneværdig grad med procedure virksomhed, der kun er en enkelt, speciel del af sagførergerningen.

2. Når man opretholder landsretssagførerprøven og dermed landsretternes virksomhed med hensyn til at bestemme, hvem der er kvalificeret til at procedere for landsret, bør

man ikke ophæve den tilsvarende ordning for Højesteret.

3. En væsentlig del af de tidligere anførte indvendinger mod højesteretssagførerprøven er imødekommet gennem den i 1932 indførte møderet i »egne sager« for landsretssagførere med 8 års beskikkelse, og den endnu bestående vanskelighed ved at gennemføre fire prøvesager indenfor 1½ år, af bødes i væsentlig grad gennem de af os foreslåede, praktisk meget vigtige ændringer i prøveordningen.

4. Når disse ændringer gennemføres, og kravet om 8 års forudgående landsretssagførervirksomhed som betingelse for at blive højesteretssagfører og for at føre »egne sager« for Højesteret nedsættes til henholdsvis 3 år og 5 år, vil der foreligge en ordning, der i alle måder er forsvarlig, såvel over for det retssøgende publikum som over for sagførerstanden og Højesteret.

De af os i overensstemmelse med det foranførte stillede lovforslag med tilhørende bemærkningen findes nedenfor side 26-27.

C. LOVUDKAST MED BEMÆRKNINGER.

Poul Christiansen og Schelle foreslår under henvisning til deres bemærkninger foran under pkt. B, side 12 til 17, følgende ændringer i retsplejeloven:

Til § 43.

(Foreslås alene af Poul Christiansen).

I § 43, 1ste stykke indføjes efter »højesteretssagfører«: »landsretssagfører med mødeberettigelse for Højesteret,«

Til § 43.

Poul Christiansens forslag tilsigter at ligestille landsretssagførere med almindelig mødeberettigelse for Højesteret med højesteretssagførere med hensyn til beskikkelse til højesteretsdommer. Poul Christiansen har ikke taget stilling til, om der bør foretages andre ændringer i reglerne om, hvilke arter af virksomhed, der kan danne grundlag for beskikkelse som højesteretsdommer.

Schelle bemærker hertil, at hvis den personkreds, der kan beskikkes som højesteretsdommere, udvides til også at omfatte landsretssagførere, der i 3 år har haft almindelig mødeberettigelse for Højesteret, jfr. forslaget

til § 127, en gruppe, der bliver uforholdsmæssig stor i forhold til de nuværende antal højesteretssagførere, bliver udvidelsen af de lovbestemte betingelser for at kunne blive højesteretsdommer ganske ensidig. Dette medlem foreslår derfor ingen ændring i § 43, hvilket dog ikke medfører, at landsretssagførere med mødeberettigelse for Højesteret afskæres fra at blive højesteretsdommere, idet de vil kunne beskikkes som landsdommere efter 3. stk. og på dette grundlag kunne beskikkes til højesteretsdommere.

Til § 120.

§ 120 udgår.

Til § 121.

§ 121, 1ste stykke, affattes således:

»For at få beskikkelse som landsretssagfører udfordres, at den pågældende har bestået juridisk embedseksamen med mindst 2den karakter af 1ste grad.

Til § 122.

I § 122, 1ste stykke, 1ste punktum, ændres: »§ 120, 2det stykke« til: »§ 121, 1ste stykke«.

Til § 123.

§ 123, 1ste stykke, udgår.

Til § 124.

I § 124, 1ste stykke, udgår »højesterets-sagfører,« og »200«.

Til § 127, 1ste stykke.

§ 127, 1ste stykke, affattes således:

»Højesteretssagførere og landsretssagførere er berettigede til at give møde for alle landets domstole; dog kan landsretssagførere først give møde for Højesteret, når de til Højesterets justitskontor har indgivet anmeldelse bilagt med en tilkendegivelse fra justitsministeriet om, at de i 5 år har været i virksomhed som landsretssagførere, og med

Til § 120.

Bortfalder som følge af den foreslåede ophævelse af højesteretssagførerprøven.

Til § 121.

Bestemmelsen har tidligere henvist til de for højesteretssagførere gældende eksamenskrav; der er ikke foretaget realitetsændringer i udformningen af eksamenskravet til landsretssagførere.

Til § 122.

Redaktionel ændring.

Til § 123.

Bortfalder som følge af den foreslåede ophævelse af højesteretssagførerprøven.

Til § 124.

Ændringen er en følge af den foreslåede ophævelse af højesteretssagførerprøven.

Til § 127, 1ste stykke.

Forslaget indeholder hovedbestemmelsen om, at landsretssagførere med 5 års virksomhed som sådanne får almindelig mødeberettigelse for Højesteret.

en erklæring fra vedkommende landsret om, at de er øvede i procedure.«

Til § 127, 2det stykke.

Poul Christiansen foreslår, at § 127, 2det stykke, udgår.

Schelle foreslår, at § 127, 2det stykke, affattes således:

»En landsretssagførers mødeberettigelse for Højesteret bortfalder, dersom Højesteret skønner, at vedkommende efter gentagen procedure eller på anden måde har vist sig uegnet til at procedere for Højesteret, men kan dog generhverves ved rettens beslutning derom.«

Til § 130.

I § 130 affattes 2det punktum således:

»Autorisationen meddeles for fuldmægtige hos højesteretssagførere og landsretssagførere af præsidenten for den landsret, i hvis kreds vedkommende sagfører har kontor, og for fuldmægtige hos sagførere ved underret af dommeren - i København byrettens præsident — i den retskreds, i hvilken sagføreren har kontor.«

Til § 146.

§ 146, 2det stykke, affattes således:

»Endvidere skal der, forinden justitsministeriet meddeler den i § 127, 1ste stykke, nævnte tilkendegivelse, indhentes erklæring fra Sagførrådet om, hvorvidt den pågældende landsretssagfører i 5 år har været i virksomhed som sådan.«

Til § 332.

I § 332, 2det stykke, udgår 2det punktum.

Til § 127, 2det stykke.

Poul Christiansens forslag ophæver Højesterets adgang til at fratage en landsretssagfører mødeberettigelse for Højesteret.

Schelles forslag udvider Højesterets nuværende adgang til at fratage en landsretssagfører mødeberettigelsen i egne sager til at gælde for alle landsretssagførere, der får almindelig mødeberettigelse for Højesteret. Medlemmet har overvejet en skærpelse af bestemmelsen, men er blevet stående ved, at den nuværende formulering må kunne danne grundlag for en tilfredsstillende praksis med hensyn til fratagelse af mødeberettigelsen.

Til § 130.

Som en naturlig konsekvens af højesteretssagførerprøvens ophævelse henlægges autorisationen af fuldmægtige også hos de nuværende højesteretssagførere til landsretspræsidenterne.

Til § 146.

Ændring som følge af den foreslåede ophævelse af højesteretssagførerbeskikkelsen og af den foreslåede almindelige mødeberettigelse for Højesteret for landsretssagførere med 5 års virksomhed som sådanne.

Til § 332.

Bestemmelsen, der er indsat ved lov nr. 209 af 23. juli 1932 § 1 for at give de for Højesteret prøveprocederende lejlighed til at benytte en fri proces-sag som prøvesag, må falde bort med den foreslåede ophævelse af prøven.

Til § 735.

§ 735, 4de stykke, udgår.

Til § 735.

Svarer til den ovenfor foreslåede ændring af § 332.

Formanden og Rode foreslår under henvisning til deres bemærkninger foran under pkt. B, side 17 til 23, følgende ændringer i retsplejeloven:

Til § 120.

I § 120, 1ste stykke, ændres »8 år« til »3 år«.

Til § 123.

§ 123, 1ste stykke affattes således:

»Den, der ønsker at opnå beskikkelse som højesteretssagfører, indgiver anmeldelse herom til Højesterets justitskontor, bilagt med tilkendegivelse fra justitsministeriet om, at han, når Højesterets indstilling foreligger, vil kunne få sådan beskikkelse. Han har derefter ret til at give møde for Højesteret i 3 år, regnet fra slutningen af domsforhandlingen i den første af de af ham for Højesteret procederede sager. For at kunne opnå beskikkelse må den pågældende have givet møde i 3 mundtligt forhandlede sager, af hvilke mindst 2 skal være borgerlige, deraf i alt fald den ene for appellant. Sagerne må han selv forskaffe sig, jfr. dog § 332, 2det stykke, og § 735, 4de stykke. Senest en uge efter udløbet af hans heromhandlede mødeberettigelse kan han æske Højesterets erklæring om, hvorvidt han findes egnet til at få beskikkelse som højesteretssagfører. Når den pågældende har givet møde i mindst 3 sager, kan Højesteret af egen drift erklære, at han findes uegnet til at få sådan beskikkelse, hvorefter hans ovennævnte mødeberettigelse for Højesteret bortfalder. Højesteret kan tillade, at prøvetiden forlænges, samt at fornyet procedure på prøve kan finde sted.«

Til §§ 120, 123, 332 og 735.

Forslagene til ændringer i disse paragraffer går ud på at gennemføre en række ændringer i den nugældende ordning af højesteretssagførerprøven. Disse ændringer, som i betydelig grad vil lette prøvens gennemførelse, går ud på følgende:

1. Prøvetiden, der nu er 1½ år, forlænges til 3 år, med adgang for Højesteret til yderligere forlængelse (§ 123).
 2. Den prøvende skal kunne æske Højesterets afgørelse efter udførelsen af 3 - ikke som nu 4 - prøvesager (§ 123).
 3. Ophævelse af begrænsningen i adgangen til at beskikke den prøvende i offentlige eller beneficerede sager, hvilket nu kun kan ske i en enkelt — borgerlig eller kriminel — sag (§§ 332 og 735).
 4. Kravet om forudgående landsretssagførervirksomhed i 8 år mildnes til 3 år (§ 120) i overensstemmelse med, hvad der før loven af 23. juli 1932 var gældende ret.
- Betingelsen skal, på samme måde som man praktiserer den nugældende tilsvarende bestemmelse, være opfyldt, forinden prøveproceduren i Højesteret kan påbegyndes.
5. Adgangen for den, der ikke består prøven, til påny at indstille sig til denne, udvides derved, at det ikke, som nu, skal være ufravigelige betingelser for at opnå Højesterets tilladelse hertil, at der foreligger særlige omstændigheder, og at der er forløbet 3 år efter den første prøvetids ophør (§ 123).

Under hensyn til prøvetidens forlængelse foreslås det, at Højesteret af egen drift efter 3 sager kan erklære, at den pågældende findes uegnet til at få beskikkelse som højesteretssagfører, hvorefter hans særlige møde-

berettigelse som prøve kandidat bortfalder (§ 123).

Ifølge den nugældende affattelse af § 123 skal anmeldelsen til Højesterets justitskontor om prøveprocedure være bilagt en tilkendegivelse fra justitsministeriet om, at den pågældende, *når prøvetiden er udløbet*, og Højesterets indstilling foreligger, vil kunne få beskikkelse som højesteretssagfører. Efter den siden 1932 fulgte, fuldstændig faste praksis er § 123 imidlertid forstået således, at den pågældende landsretssagfører, hvis han ønsker det, kan æske Højesterets erklæring og få beskikkelse som højesteretssagfører, så snart han har procederet 4 sager for Højesteret, uanset at prøvetiden på 1½ år endnu ikke er udløbet. Da denne praksis foreslås opretholdt, er de ovenfor fremhævede ord udeladt i forslaget til en ny affattelse af § 123.

Til § 127.

I § 127, 2det stykke, 2det punktum, ændres: »8 år« **til:** »5 år«.

Til § 127.

Herved foreslås kravet om, at man skal have haft 8 års virksomhed som landsretssagfører, før man har ret til at møde for Højesteret i »egne sager«, mildnet til 5 års virksomhed.

Til § 332.

I § 332, 2det stykke, 2det punktum, udgår ordene: »en enkelt gang« og »for så vidt den pågældende ikke allerede har været beskikket som forsvarer i en straffesag i medfør af § 735, 4de stykke«.

Til § 332.

Se foran.

Til § 735.

I § 735, 4de stykke, udgår ordene: »en enkelt gang« og »for så vidt den pågældende ikke allerede har været beskikket i en borgerlig sag i medfør af § 332, 2det stykke, 2det punktum«.

Til § 735.

Se foran.

II. Offentlig votering i Højesteret.

A. DEN HISTORISKE UDVIKLING OG DE GÆLDENDE REGLER.

Under enevælden indeholdt Højesterets domme kun selve domsslutningen og ingen begrundelse. Dette forhold blev ændret ved lov af 8. marts 1856, der bestemte, at Højesteret skulle være forpligtet til at angive de grunde, hvorpå dens domme var byggede, og at dette i enhver sag efter Højesterets eget valg kunne ske enten ved en skriftlig meddelelse af grundene eller ved offentlig stemmegivning. I praksis valgte Højesteret altid at give skriftlige præmisser.

Spørgsmålet om indførelse af offentlig votering blev overvejet i proceskommissionerne af 1868 og 1892, men tanken forkastedes, jfr. side 127 i motiverne til den førstnævnte kommissions udkast af 1877 til lov om den borgerlige retspleje og spalte 38-39 i bemærkningerne til den sidstnævnte kommissions udkast af 1899 til lov om den borgerlige retspleje.

I rigsdagssamlingen 1902-03 foreslog 2 medlemmer af folketinget at indføre offentlig votering, men fik ikke tilslutning, jfr. R. T. 1902-03, Folketingets forhandlinger, spalte 1162.

Ved retsplejeloven af 11. april 1916 §§ 214 og 218 blev det bestemt, at højesteretsdomme ligesom andre domme skulle ledsages af grunde, og at dommernes rådslagninger og afstemninger ikke måtte overværes af tilhørere med undtagelse af rets-skriveren.

I 1920 overvejede justitsministeriet at fremsætte et lovforslag, hvorved der skulle indføres offentlig votering i Højesteret, men i erklæring af 18. marts 1920 (bilag 13) frarådede retten en sådan ordning.

Spørgsmålet blev påny rejst i 1925 af justitsministeriet, der den 1. juli 1925 nedsatte et udvalg bestående af højesteretssagfører N. H. Bache, højesteretsdommer Cosmos Meyer og professor H. Munch-Petersen til behandling af spørgsmålet om at påbyde, at afstemninger i Højesteret skulle foregå offentlig. I udvalgets betænkning (bilag 14 med underbilag) sluttede udvalgets flertal, højesteretssagfører N. H. Bache og professor H. Munch-Petersen sig til tanken om offentlig afstemning i Højesteret og fremsatte et forslag herom, medens højesteretsdommer Cosmos Meyer ikke fandt nogen grund til at gøre forandring i den hidtil gældende ordning.

I det i rigsdagssamlingen 1925-26 fremsatte forslag til ændringer i retsplejeloven (R. T. 1925-26, tillæg A, spalte 3805-3948) foreslog justitsministeren (Steincke) herefter, at afstemningen i Højesteret i mundtlige sager som hovedregel skulle foregå offentligt, således at den stemmegivendes grunde samtidig skulle anføres og stenografisk gengives i en retsbog. Forslaget blev underkastet en meget indgående 1. behandling i folketinget (R. T. 1925-26, Folketingets forhandlinger, spalte 4237-4453 og 4571-4706) og blev derefter henvist til et udvalg, der ikke nåede at tilendebringe arbejdet inden rigsdagssamlingens afslutning.

Efter at Højesteret i skrivelse af 8. september 1926 (bilag 15) havde meddelt, at samtlige rettens medlemmer var imod indførelse af tvungen offentlig votering, fremsatte justitsministeren (Steincke) påny det ovennævnte forslag uændret i folketinget i

rigsdagssamlingen 1926-27 (R. T. 1926-27, tillæg A, spalte 2385-2432). Det blev henvist til udvalg, men bortfaldt som følge af folketingets opløsning.

Under udvalgsbehandlingen af det i rigsdagssamlingen 1927-28 af justitsministeren (Rytter) i folketinget fremsatte forslag til ændring i retsplejeloven, der ikke indeholdt regler om offentlig votering, stillede et mindretal forslag om indførelse af offentlig votering. Mindretallet henviste til det i 1925-26 fremsatte lovforslag og til den da stedfundne udførlige drøftelse af spørgsmålet i folketinget (R. T. 1927-28, tillæg B, spalte 2387-88). Lovforslaget nåede ikke at komme til 2. behandling i folketinget.

I rigsdagssamlingen 1928-29 fremsatte justitsministeren (Rytter) påny forslag til ændring af retsplejeloven uden forslag om offentlig votering i Højesteret. Et mindretal i det af folketinget nedsatte udvalg foreslog påny offentlig votering indført i Højesteret, medens flertallet var af den opfattelse, at dette spørgsmål endnu ikke var modent til løsning, hvorfor man ønskede spørgsmålet overvejet enten i en særlig dertil nedsat mindre kommission eller i det stående Retsplejeudvalg (R. T. 1928-29, tillæg B, spalte 148-49). Efter at forslaget var vedtaget af folketinget i overensstemmelse med flertalsindstillingen, oversendtes det til landstinget, der vedtog det med nogle få ændringer. Forslagets færdigbehandling på rigsdagen blev imidlertid standset som følge af folketingets opløsning.

Det af justitsministeren (Zahle) i rigsdagssamlingen 1930-31 fremsatte forslag til ændring i retsplejeloven genoptog det i lovforslaget fra 1925-26 indeholdte forslag om offentlig votering i Højesteret (R. T. 1930-31, tillæg A, spalte 4769-5248). På foranledning af det nedsatte folketingsudvalg anmodede justitsministeriet Retsplejeudvalget om en udtalelse om forslaget. I sin erklæring af 3. februar 1931 (bilag 16) frarådede Retsplejeudvalget at indføre offentlig votering i Højesteret, men foreslog, at Højesterets domme skulle indeholde oplysning om de forskellige meninger under afstemningen,

uden angivelse af dommernes navne, men med oplysning om stemmetal. Højesteret henholdt sig i sin erklæring af 19. marts 1931 (bilag 17) til sine tidligere erklæringer, hvori offentlig votering frarådes, men bemærkede, at retten, hvis lovgivningsmagten anså en ændring af de dagældende regler for ønskelig, ikke fandt aldeles tilstrækkelig grund til for borgerlige sagers vedkommende at udtale sig imod Retsplejeudvalgets forslag. Derimod mente retten for straffesagers vedkommende at måtte tilråde at bibeholde den dagældende ordning. Flertallet i folketingsudvalget tiltrådte herefter med en mindre væsentlig ændring lovforslagets bestemmelser om indførelse af offentlig votering i Højesteret. Et mindretal foreslog, at de dagældende regler blev bibeholdt, medens et andet mindretal foreslog voteringsreglerne ændret i overensstemmelse med Retsplejeudvalgets indstilling (R. T. 1930-31, tillæg B, spalte 2562-63). Det af folketingsudvalgets flertal fremsatte forslag, der tiltrådtes af justitsministeren, vedtoges herefter ved folketingets 2. behandling (Folketingets forhandlinger, spalte 6699-6826), men nåede ikke at blive færdigbehandlet på rigsdagen.

Efter at justitsministeriet havde modtaget to redegørelser fra et af justitsministeriet den 27. april 1931 nedsat udvalg, der havde haft til opgave at aflægge besøg i Oslo og Stockholm for at undersøge, hvorledes de i Norge og Sverige gældende regler for den øverste domstols afstemning virker i praksis (trykt i R. T. 1931-32, tillæg B, spalte 239-246), fremsatte justitsministeren (Zahle) i rigsdagssamlingen 1931-32 i forbindelse med andre ændringer i retsplejeloven (indførelse af domsmænd m. m.) påny forslag om offentlig votering. Inden for det af folketinget nedsatte udvalg var der flertal for lovforslagets bestemmelser om indførelse af offentlig votering i Højesteret, medens et mindretal ville opretholde de dagældende voteringsregler. Forslaget blev derefter vedtaget af folketinget ved 3. behandling og oversendtes til landstinget. Der blev indhentet en ny erklæring fra Højesteret, der den 18. februar 1932 (R. T. 1931-32, tillæg B, spalte

2661-62) erklærede, at rettens stilling til spørgsmålet om offentlig votering vedblivende var den samme, som angivet i rettens ovennævnte skrivelse af 19. marts 1931. I det nedsatte landstingsudvalg vedtoges det ikke at gennemføre offentlig votering i Højesteret. Et mindretal indenfor udvalget udtalte, at det havde ønsket forslaget herom gennemført, men at mindretallet, da det ikke havde været muligt at samle et flertal herom, måtte give afkald herpå ved denne lejlighed (R. T. 1931-32, tillæg B, spalte 2550-51).

Forslag om offentlig votering i Højesteret blev påny fremsat af justitsministeren (Zahle) i rigsdagssamlingen 1932-33 (R.T. 1932-33, tillæg A, spalte 3009-3056, jfr. spalte 3275-76). Det nedsatte folketingsudvalg nåede ikke at færdigbehandle lovforslaget (Betænkning i tillæg B, spalte 2461-2528).

Lovforslaget fremsattes uforandret i rigsdagssamlingen 1933-34 af justitsministeren (Zahle) og blev vedtaget af folketinget. Efter første behandling i landstinget blev forslaget henvist til udvalg, der ikke nåede at afslutte behandlingen af forslaget.

I rigsdagssamlingen 1934-35 fremsatte justitsministeren (Zahle) påny forslaget i landstinget, men heller ikke i denne samling nåede det nedsatte landstingsudvalg at afslutte arbejdet med forslaget.

Forslaget blev derfor påny fremsat i uændret skikkelse af justitsministeren (Steincke) i folketinget i rigsdagssamlingen 1935-36. I folketingsudvalget foreslog et flertal med tiltrædelse af justitsministeren, at forslagets regel om offentlig, mundtlig votering i Højesteret erstattedes med en ordning, hvorefter den hidtidige voteringsmåde vel opretholdtes, men således at det af dommen skulle fremgå, hvilke dommere der var uenige i dommen eller dens begrundelse, og hvori deres uenighed bestod (R. T. 1935-36, tillæg B, spalte 1307-8). Dette ændringsforslag blev vedtaget af folketinget og oversendt til landstinget. Et flertal i landstingsudvalget indstillede forslaget til vedtagelse med en af justitsministeren foreslået

ændring, hvorefter højesteretsdommene skal indeholde oplysninger om de forskellige meninger under afstemningen, såvel vedrørende resultatet som vedrørende begrundelsen, med angivelse af stemmetal, men uden angivelse af dommernes navne (R.T. 1935-36, tillæg B, spalte 2135-36). Et flertal af Højesterets dommere havde givet deres tilslutning til dette ændringsforslag (Tillæg B, spalte 2147-48). Ændringsforslaget blev vedtaget af landstinget og af folketinget og blev stadfæstet af kongen som lov nr. 112 af 7. april 1936, der indeholder de nugældende regler.

Herefter er retsplejelovens § 218, stk. 1, pkt. 1, affattet således: »Domme og kendelser skal ledsages af grunde; for Højesterets vedkommende skal disse indeholde oplysning om de forskellige meninger under afstemningen, såvel vedrørende resultatet som vedrørende begrundelsen, med oplysning om stemmetal, men uden angivelse af dommernes navne.«

Om den nugældende voteringsordning i Højesteret kan iøvrigt henvises til den som bilag 18 optagne redegørelse af 24. april 1956 fra Højesteret.

Vedrørende *forholdene i udlandet* kan oplyses følgende:

I *Norge* finder der i Højesteret votering sted i offentligt retsmøde efter en rådslagning for lukkede døre, jfr. det som bilag 19 optagne uddrag af forhandlingerne på det 18. nordiske juristmøde i 1948 og den som bilag 20 optagne redegørelse af 15. november 1955 fra justitiarius i Norges Højesteret.

I *Sverige* foregår dommernes votering og afstemning i Högsta Domstolen som hovedregel for lukkede døre. Hvis der er meningsforskelligheder, redegøres der med angivelse af dommernes navne for de forskellige meninger i en særlig protokol, der er tilgængelig for offentligheden, jfr. i det hele den som bilag 21 optagne redegørelse af 24. november 1955 fra det svenske justitiedepartement.

I *Belgien* er dommernes votering i Højesteret (Cour de Cassation) hemmelig, men dommernes navne anføres i dommen.

I *England* giver dommerne i et offentligt retsmøde mundtlig oplysning om deres standpunkt til sagen samt en begrundelse herfor. En formel afstemning kendes kun i Overhuset, når dette fungerer som domstol, og den finder da sted i et offentligt møde.

I *Finland* er dommernes votering i Högsta Domstolen hemmelig. Såfremt dommen ikke er enstemmig, redegør de dissenterende dommere med angivelse af navn for deres standpunkt i en særlig protokol, som er offentligt tilgængelig.

I *Frankrig* er dommernes votering i Cour de Cassation og Conseil d'Etat hemmelige. I dommen eller kendelsen angives hvilke dommere, der har deltaget i afgørelsen, men den enkelte dommers votering offentliggøres ikke.

I *Holland* offentliggør man ikke de enkelte dommers votering i Højesteret.

I *Island* foregår dommernes votering i Højesteret for lukkede døre. Det anføres i dommen, om der er afgivet dissens og i bekræftende fald hvilke dommere, der har stemt for dommens resultat, og hvilke dommere, der har dissenteret.

I den federale Højesteret i *Schweiz* finder voteringen i borgerlige sager sted i et offentligt retsmøde, og i dommen anføres dommernes navne.

I *U. S. A.* er voteringen i den federale Højesteret hemmelig. Såfremt der foreligger dissens, bliver dette angivet i dommen med oplysning om de dissenterende dommers navne. Hvis en dissenterende dommer ønsker det, bliver hans begrundelse for dissensen optaget i dommen.

I *Vesttyskland* er voteringen i »Bundesgerichtshof« hemmelig, og i dommen gives ikke oplysning om eventuel dissens.

B. UDVALGETS BEMÆRKNINGER.

Som det vil fremgå af den foranstående historiske oversigt, har spørgsmålet om Højesterets voteringsordning været drøftet indgående flere gange i tiden siden 1920, og da de vigtigste indlæg i denne drøftelse er optaget som bilag 13-17 til denne betænkning, finder udvalget det ikke påkrævet, at der påny gives en udførlig redegørelse for de betragtninger, der har været anført for eller imod de forskellige voteringsordninger. Navnlig findes der ikke anledning til nu at optage en drøftelse af det synspunkt, som under den tidligere debat stærkt blev fremhævet af tilhængerne af den før 1936 gældende ordning, nemlig at højesteretsdomme burde fremtræde som en enhed, fordi tilhængerne til dem og til Højesterets autoritet i det hele ville svækkes, dersom dissenserne og stemmetallene blev offentliggjort. Dette spørgsmål må anses endeligt afgjort af lovgivningsmagten ved loven af 1936.

Udvalget mener herefter at kunne indskrænke sig til følgende bemærkninger:

1. Højesteretssager, der behandles mundtligt i offentligt retsmøde.

Med hensyn til borgerlige sager må det anses for at være almindelig erkendt, at den før loven af 1936 gældende ordning var utilfredsstillende, idet domspræmisserne, der så vidt muligt skulle give et samlet udtryk for de divergerende meninger, derved blev for kortfattede og for vage til at kunne danne grundlag for en bedømmelse af dommens rækkevidde, og idet selv et betydeligt mindretals afvigende standpunkter ikke kom til orde. Det kan ikke bestrides, at den ved loven af 1936 gennemførte ændring medførte en forbedring, idet mindretalsstandpunkter nu finder udtryk i dommen, og idet den omstændighed, at der skrives særskilte præmisser for flertals- og mindretalsgrupperne, har gjort det muligt at gøre præmisserne noget mere fyldige. Der er imidlertid enighed inden for udvalget om, at ordningen ikke har medført de fordele, som

kan og bør opnås, når man - som sket - opgiver kravet om, at dommen skal fremtræde som en enhed. Indenfor de dommergrupper, der samles om en affattelse af præmisserne, vil der kunne være divergenser eller nuancer i synspunkterne, der vel ikke skønnes at være så betydelige, at de efter den gældende lovregel i retsplejelovens § 218 (»de forskellige meninger... vedrørende begrundelsen«) behøver at finde udtryk i præmisserne, men som dog kan være af væsentlig værdi for forståelsen af dommens rækkevidde og dens betydning som præj udikater til fremtidige lignende tilfælde, en forståelse, som er af interesse ikke blot for sagens parter, men også for det praktiske retsliv og den juridiske videnskab. Der er også grund til at fremhæve, at gengivelse af et mindretals præmisser undertiden vil kunne give det fejlagtige indtryk, at flertallet går imod de af mindretallet fremhævede synspunkter, medens det virkelige forhold er det, at flertallet enten ikke har taget standpunkt til disse synspunkter eller måske endog er enigt i dem, men blot formener at burde bygge sit resultat på andre, efter flertallets mening mere afgørende betragtninger. Den fulde klarhed over en højesteretsdoms rækkevidde og præjudikatbetydning findes efter udvalgets mening kun at kunne opnås ved kendskab til de enkelte dommers votering, ligesom et sådant kendskab vil virke fremmende for den retsudvikling, der sker gennem anerkendelsen af nye retstanker. Rigtigheden af disse betragtninger bestyrkes da også derved, at Højesteret, inden der vortes i en sag, i hvilken tidligere højesteretsdomme kan være af betydning som præj udikater, gør sig bekendt med de enkelte dommers voteringer i disse tidligere sager ved gennemgang af voteringsbøgerne, og at Højesteret har fundet det rimeligt til brug for det praktiske retsliv eller for faglitterær virksomhed at give tilladelse til gennemsyn af voteringsbøgerne i ældre højesteretssager under forudsætning af, at dommen enten er over 20 år gammel, eller at ingen af de i sagen deltagende dommere længere er i live, en begrænsning, der naturligvis er ir-

rationel og stærkt forringer ordningens værdi.

For straffesager gør de her fremhævede synspunkter sig på tilsvarende måde gældende med hensyn til lovfortolkningsspørgsmål, medens de næppe har samme vægt, for så vidt angår spørgsmålet om beviset for tiltaltes skyld og strafudmålingen. Det nævnte bevisspørgsmål kan imidlertid ikke pådømmes af Højesteret, jfr. retsplejelovens § 945, stk. 2, og § 966, stk. 2, og strafudmålingen kan kun ændres af Højesteret, når den ikendte straf ligger udenfor lovens grænser eller står i åbenbart misforhold til brøden, jfr. retsplejelovens § 945, stk. 1, nr. 3, og § 966, stk. 2. På disse punkter foreslår udvalget ingen ændringer i de gældende regler, jfr. om bevisspørgsmålet nedenfor side 46-47. Herefter har udvalget, alle hensyn taget i betragtning, ikke ment at burde stille forslag om en særlig voteringsordning for straffesager. Det skal i denne forbindelse bemærkes, at den offentlige voteringsordning i Norge gælder både for borgerlige sager og for straffesager, og at Norges Højesteret finder ordningen tilfredsstillende også i straffesager og ikke nærer noget ønske om en ændring i så henseende.

Under den tidligere drøftelse har man som et hovedargument mod en offentlig voteringsordning anført vigtigheden af at holde afstemningen fri af uvedkommende hensyn og at bygge dommernes uafhængighed. Det har således været anført, at det kan befrygtes, at dagspressens kommentarer til dommene vil beskæftige sig med den enkelte dommer, og at der, hvad enten denne omtale går ud på at kritisere eller give tilslutning, herved gør sig en tendens gældende til at påvirke dommerens fremtidige holdning. En sådan mulighed har man fundet mere betænkelig for højesteretsdommernes vedkommende end for enkeltdommerne - der jo med deres navn står inde for deres domme - fordi højesteretsdommene er endelige og skal tjene til vejledning i lignende tilfælde i fremtiden.

Udvalget kan ikke dele den frygt, der således har været udtalt, og finder det i så

henseende tilstrækkeligt at henvise til, at der ingen uheldige erfaringer haves fra den snart 100-årige ordning i Norge, jfr. bilag 20, så lidt som fra Sverige, hvor den protokol, der oprettes over voteringen, er offentlig tilgængelig, jfr. bilag 21. Allerede under den gældende ordning, hvor højesteretsdommene skal indeholde oplysning om de forskellige meninger under afstemningen, såvel vedrørende resultatet som vedrørende begrundelsen, med angivelse af stemmetal, ville udvalget finde det naturligt, at man opgav anonymiteten. Denne gør sig kun gældende i tilfælde af dissens, idet det er offentligt tilgængeligt, hvilke højesteretsdommere - siden marts 1956 normalt kun 5 - der har deltaget i sagens pådømmelse, og hvis man - som det foreslås af udvalget - tillige offentliggør de afgivne enkeltvoteringer, ville det være i særlig grad unaturligt, om det ikke kunne ses, hvilke af de deltagende dommere der har afgivet hver enkelt votering. Kendskab hertil vil også kunne være af værdi for det praktiske retsliv ved overvejelse af betimeligheden af at bringe et spørgsmål, der tidligere har været afgjort af Højesteret, frem påny til rettens afgørelse.

Med hensyn til den for Sveriges Højesteret gældende ordning, jfr. bilag 21, skal udvalget bemærke, at det som foran nævnt er offentligt tilgængeligt, hvilke af de i en svensk højesteretssag deltagende dommere der danner en flertals- eller en mindretalsgruppe, men at den svenske ordning iøvrigt efter udvalgets mening ikke findes egnet til at danne grundlag for en dansk nyordning, idet den ikke hviler på et enkel tvoteringssystem således som den af udvalget efter norsk forbillede foreslåede, jfr. den som bilag 19 aftrykte forhandling på det 18. nordiske juristmøde.

Der er efter det anførte indenfor udvalget enighed om, at der efter Højesterets deling i to afdelinger bør indføres en ordning for mundtlig og offentlig behandlede sager, gående ud på, at de enkelte dommers mundtlige voteringer offentliggøres under navn og udgør eller træder i stedet for doms-

grunde. Derimod har der ikke kunnet opnås enighed om, hvorvidt der bør gives offentligheden adgang til direkte at påhøre den mundtlige votering.

Et flertal (Poul Christiansen og Schelle) stiller forslag om, at der i Højesteret, ligesom i Norge, efter en rådslagning for lukkede døre skal votes mundtligt i et offentlig retsmøde.

Det er flertallets opfattelse, at Højesterets behandling af retssager bør være offentlig så langt som overhovedet muligt, da offentligheden derved vil få bedre indblik i og forståelse af rettens arbejde, således at kontakten mellem offentligheden og retten fremmes, og tilliden til retten dermed styrkes. En sådan ordning, hvorefter den enkelte dommer mundtligt og direkte overfor offentligheden skal gøre rede for sit standpunkt, vil dernæst være bedst egnet til at fremme det formål, hvorom udvalget er enigt, nemlig at fremskaffe den fyldigst mulige belysning af de forskellige opfattelser, der har gjort sig gældende blandt dommerne, og dermed af højesteretsdommens grunde.

Også efter den af flertallet foreslåede ordning skal der forud for den offentlige mundtlige votering gå en rådslagning for lukkede døre, og der er intet til hinder for, at der i vanskelige sager efter en pause finder en fornyet rådslagning sted for lukkede døre, og at et af førstvoterende udarbejdet skriftligt udkast til votum herunder drøftes. Der skabes derfor ved denne ordning det samme forsvarlige grundlag for sagens rette afgørelse som under den nugældende ordning.

Flertallet lægger vægt på, at en ordning som af flertallet foreslået har været anvendt i Norge siden 1863 til almindelig tilfredshed. Udvalget har aflagt et besøg i Oslo, hvor man fik lejlighed dels til at overvære proceduren, rådslagningen og voteringen i nogle norske højesteretssager, dels til en drøftelse af problemerne, ikke alene med de enkelte norske højesteretsdommere, men også i et møde med den norske Højesterets

samlede dommerkollegium. Flertallet fik herved et stærkt indtryk af, at den norske ordning virker tilfredsstillende og naturlig, og at de norske dommere finder ordningen rigtig og ikke ønsker den ændret.

Det blev af de norske dommere fremhævet, at rettens autoritet kommer stærkere frem, når offentligheden hører selve den mundtlige votering, at denne styrker tilliden til Højesteret og fremmer kontakten mellem retten og offentligheden, at selve det forhold, at voteringen afgives mundtligt i et åbent retsmøde, har stor indflydelse på stilen, der bliver naturligere og mere levende, og at det også er af værdi, at parterne selv straks kan høre begrundelsen for domsresultatet. Også disse erfaringer taler efter flertallets mening for at foretrække en voteringsordning svarende til den norske ordning fremfor den af mindretallet foreslåede ordning, som er ny og uprøvet.

Mindretallet (formanden) bemærker følgende:

Det spørgsmål, hvorom der ikke er opnået enighed indenfor udvalget, er af stærkt begrænset natur. Der er indenfor udvalget *enighed* om, at der efter den offentlige og mundtlige retsforhandling skal følge en rådslagning i retten for lukkede døre, at der efter endt rådslagning skal finde en mundtlig votering sted, d. v. s. en tilkendegivelse fra de enkelte dommere af deres standpunkt i sagen med tilhørende, indgående begrundelse, og at disse mundtlige enkeltvoteringer, af hvilke en fuldstændig skriftlig gengivelse straks tilvejebringes, skal offentliggøres i navngiven stand og udgøre eller træde i stedet for domsbegrundelsen. Ved en sådan ordning gennemføres efter mindretallets formening alt, hvad der er væsentligt og værdifuldt i den norske ordning. Spørgsmålet er alene, om den nævnte offentliggørelse skal ske ved, at selve de mundtlige voteringer afgives i et offentligt retsmøde, eller blot derved, at de straks offentliggøres ved den nævnte skriftlige gengivelses optagelse i domsudskriften, der er offentlig tilgænge-

ug-

Til løsningen af dette spørgsmål kan der ikke hentes noget bidrag fra *grundlovens princip om offentlig og mundtlig retspleje*. Ingen bestrider, at retsplejen er offentlig og mundtlig i Danmark såvel som i talrige andre lande, uanset at selve voteringshandlingen sker for lukkede døre. Det, som offentlig retspleje kræver, er, at selve retsforhandlingen, procedure og bevisførelse, foregår i et offentligt retsmøde, men ikke at rettens derpå følgende arbejde med sagens afgørelse er offentligt. Dette ses let af den omstændighed, at alle er enige om, at rettens rådslagning, der foregår umiddelbart efter retsforhandlingens afslutning, og som er meget vigtig og ofte meget langvarig, nødvendigvis må foregå for lukkede døre, således som det også er tilfældet selv i Norge og foreslås opretholdt af udvalgsflertallet. Det er i det hele taget vigtigt at fastholde den væsensforskel, der er mellem parternes procedure og rettens derpå følgende arbejde med sagen. Proceduren danner grundlaget for rettens afgørelse, og dens processuelle betydning er indskrænket hertil og bortfalder med dommens afsigelse. Proceduren behøver derfor ikke af hensyn til retsplejen at fikseres skriftligt - bortset fra de dele af den, som retten finder grund til at gengive i selve dommen. Derimod må proceduren nødvendigvis, dersom retsplejen skal kunne siges at være offentlig, finde sted i et offentligt retsmøde; thi kun ved at overvære retsforhandlingen kan udenforstående få kendskab til proceduren. Omvendt med hensyn til rettens arbejde. Voteringen skaber selve afgørelsen, og dens betydning er derfor blivende og bestemmende både for resultatet og for dommens rækkevidde som præj udtalt. Voteringen må derfor nødvendigvis fikseres skriftligt for at kunne gå over i domsamlingernes stof, medens der ikke af hensyn til retsplejens offentlighed er nogen grund til at lade den foregå i et offentligt retsmøde. Der tilføres ikke herved retsplejen nogen yderligere offentlighed af reel betydning. Voteringen finder først sted, når alle overvejelser og meningsudvekslinger er tilendebragt under rådslagningen for lukkede

døre, og når hver dommer har taget sit standpunkt. Alt, hvad voteringen indeholder, bliver nøjagtigt gengivet i domsudskriften, som straks er offentligt tilgængelig. Det er derfor ganske unødvendigt at overvære voteringen for at kunne få kendskab til dens indhold, og i Norge sker det da også hyppigt — ja, det er sikkert hovedreglen — at parterne og deres sagførere ikke er til stede under voteringen, men skaffer sig kendskab til denne ved læsning af domsudskriften.

Det foreliggende spørgsmål har ej heller nogen egentlig forbindelse med *princippet om offentlig votering*. Det centrale i den nyordning, som udvalget eenstemmigt foreslår, går ud på, at dommernes enkeltvoteringer med tilhørende fyldig begrundelse skal offentliggøres under navn. Formålet hermed er at opnå fuld klarhed over højesteretsdommenes rækkevidde og præjudikatbetydning, og dette opnås i lige grad, hvad enten de mundtlige voteringer offentliggøres ved at afgives i et offentligt retsmøde eller blot ved, at en fuldstændig gengivelse indeholdes i domsudskriften. Værdien af de afgivne vota er at finde i det skriftligt fikserede indhold, og selve den offentlige voteringshandling giver ikke herudover noget bidrag af betydning for sagen. Den indeholder som ovenfor fremhævet kun, hvad der skriftligt nedfældes i domsudskriften, men ikke meningsudvekslingen mellem dommerne, der er tilendebragt under rådslagningen inden selve voteringen. Denne har da også i Norge i vanskeligere sager - og det er det, der har betydning for spørgsmålet - hyppigt karakteren af mundtlig gengivelse af et i forvejen udarbejdet og gennemdrøftet skriftligt udkast (jfr. bilag 20, side 121). At dette sker i et offentligt retsmøde, kan ikke tilføre en offentlig voteringsordning nogen yderligere værdi.

Det følger af sig selv, at den mundtlige votering, når den udgør eller træder i stedet for domsbegrundelsen, skal fikseres skriftligt i fuldstændig stand. I denne henseende er der ingen forskel mellem flertallets og mindretallets forslag. I Norge sker denne fiksering ved stenografering, men dette er

ikke lovfæstet og bør heller ikke være det hos os. På hvilken måde den fuldstændige gengivelse af voteringen bør tilvejebringes, er et spørgsmål, som det er naturligt og uden betænkelighed at lade retten selv afgøre.

Det værdifulde ved den af udvalget eenstemmigt foreslåede nyordning er - bortset fra ophævelsen af dommernes anonymitet - som fremhævet, at højesteretsdommenes begrundelse gennem de offentliggjorte enkeltvota i forhold til den nuværende ordning bliver så meget udførligere, at den kan belyse afgørelsen på tilfredsstillende måde. At de enkelte dommers mundtlige votering skulle blive mere udførlig ved, at den afgives i et offentligt retsmøde, ses der ikke at være noget grundlag for at antage, navnlig ikke når voteringen offentliggøres under navn. Ejheller kan det forventes, at affattelsen derved skulle blive bedre udformet. Den endelige affattelse, der er af så afgørende betydning for dommens forståelse, bør navnlig i vanskeligere sager ikke finde sted under voteringen. Den kræver en forudgående grundig og indgående overvejelse, hvor det afgørende ikke er det »naturlige« eller »levende« i formen, men den juridiske stringens. Såvel i det praktiske retsliv som i den juridiske videnskab bliver Højesterets domsbegrundelser nøje studeret og analyseret. Vor Højesteret lægger derfor med rette overordentlig stor vægt på en omhyggelig udformning af domsbegrundelserne, og det er klart, at dette moment får forøget betydning under en nyordning, der netop går ud på at gøre begrundelserne mere udførlige.

Der er foran gjort rede for, at vægtige grunde taler for hos os at gennemføre en ordning i lighed med den norske med hensyn til offentliggørelse af højesteretsdommernes enkeltvoteringer under navn. Det er heri, det værdifulde i den norske ordning består. Men sådanne grunde kan ikke anføres for hos os også at gennemføre den i Norge brugte votering i et offentligt retsmøde. Denne ordning virker sikkert tilfredsstillende i Norge efter at være indarbejdet gennem mange års praksis, men hos os vil det naturligste være, at man af den i vor Høje-

steret gennem en lang retsudvikling udførte arbejdsordning bevarer den del, som er vel forenelig med den foreslåede offentlige voteringsordning, og som, uden at tage længere tid end den norske ordning, har sine betydelige værdier. Herved sikres, efter erfaringerne i den danske Højesteret, den omhyggelige gennemdrøftelse og udformning af voteringerne til gavn for retslivet på bedst mulig måde, og kontinuiteten i vor procesordning er af så stor betydning, ikke mindst for Højesterets vedkommende, at den kun bør brydes, når vægtige grunde taler derfor.

Herefter stiller mindretallet det nedenfor gengivne forslag til en offentlig voteringsordning for Højesteret i mundtligt og offentligt behandlede sager, gående ud på, at højesteretsdommernes enkeltvoteringer offentliggøres under navn og udgør domsgrundene, men at selve den mundtlige votering vedblivende afgives for lukkede døre.

Denne ordning kan ikke med rette betegnes som »ny og uprøvet«. Den svarer, bortset fra at voteringen afgives for lukkede døre, til den norske ordning - såvel som til den af flertallet foreslåede - og den omstændighed, at dørene lukkes under voteringen, stemmer med vor hidtidige ordning og skaber intet nyt problem og ingen praktiske vanskeligheder.

2. Højesteretssager, der behandles mundtligt for lukkede døre eller skriftligt.

Såfremt en højesteretssag, f. eks. i henhold til reglerne i retsplejelovens § 29, er behandlet for lukkede døre, hvilket i praksis kun yderst sjældent sker, kan der efter udvalgets mening også være trang til at fravige den ellers gældende offentlige voteringsordning. De hertil sigtende forslag gengives nedenfor side 38 og side 39-40.

Efter at den ved lov nr. 61 af 31. marts 1953 forudsatte deling af Højesteret i to mundtlige afdelinger nu er gennemført, agter Højesteret ligesom i tiden indtil lov nr. 526 af 19. december 1949 kun ganske undtagelsesvis at lade en sag udgå til skriftlig behandling efter reglerne i retsplejelovens § 403, stk. 2. I sådanne sager og i de få-

tallige sager, der iøvrigt skal behandles skriftligt af Højesteret, f. eks. fordi indstævnte udebliver, vil det være en følge af den skriftlige behandlingsmåde, at sagen — som hidtil - cirkulerer blandt de i behandlingen deltagende dommere, og at disse voterer skriftligt.

I de sager, i hvilke der i henhold til det anførte ikke finder offentlig afstemning sted i Højesteret, foreslår udvalget, at dommen i overensstemmelse med de nugældende regler skal indeholde oplysning om de forskellige meninger under afstemningen såvel vedrørende resultatet som vedrørende begrundelsen. Som en naturlig følge af, at man efter den af udvalget iøvrigt foreslåede ordning får kendskab til, hvorledes de enkelte dommere har stemt, foreslår udvalget, at dommen endvidere skal angive navnene på de enkelte dommere, og hvorledes de har stemt.

3. Supplerende forslag.

Efter den gældende bestemmelse i retsplejelovens § 214, stk. 2, må rådslagninger og afstemninger i Højesteret og i andre retter, der beklædes af flere dommere, ikke overværes af tilhørere med undtagelse af rets skriveren. Denne regel foreslår udvalget ændret, således at der åbnes adgang for retten til i særlige tilfælde at tillade, at andre er til stede. En sådan adgang, der findes i den norske retsplejelovgivning - jfr. rettergangslovens § 140 og straffeprocesslovens § 163, stk. 2 - og som udvalget nød godt af i Oslo, må findes naturlig og ønskelig.

Såfremt man i overensstemmelse med udvalgets forslag om ændring af Højesterets voteringsordning ophæver højesteretsdommernes anonymitet, vil det være naturligt på tilsvarende måde at ophæve landsdommernes anonymitet i borgerlige landsretssager, i hvilke lægdommere ikke medvirker. Udvalget foreslår derfor, at man for disse sagers vedkommende indfører samme ordning som foreslås indført for højesteretssager, i hvilke der ikke er offentlig votering, d.v.s., at såfremt der under afstemningen fremkommer forskellige meninger vedrørende resultatet eller begrundelsen, skal dommen eller ken-

delsen indeholde oplysning herom med angivelse af de pågældende dommers navne. Dette forslag tiltrædes af landsretterne, jfr. bilag 9 og 10. En noget lignende ordning er gældende i Norge, jfr. den norske rettergangslovs § 145 og straffeprocesslovs § 168, stk. 2 og 3. For så vidt angår sager, i hvilke lægdommere medvirker, finder udvalget, at der bl. a. af hensyn til lægdommerne ikke bør ske ændringer af de gældende regler, hvorefter dommernes navne ikke anføres i

dommen eller kendelsen. Når udvalget ikke foreslår nogen ændring med hensyn til politisager, skønt lægdommere ikke medvirker i disse sager, skyldes det, at man ville finde det lidet rimeligt, at der i disse sager, der er de mindst betydelige straffesager, skulle gælde andre regler om domsaffattelsen end i de egentlige straffesager. Udvalget stiller derfor ikke forslag om at ophæve landsdommernes anonymitet i politisager.

C. LOVUDKAST MED BEMÆRKNINGER.

Udvalgets flertal (Poul Christiansen og Schelle) foreslår under henvisning til bemærkningerne foran under pkt. B følgende ændringer i retsplejeloven:

Til § 35.

I § 35, 5te stykke, tilføjes som nyt 3die punktum:

»Når afstemningen ved Højesteret: foregår offentligt, jfr. § 214, 3die stykke, indføres i en særlig retsbog en fuldstændig gengivelse af hver enkelt dommers afstemning og begrundelse med angivelse af hans navn.«

Til § 41.

Til § 41 føjes som nyt 3die stykke:

»Når afstemningen ved Højesteret er foregået offentligt, kan enhver, som har retlig interesse deri, forlange en udskrift af den i § 35, 5te stykke, sidste punktum, omhandlede gengivelse af afstemningen.«

Til § 43.

§ 43, 2det stykke, affattes således:

»Førend nogen kan beskikkes til højesteretsdommer, skal han have godtgjort sin dygtighed til at have sæde i retten ved som prøve efter nærmere af Højesteret fastsatte bestemmelser at deltage i rettens behandling

Til § 35.

Når voteringen ved Højesteret foregår offentligt, bør hele voteringen, der skal træde i stedet for grunde i dommen, jfr. forslaget til ændring af § 218, gengives fuldstændigt i en særlig retsbog. Det skønnes rimeligt at undlade i selve loven at bestemme, om der skal optages et stenografisk referat af voteringen, eller om den fuldstændige gengivelse skal sikres på anden måde, f. eks. ved båndoptagelse.

Til § 41.

Da voteringen skal træde i stedet for grunde i selve dommen, må enhver, der har retlig interesse deri, kunne få en udskrift af voteringen, jfr. den tilsvarende regel i § 41, 1ste stykke, om udskrifter af domme.

Til § 43.

Redaktionel ændring som følge af, at rådslagningen og voteringen ved Højesteret fremtidig adskilles.

af mindst 4 sager, af hvilke mindst den ene skal være borgerlig.«

Til §214.

I § 214, 1ste stykke, 6te punktum, tilføjes: »», jfr. dog § 35, 5te stykke, 3die punktum.« §214, 2det stykke, affattes således:

»Rettens rådslagninger og afstemninger må ikke overværes af tilhørere med undtagelse af retsskriveren, jfr. endvidere § 6, 2det stykke, 3die punktum, og § 18, 1ste stykke, 4de punktum. Dog kan retten i særlige tilfælde tillade andre at være til stede.«

I § 214 indføjes som nyt 3die stykke:

»Ved Højesteret foregår dog afstemning om domme i sager, i hvilke der har været mundtlig domsforhandling, offentligt, således at den stemmegivendes grunde samtidig anføres. I sager, hvis behandling er foregået for lukkede døre, kan retten dog beslutte, at afstemningen også skal finde sted for lukkede døre.«

Til §218.

§ 218, 1ste stykke, udgår og erstattes med:

»Domme og kendelser skal ledsages af grunde. Når afstemningen ved Højesteret er foregået offentligt, jfr. § 214, 3die stykke, træder afstemningen i stedet for angivelse af domsgrunde. I andre højesteretssager samt i borgerlige landsretssager, der behandles uden medvirken af sø- eller handelskyndige dommere, jfr. § 6, 3die stykke, skal dommen eller kendelsen, dersom der under afstemningen fremkommer forskellige meninger vedrørende resultatet eller begrundelsen, indeholde oplysning herom med angivelse af de pågældende dommers navne.

Andre beslutninger af retten eller rettens

Til §214.

Tilføjjelsen til § 214, 1ste stykke, 6te punktum tilkendegiver, at bestemmelsen om udtojsvis indførelse af de afgivne stemmer i en stemmegivningsbog ikke skal gælde, når en fuldstændig gengivelse af hver enkelt dommers afstemning og begrundelse indføres i en særlig retsbog, jfr. ændringsforslaget til §35.

Som anført foran side 36 findes det rimeligt at bestemme, at kollegiale retter i særlige tilfælde, f. eks. ved studiebesøg, kan tillade, at andre end retsskriveren kan overvære rettens rådslagninger og afstemninger.

§ 214, 3die stykke, indeholder hovedbestemmelsen om offentlig votering, der alene foreslås indført ved domme, ikke ved kendelser og andre beslutninger, og kun ved domme i sager, i hvilke der har været mundtlig domsforhandling. Såfremt domsforhandlingen er foregået for lukkede døre - hvad der vil være yderst sjældent - kan der også være trang til at lade dommernes votering foregå for lukkede døre, hvorfor der åbnes adgang for retten til at træffe bestemmelse herom.

Til §218.

Når voteringen ved Højesteret er foregået offentligt, bliver der ikke brug for en begrundelse i selve dommen, idet voteringen, som gengives i en særlig retsbog, jfr. § 35, 5 te stykke, indeholder en fuldstændig begrundelse af dommen. Med hensyn til de yderst få højesteretssager, i hvilke voteringen ikke er foregået offentligt, foreslås den nu for alle højesteretsdomme og -kendelser gældende regel om, at dommene og kendelserne skal indeholde oplysning om de forskellige meninger under afstemningen, såvel vedrørende resultatet som vedrørende begrundelsen, med oplysning om stemmetal, men uden angivelse af dommernes navne, opretholdt med den ændring, at dommernes

formand behøver ikke at begrundes, medmindre det særligt er foreskrevet.«

navne skal anføres. En tilsvarende regel foreslås indført i borgerlige landsretssager, der behandles uden medvirken af sø- eller handelskyndige dommere.

Mindretallet (formanden) foreslår følgende ændringer i retsplejeloven, idet han henviser til udvalgets fællesbemærkninger foran under pkt. B (side 31 til 33 og side 36 til 37) og til sine særlige bemærkninger sammesteds (side 34 til 36).

Til § 43.

§ 43, 2det stykke, affattes således:

»Førend nogen kan beskikkes til højesteretsdommer, skal han have godtgjort sin dygtighed til at have sæde i retten ved som prøve efter nærmere af Højesteret fastsatte bestemmelser at deltage i rettens behandling af mindst 4 sager, af hvilke mindst den ene skal være borgerlig.«

Til § 214.

I § 214, 1ste stykke, 6te punktum, tilføjes: »medmindre de gengives i dommen, jfr. § 218, 1ste stykke, 3die punktum.«

§ 214, 2det stykke, affattes således:

»Rettens rådslagninger og afstemninger må ikke overværes af tilhørere med undtagelse af retsskriveren, jfr. endvidere § 6, 2det stykke, 3die punktum, og § 18, 1ste stykke, 4de punktum. Dog kan retten i særlige tilfælde tillade andre at være til stede.«

Til § 218.

§ 218, 1ste stykke, udgår og erstattes med:

»Domme og kendelser skal ledsages af grunde. Andre beslutninger af retten eller rettens formand behøver ikke at begrundes, medmindre sådant særligt er foreskrevet. I højesteretssager, i hvilke der har været mundtlig domsforhandling, skal dommen indeholde en fuldstændig gengivelse af hver enkelt dommers afstemning og begrundelse med angivelse af hans navn. I sager, hvis be-

Til § 43.

Forslaget er enslydende med flertallets foranstående forslag til ændring af § 43, og der kan derfor henvises til de der anførte bemærkninger.

Til § 214.

Da højesteretssager, i hvilke der har været mundtlig, offentlig domsforhandling, ifølge forslaget til § 218, 1ste stykke, 3die punktum, skal indeholde en fuldstændig gengivelse af hver enkelt dommers afstemning og begrundelse med angivelse af hans navn, er den obligatoriske bestemmelse i § 214, 1ste stykke, 6te punktum, om udtogsvis indførelse af de afgivne stemmer i en stemmegivningsbog ikke påkrævet i disse sager.

Forslaget til ændring af § 214, 2 det stykke, er enslydende med flertallets foranstående forslag.

Til § 218.

Forslagets 1ste og 2 det punktum svarer til de nugældende regler, og 4de og 5te punktum er overensstemmende med flertallets foranstående ændringsforslag.

3die punktum indeholder mindretallets hovedbestemmelse om indførelse af offentlig votering i Højesteret.

handling er foregået for lukkede døre, kan retten dog beslutte afvigelse herfra. I andre højesteretssager end de af 3die punktum omfattede samt i borgerlige landsretssager, der behandles uden medvirken af sø- eller handelskyndige dommere, jfr. § 6, 3die stykke, skal dommen eller kendelsen, dersom der under afstemningen fremkommer forskellige meninger vedrørende resultatet eller begrundelsen, indeholde oplysning herom med angivelse af de pågældende dommers navne.«

III. Bevisumiddelbarhed i borgerlige sager ved Højesteret,

A. DEN HISTORISKE UDVIKLING OG DE GÆLDENDE REGLER.

I det i proceskommissionsbetænkningen af 1877 fremsatte forslag til lov om den borgerlige retspleje foresloges i § 299, at der kun skulle være begrænset appel til Højesteret, således at Højesteret ikke skulle kunne underkende landsrettens bedømmelse af en bevisførelse ved vidner, syn og skøn eller parternes personlige afhørelse. Dette forslag begrundedes navnlig med, at en fornyet prøvelse ved Højesteret af sagens faktiske side ikke lod sig forene med en virkelig og tilfredsstillende gennemførelse af bevisumiddelbarhedsprincippet (Motiverne side 16 ff.). Det foresloges endvidere i § 304, at hvis vidneførelse var uundgåelig til brug ved Højesterets behandling af sagen, skulle denne ikke foregå ved Højesteret, men ved underretten.

I proceskommissionsbetænkningen af 1899 foreslog man derimod at bevare adgangen til en fuldstændig appel til Højesteret, således at appellen kunne omfatte såvel hele sagens faktiske side (bevisspørgsmålet) som dens retlige side (spalte 81-84 i bemærkningerne til kommissionens udkast til lov om den borgerlige retspleje). Der foresloges som følge heraf en vid adgang til vidneførelse umiddelbart for Højesteret.

I det af justitsministeren (Alberti.) i rigsdagssamlingen 1906-07 fremsatte forslag til lov om rettens pleje (R. T. 1906-07, tillæg A, spalte 3641-4132) blev umiddelbarhedsprincippet imidlertid fraveget, idet der om vidneførelse til brug for Højesteret blev foreslået følgende i § 385: »Afhørelse af nye vidner o. desl. foregår, medmindre Højeste-

ret af særlige grunde bestemmer anderledes, jfr. § 387 (der indeholdt hjemmel til umiddelbar bevisførelse for Højesteret, hvis det fandtes at være af betydning for sagens oplysning), for underretten på vidnernes hjemsted.« Dette forslag begrundedes især med, at det ville medføre væsentlig mindre udgifter og ulejlighed end proceskommissionens forslag fra 1899. Endvidere anførtes, at forslaget stemte med den dagældende ordning ved Højesteret, og at ingen havde ment, at denne ordning ikke var fuldt tilstrækkelig og vel egnet til at give Højesterets dommere fuld oplysning om sagens beskaffenhed, i hvert fald når Højesteret som foreslået fik adgang til at indkalde særlig betydningsfulde vidner til afhøring under domsforhandlingen (spalte 4124-25).

I betænkning afgivet af det af landstinget i rigsdagssamlingen 1907-08 nedsatte udvalg angående retsplejelovsforslaget (R. T. 1907-08, tillæg B, spalte 2405-2474) foresloges bestemmelsen affattet således, som den senere blev vedtaget og gennemført ved retsplejeloven af 11. april 1916 § 409, der er sålydende:

»Skal vidneførelse o. desl. finde sted, kan retten, hvor det findes at være af særlig betydning for sagens oplysning, bestemme, at afhørelsen skal foretages under domsforhandlingen, jfr. med hensyn til parter § 302, 6te stykke.

I andre tilfælde foregår vidneførelse og afhørelse af parter ved underretten på vidnets eller partens hjemsted og syns- eller skønsforretninger ved den i § 354 nævnte

underret. Ved sådan bevisoptagelse finder reglerne i § 353, 2det og 3die stykke og §§ 356-58 tilsvarende anvendelse.«

Der er ikke efter 1916 foretaget ændringer i denne bestemmelse, som imidlertid fra forskellig side er blevet kritiseret bl. a. under fremhævelse af, at Højesteret kun yderst sjældent har bestemt, at vidneførsel eller lignende skal foregå umiddelbart for Højesteret.

Ifølge den norske rettergangslovs § 374 kan i borgerlige sager parter og vidner i modsætning til sagkyndige ikke afhøres umiddelbart for Højesteret. Endvidere gælder ifølge denne lovs § 373, at Højesterets kæremålsudvalg kan nægte at fremme en anke, bl. a. når det finder, at der ikke vil kunne gives den ankende medhold, uden at Højesteret fraviger den påankede afgørelse i

et punkt, hvor det antages at have været af væsentlig betydning, at den underordnede ret har haft lejlighed til umiddelbart at høre forklaringer af parter eller vidner. Under udvalgets forhandlinger med den norske Højesteret oplyste dennes dommere, at man i Norge anså det for praktisk umuligt at indføre bevisumiddelbarhed for Højesteret, idet rammerne for Højesteret da helt ville blive sprængt.

Ifølge den svenske rättergångsbalken kap. 35, § 13 kan parts- og vidneforklaringer kun afgives for Högsta Domstolen, når der er særlig grund dertil. I forbindelse hermed bestemmes i kap. 55, § 14, at Högsta Domstolen i reglen ikke kan fravige et bevisresultat, som fremgår af en umiddelbar bevisførelse for den underordnede ret.

B. UDVALGETS BEMÆRKNINGER.

Såfremt der til brug for en højesteretssag skal finde ny bevisførelse sted ved afhøring af parter eller vidner, sker dette nu altid på den måde, at forklaringerne afgives for vedkommende underret, jfr. retsplejelovens § 409, stk. 2, efter at Højesterets ankeudvalg har meddelt tilladelse hertil, jfr. § 408, stk. 1, idet Højesteret ikke i en lang årrække har benyttet reglen i § 409, stk. 1, til at bestemme, at vidner eller parter skal afgive forklaring umiddelbart for Højesteret.

Det er imidlertid oplyst over for udvalget, at Højesteret, når retten under den fra marts 1956 etablerede nyordning i nogen tid har virket i to mundtlige afdelinger og har indvundet tilstrækkelig erfaring for, hvorledes nyordningen virker, vil overveje spørgsmålet om, hvorvidt det under nyordningen vil være muligt og hensigtsmæssigt i et vist omfang at benytte adgangen til bevisumiddelbarhed efter retsplejelovens § 409, stk. 1.

Der er inden for udvalget enighed om, at det hverken vil være muligt eller rigtigt at gennemføre bevisumiddelbarhed for Højesteret som almindelig regel, og at det heller

ikke vil være heldigt i en lovregel at give bestemte retningslinier for, hvornår umiddelbar bevisførelse bør finde sted i Højesteret, et spørgsmål, som må afgøres under hensyntagen til de særlige omstændigheder i hver enkelt sag. Udvalget stiller herefter ikke forslag om nu at ændre den gældende regel i retsplejelovens § 409, stk. 1.

Under henvisning til den indgående debat, som det foreliggende emne har været genstand for i tidens løb, mener udvalget at kunne indskrænke sig til følgende bemærkninger:

Den af Højesteret praktiserede ordning har den betydelige fordel, at man, efter at der til brug for højesteretssagen er afgivet fornyede forklaringer ved underret, har mulighed for inden domsforhandlingen at fremskaffe de yderligere oplysninger i sagen, som denne bevisførelse måtte give — og ikke sjældent giver — anledning til. Dette vil ikke lade sig gøre, såfremt forklaringerne først afgives for Højesteret under domsforhandlingen, medmindre denne udsættes. Det er imidlertid klart, at en ordning, der hyppigt

ville medføre udsættelse af en påbegyndt domsforhandling for Højesteret, ikke alene ville være til stor gene for sagens parter og sagførere og for parter og sagførere i de andre sager, hvis domsforhandling derved forskydes, men også ville være overordentlig u hensigtsmæssig for Højesteret. Ikke blot bliver dennes arbejdsplan på en meget uheldig måde forrykket, men grundlaget for retens votering forringes væsentligt, når den ikke finder sted umiddelbart efter den samlede domsforhandling, men først længere tid efter den første og normalt grundlæggende del af domsforhandlingen, afbrudt af de i mellemtiden behandlede andre sager.

Det må dernæst fremhæves, at den ifølge retsplejeloven gældende ankeordning, hvorefter enhver førsteinstans-landsretssag kan indankes for Højesteret, medfører, at det ganske ville sprænge rammerne for rettens arbejde, hvis man som hovedregel indførte fuld bevisumiddelbarhed. Dette vil, som følge af den gennem årene stedfundne stigning i højesteretssagernes antal, være tilfældet, også efter at retten er begyndt at virke i to mundtlige afdelinger.

Et forhold, som efter udvalgets formening også bør tages i betragtning, er hensynet til vidnerne, der ifølge retsplejelovens hovedregel i § 171, stk. 1, ikke er pligtige at møde til afhøring i borgerlige sager uden for deres underretskreds. En vid anvendelse af hjemmelen i § 171, stk. 3, til at fravige denne begrænsning vil i mange tilfælde volde vidnerne betydeligt besvær derved, at de, skønt de er ganske uden interesse i sagen, og skønt de hyppigst allerede een gang har haft ulejlighed med at møde for landsretten, skal foretage en, ofte lang, rejse for at afgive forklaring i Højesteret under en domsforhandling, hvis tidspunkt ifølge den for retten nødvendigt gældende arbejdsordning ikke altid på forhånd kan fikseres med bestemt- hed. På den anden side ville en overholdelse af afstands begrænsningen i § 171, stk. 1, medføre en faktisk ulighed i behandlingen af de forskellige højesteretssager, idet bevisumiddelbarhed da kun ville blive gennemført i de sager, hvor vidnerne boede i eller

nær ved København eller var villige til at møde for Højesteret.

Hertil kommer endelig, at der blandt de for Højesteret indankede sager er et betydeligt antal, i hvilke der ikke har fundet umiddelbar bevisførelse sted for landsretten. Navnlig indenfor Vestre Landsrets område, hvor omtrent 90 % af landsretssagerne forberedes ved den lokale underret, er parts- og vidneforklaringerne oftest afgivet for underretten. I sådanne sager ville det være lidet rimeligt at gennemføre bevisumiddelbarhed for Højesteret. Det samme gælder de sager, som efter at have været pådømt ved underret og landsret indankes for Højesteret som tredje instans med justitsministeriets tilladelse i henhold til retsplejelovens § 435, stk. 2. I disse sager har der, på grundlag af - umiddelbar eller middelbar - bevisførelse, i to instanser været foretaget en bevisbedømmelse angående begivenheder, der nu oftest ligger meget langt tilbage i tiden og ikke vil kunne ventes belyst bedre ved ny umiddelbar bevisførelse for Højesteret end ved ny bevisførelse for underret.

De anførte betragtninger fører efter udvalgets formening til, at det ikke bør være hovedreglen, at ny bevisførelse finder sted umiddelbart for Højesteret. Det er klart, at der, da Højesterets afgørelse er endelig og upåankelig, ikke af retten bør nægtes adgang til en ny bevisførelse, medmindre denne med sikkerhed kan skønnes at være uden betydning, og begæringer under sagens forberedelse om udsættelse til ny bevisførelse imødekommes da også i videste omfang af Højesteret. Som hovedregel vil imidlertid værdien af en sådan ny bevisførelse ikke forringes ved, at den ikke finder sted umiddelbart for Højesteret, men for underretten.

Under hensyn til alt det anførte og til den i de senere år stedfundne betydelige stigning i højesteretssagernes antal finder udvalget det forståeligt, at Højesteret ikke hidtil har kunnet bringe reglen i retsplejelovens § 409, stk. 1, til praktisk anvendelse, så længe retten kun virkede i een mundtlig afdeling med deltagelse af mindst ni dommere, i hvilken forbindelse der også er grund til at frem-

hæve, at et så stort dommerkollegium ikke byder gode kår for en umiddelbar bevisførelse. Efter at Højesteret nu er begyndt at virke i to mundtlige afdelinger, således at der som hovedregel kun deltager fem dommere i en sags behandling, vil der derimod kunne blive spørgsmål om i visse sager helt eller delvis at lade parts- og vidneforklaringer afgive direkte for Højesteret. En sådan fremgangsmåde vil efter udvalgets formening kunne være ønskelig, og må, efter at Højesteret nu virker i to mundtlige afdelinger, antages at kunne gennemføres uden at sprænge rammerne for rettens arbejde. Det skal i denne forbindelse nævnes, at man i sager for Vestre Landsret, hvor bevisførelsen har fundet sted for underret, i adskillige tilfælde lader parterne og enkelte

vigtige vidner afgive supplerende forklaring direkte for landsretten, uden at dette har givet anledning til kritik eller vanskeligheder af betydning.

Da retsplejelovens § 409, stk. 1, imidlertid giver hjemmel til at tillade, at parter og vidner afgiver forklaring direkte for Højesteret, og da Højesteret har erklæret, at retten, når den i nogen tid har virket i to afdelinger, vil overveje spørgsmålet om en videre anvendelse af denne hjemmel til direkte bevisførelse for Højesteret, stiller udvalget som foran nævnt ikke noget forslag om nu at gennemføre en ændring i retsplejelovens § 409, idet man finder det rimeligt at afvente, hvorledes Højesterets praksis på dette område udvikler sig, efterhånden som nyordningen bliver nærmere indarbejdet.

IV. Højesterets kompetence i straffesager.

A. DEN HISTORISKE UDVIKLING OG DE GÆLDENDE REGLER.

Ifølge § 945, sidste stk., i retsplejeloven af 11. april 1916, der ikke siden er ændret på dette punkt, kan anke i nævningesager ikke grundes på, at spørgsmålet, om tiltalte skal domfældes, er urigtigt afgjort som følge af en fejlagtig bedømmelse af bevisernes vægt. I andre straffesager end nævningesager havde Højesteret derimod indtil 1936 fuld adgang til at påkende bevisspørgsmålet.

Da det ved lov nr. 112 af 7. april 1936 blev bestemt, at straffesager, der ikke er nævningesager, som hovedregel skal pådømmes under medvirken af domsmænd, fandt man, at bevisspørgsmålet i disse sager burde være endelig afgjort ved landsrettens under domsmænds medvirken truffe afgørelse (R. T. 1930-31, tillæg A, spalte 5067-68). Det anførtes endvidere (R. T. 1932-33, tillæg A, spalte 3042), at en indskrænkning af Højesterets kompetence i straffesager også er en følge af, at Højesteret næsten aldrig tillader, at afhøring af vidner eller udspørgning af tiltalte finder sted direkte for Højesteret. Under disse omstændigheder fandt man det betænkeligt, at bevisspørgsmål, efter at være afgjort af landsretten under anvendelse af bevisumiddelbarhed, derefter skulle kunne påkendes af Højesteret på grundlag af protokollater, optagne ved underretten. Ved den nævnte lov af 7. april 1936 blev retsplejelovens § 966 derfor ændret således, at anke til Højesteret heller ikke i andre straffesager end nævningesager kan grundes på, at spørgsmålet, om tiltalte skal domfældes, er urigtigt afgjort som følge af en fejlagtig bedømmelse af bevisernes vægt.

Under lovens forberedelse havde Rets-

plejeudvalget foreslået, at anke til Højesteret i politisager, som jo pådømmes af underret og landsret uden medvirken af domsmænd, skulle kunne omfatte bevisspørgsmålet. Heroverfor anførte justitsministeriet (R. T. 1930-31, tillæg A, spalte 4881-82): »at en ordning, hvorefter bevisspørgsmål i straffesager alene skulle kunne bringes frem for Højesteret i de ubetydeligste af disse sager, nemlig politisagerne, ikke blot i sig selv ville være mærkelig, men også ville medføre den urimelighed, at der i disse småsager skulle finde umiddelbar bevisførelse sted for Højesteret. I disse sager vil bevisbedømmelsen uden nogensomhelst betænkelighed kunne overlade landsretterne til endelig afgørelse, så at der kun bliver tale om anke til Højesteret for at få principielle retsspørgsmål løst«. Ved loven blev der herefter ikke truffet nogen særordning for politisager på dette punkt.

Efter retsplejelovens § 966, stk. 2, kan anke til Højesteret i andre straffesager end nævningesager herefter kun støttes på, at rettergangsregler er tilsidesat eller fejlagtigt anvendt, at den straf, dommen har ikendt, ligger udenfor de i loven fastsatte rammer eller står i åbenbart misforhold til brøden, eller at retten ved afgørelsen af, om tiltalte skal domfældes, har anvendt straffeloven urigtigt. I nævningesager gælder der yderligere særlige indskrænkninger i Højesterets prøvelsesret.

Der er fra forskellig side rejst kritik af de for ikke-nævningesager gældende regler, især under fremhævelse af, at sondringen mellem lovanvendelsen, der som anført kan

pådommes af Højesteret, og afgørelsen af de bevisspørgsmål, der ikke kan pådommes af Højesteret, undertiden kan være vanskelig gennemførlig og irrationel.

Ifølge den norske straffeprocelseslovs § 380 gælder der i Norge tilsvarende regler som i Danmark, således at den norske Højesteret ikke kan prøve beviserne vedrørende skyld-

spørgsmålet. Ved udvalgets forhandlinger med den norske Højesteret oplyste dennes dommere, at der undertiden i den norske Højesteret har været tvivl om, hvad der er bevisspørgsmål, og hvad der er lovforklaringsspørgsmål, men at man dog ikke i Norge har rejst spørgsmål om ændring af de gældende regler.

B. UDVALGETS BEMÆRKNINGER.

Der har ikke været rejst kritik mod den gældende ordning med hensyn til Højesterets kompetence i nævningesager, og udvalget har anset det for at ligge uden for dets opgave at overveje spørgsmålet om ændringer i denne ordning.

I de siden 1936 forløbne år har der derimod fra forskellig side været foreslået ændringer i de gældende regler om Højesterets kompetence i andre straffesager end nævningesager, således at anke til Højesteret i visse tilfælde også skulle kunne støttes på den i retsplejelovens § 963, stk. 1, nr. 3, nævnte grund, d. v. s. på, at spørgsmålet, om tiltalte skal domfældes, er urigtigt afgjort som følge af en fejlagtig bedømmelse af bevisernes vægt.

Udvalget har nærmere drøftet disse forslag og har især overvejet, om bevisbedømmelsen i skyldspørgsmålet burde kunne indbringes for Højesteret,

a) når spørgsmålet om straffelovens rigtige anvendelse ikke kan afgøres uden en selvstændig bedømmelse af beviserne for tiltaltes skyld, eller

b) når bevisumiddelbarhed er uden betydning for bevisbedømmelsen eller

c) når anke er rejst af tiltalte til frifindelse eller anvendelse af en væsentlig mildere straffebestemmelse.

Udvalgets overvejelser er imidlertid resulteret i, at man ikke mener at burde stille forslag om ændringer i de gældende regler på dette område.

Udvalget lægger herved vægt på, at det, når domsmænd har medvirket i foregående

instans, er den naturligste ordning, at bedømmelsen af beviserne for tiltaltes skyld står endelig ved magt og ikke kan ændres af Højesteret. Dette findes også at burde gælde i de ovenfor under litra b nævnte tilfælde, hvor bevisumiddelbarhed er uden betydning for bevisbedømmelsen, f. eks. fordi den beror på vurderingen af afgivne sagkyndige erklæringer.

Hvad dernæst angår de foran under litra a nævnte sager, ville en regel om at give Højesteret kompetence til at påkende bevisbedømmelsen i disse tilfælde næppe kunne affattes således, at den ikke åbnede mulighed for, at Højesteret fik tillagt en betydeligt videregående kompetence end tilsigtet, hvilket ikke ville være vel foreneligt med formålet med domsmænds medvirken i disse sager.

Der er efter udvalgets opfattelse heller ikke tilstrækkelig anledning til at give Højesteret kompetence til at prøve bevisbedømmelsen i en straffesag i tilfælde, hvor det er antageligt, at det skyldes en urigtig bevisbedømmelse fra landsrettens side, at den pågældende er domfældt som sket, jfr. ovenfor under litra c. Ifølge retsplejelovens § 977, stk. 1, nr. 3, kan der på den domfældtes begæring af Den særlige Klageret træffes bestemmelse om genoptagelse, når der foreligger særlige omstændigheder, der gør det overvejende sandsynligt, at de foreliggende bevisligheder ikke har været rigtigt bedømt. At skabe en videregående adgang til ny bevisbedømmelse, end denne genoptagelsesregel hjemler, gennem en udvidelse

af Højesterets kompetence, er der efter udvalgets mening ikke tilstrækkelig trang til.

Da lægdommere ikke medvirker i politisager, kunne der rejses spørgsmål om, hvorvidt der i disse sager burde tillægges Højesteret en særlig kompetence til at påkende bevisbedømmelsen om skyldspørgsmålet. En sådan ordning ville imidlertid være lidet naturligt i betragtning af, at politisagerne er de mindst betydelige af straffesagerne. I de forholdsvis få tilfælde, hvor justitsministeriet i medfør af retsplejelovens § 966, stk. 1, giver tilladelse til, at en politisag indankes for Højesteret som 3die instans, er grunden hertil oftest, at der er spørgsmål om en vanskelig fortolkning af en lovbestemmelse, og til afgørelse heraf vil en ny bevisbedømmelse i skyldspørgsmålet som regel ikke være påkrævet.

En gennemgang af Højesterets praksis i straffesager siden 1936 på det heromhandlede område viser efter udvalgets opfattelse, at Højesteret i det store og hele har ment at have kompetence i de tilfælde, hvor der har været praktisk trang hertil. I de forholdsvis få tilfælde, hvor Højesteret har fundet, at spørgsmålet om retsanvendelsen ikke har kunnet afgøres uden en selvstændig bedømmelse af beviserne for tiltaltes skyld (jfr. ovenfor under litra a), har årsagen hertil efter udvalgets opfattelse som oftest været den, at landsretten ikke i tilstrækkeligt omfang har efterlevet bestemmelserne i retsplejelovens § 929, stk. 2 og 3. Efter disse bestemmelser, der må anses gældende også

for de heromhandlede landsretssager, skal det, når tiltalte domfældes, i domsgrundene nøjagtigt angives, hvilke omstændigheder der som beviste lægges til grund for domfældelsen, og når tiltalte frifindes, anføres de straffen betingende omstændigheder, som antages at mangle eller ikke at være beviste, eller de straf udelukkende omstændigheder, som antages at foreligge. Højesteret har vist ret stor utilbøjelighed til i de få tilfælde, hvor landsretten ikke i tilstrækkelig grad har iagttaget disse lovbestemmelser, at hjemvise sagen til fornyet behandling ved landsretten. Efter at domsmandsreglerne nu må anses for at være tilstrækkeligt indarbejdede ved landsretterne, og efter at de mange besværlige, fra besættelsestiden stammende straffesager, der skabte meget vanskelige arbejdsforhold for landsretterne, er afviklet, må man kunne gå ud fra, at bestemmelserne i retsplejelovens § 929, stk. 2 og 3, i det store og hele vil blive efterlevet, og at Højesteret i de tilfælde, hvor dette dog ved en fejltagelse ikke måtte være sket, om fornødent vil hjemvise sagen, således som det også er praksis i Norge.

Udvalget tillægger det endelig vægt, at den norske Højesteret siden den norske straffeprocesslov af 1887, jfr. lovens § 380, har været udelukket fra at påkende bevisbedømmelsen vedrørende skyldspørgsmålet i straffesager, og at der ikke senere i Norge har været rejst spørgsmål om ændring af disse regler.

København, den 20. april 1956.

Til formanden for justitsministeriets udvalg vedrørende højesteretssagførerprøven m. v.

Ved fremsættelsen i Folketinget den 10. februar 1955 af forslag til lov om ændringer i retsplejeloven (skyldneres udtagelsesret, ophævelse af retsplejeudvalget m. v.) udtalte justitsministeren, at det havde været overvejet at fremsætte forslag om afskaffelse af højesteretssagførerprøven, men at der under den offentlige debat, der havde været ført om dette spørgsmål, var fremkommet en henstilling fra en række fremtrædende jurister om, at spørgsmålet, inden lovforslag fremsattes, underkastes en fornyet prøvelse af et udvalg af sagkyndige på dette område. Da regeringen ikke havde ment at burde sidde denne henstilling overhørig, ville der blive nedsat et hurtigt arbejdende udvalg, der tillige ville få til opgave at undersøge, om der bør indføres bevisumiddelbarhed og offentlig votering ved Højesteret.

Den omtalte henstilling, som gik ud på, at spørgsmålet om højesteretssagførerprøven bør underkastes en grundig prøvelse af et udvalg, der uafhængigt af standsinteresser rummer den størst mulige teoretiske og praktiske sagkundskab, var bl. a. underskrevet af 5 professorer i retsvidenskab ved Københavns Universitet, og universitetet blev gan-

ske naturligt repræsenteret i udvalget ved dets lærer i retspleje, professor, dr. jur. Erwin Munch-Petersen. Da denne blev syg, inden udvalget havde afsluttet sin behandling af de forskellige spørgsmål, der var blevet det forelagt, og senere afgik ved døden, fandt et flertal i udvalget det nødvendigt, at udvalget blev suppleret med en anden repræsentant for den teoretiske sagkundskab, og besluttede at opfordre justitsministeren til at anmode universiteternes juridiske fakulteter om at udpege et medlem af udvalget i stedet for professor Munch-Petersen. Opfordringen blev af formanden med tilslutning af Højesteret fremført overfor ministeren den 9. april 1956, men afvist af ministeren.

Jeg kan som medlem af udvalget ikke akkviescere ved denne afvisning, der også rummer en tilsidesættelse af universitetet, og må derfor anmode om, at spørgsmålet påny forelægges ministeren. Hvis standpunktet fastholdes, må jeg forbeholde min stilling med hensyn til udvalgets videre arbejde, derunder om jeg vil kunne deltage i afgivelse af betænkning vedrørende spørgsmålet om offentlig votering.

Deres ærbødige
Stig Rode.

Fremsendes under henvisning til mine udtalelser over for justitsministeren i mødet den 9. d. m. og med tilføj ende, at de af højesteretssagfører Rode anførte momenter, der ikke var fremme under mødet, efter min for-

mening understreger berettigelsen af den fremsatte anmodning om, at udvalget suppleres med en repræsentant for universiteternes juridiske fakulteter.

Den 25. april 1956.

Victor Hansen.

JUSTITSMINISTERIET

København, den 5. maj 1956.

Den 25. april 1956 har De i tilslutning til Deres henvendelse i justitsministeriet den 9. april fremsendt en af højesteretssagfører Stig Rode til Dem stilet skrivelse af 20. april 1956, hvori højesteretssagføreren anmoder om, at det påny må blive forelagt justitsministeriet, om der skal beskikkes et nyt medlem af udvalget vedrørende højesteretssagførerprøven m. v. i anledning af, at pro-

fessor, dr. jur. Erwin Munch-Petersen er afgået ved døden den 26. februar 1956.

Idet man henviser til, at udvalget blev nedsat den 2. marts 1955 som et hurtigt arbejdende udvalg, skal man meddele, at justitsministeriet må henholde sig til sin over for Dem den 9. april 1956 udtalte afgørelse, hvorefter man ikke finder, at der nu bør beskikkes et nyt medlem af udvalget.

Hans Hækkerup

T. Schelle

*Formanden for justitsministeriets udvalg vedrørende højesteretssagførerprøven m. v.,
hr. højesteretsdommer, dr. phil. Victor Hansen,
Højesteret.*

OVERSIGT

over forløbet af aflagte prøveprocedurer ved Højesteret siden højesteretsåret 1933.

Højesteretsår :	Fundet egnet af Højesteret:	Ifølge Højesterets erklæring ikke fundet egnet:	Prøvetiden udløbet, uden at Højesteret er æsket:	Påbegyndt prøven, men fristen endnu ikke udløbet:
1933	1	3	1	
1934	1	2		
1935		1		
1936	2			
1937			1	
1938		1		
1939	1	2		
1940	2	1		
1941	2			
1942	3	1	3	
1943	2	1	2	
1944	3	3		
1945	4	1	4	
1946	4	1	2	
1947	3			
1948	4		1	
1949	6	1	1*	
1950	4	2	3	
1951	1	9	4	
1952	6	4	2	
1953	3	1	1	
1954	2	3	2	1
1955	1			8
(indtil 1/12 55)				
ialt	55	37	27	9

Den sidst procederede sag er afgørende for, i hvilket år den pågældende kandidat er placeret. — 2 kandidater har prøvet 2 gange; den ene bestod ved anden prøve, medens den anden fremdeles ikke fandtes egnet.

*) afgået ved døden.

OVERSIGT

over de landsretssagførere m. fl., der har procederet for Højesteret i medfør af retsplejelovens § 127, stk. 2.

I tiden fra den 1. januar 1933 til den 30. juni 1955 har ialt 308 landsretssagførere m. fl. procederet i Højesteret i medfør af bestemmelsen i retsplejelovens § 127, stk. 2.

Af de 308 sagførere er 42 døde.

11 er blevet højesteretssagførere.

4 er ved dom frakendt retten til at udøve sagførervirksomhed.

2 er på grund af konkurs frataget retten til at udøve sagførervirksomhed.

2 har deponeret deres beskikkelser i justitsministeriet.

5 er frataget proceduretilladelsen for Højesteret ved meddelelse fra retten i overensstemmelse med retsplejelovens § 127, stk. 2, sidste pkt.

2 har i Højesteret fået 3 anmærkninger om dårlig procedure.

4	-	-	-	-	2	-	-	-	-
25	-	-	-	-	1	-	-	-	-

De 308 sagførere har givet møde i Højesteret således:

116 er mødt 1 gang	1 er mødt 12 gange
66 - - 2 gange	1 - - 13 -
47 - - 3 -	2 - - 14 -
27 - - 4 -	1 - - 15 -
16 - - 5 -	1 - - 17 -
11 - - 6 -	2 - - 18 -
6 - - 7 -	2 - - 19 -
1 - - 8 -	1 - - 24 -
3 - - 9 -	1 - - 25 -
2 - - 10 -	1 - - 30 -

Af de nævnte 308 sagførere havde 246 kontor i Storkøbenhavn (København og birkerne), medens 62 havde kontor uden for Storkøbenhavn.

Til sammenligning kan anføres, at ifølge Statshåndbogen for 1932 havde ialt 945 landsretssagførere m. fl. haft beskikkelse i 8 år. 476 af disse 945 havde kontor i Storkøbenhavn og 469 uden for Storkøbenhavn. Ifølge Statshåndbogen for 1955 var de tilsvarende tal pr. 1. oktober 1955 1.076, heraf 585 med kontor i Storkøbenhavn og 491 med kontor uden for Storkøbenhavn.

OVERSIGT

over antallet af borgerlige sager, der er procederet mundtligt for Højesteret af landsretts-sagførere m. fl. i medfør af retsplejelovens § 127, stk. 2.

Højesteretsår :	1 Samlede antal borgerlige mundtligt doms- forhandlede sager :	2 Heraf med § 127-sagfører alene for indstævnte:	3 Heraf med § 127-sagfører alene for appellanten :	4 Heraf med § 127-sagfører for begge parter	5 Kolonne 2-4 ialt :		6 Rest :
					Antal :	% af kolonne 1 :	
1933	134	13	6	3	22	16,4	112
1934	119	15	10	1	26	21,8	93
1935	122	15	7	4	26	21,3	96
1936	121	15	4	5	24	19,8	97
1937	118	14	5	3	22	18,6	96
1938	121	16	13	5	34	28,1	87
1949	99	16	7	2	25	25,3	74
1950	116	21	12	4	37	31,9	79
1951	121	17	13	0	30	24,8	91
1952	113	17	11	3	31	27,5	82
1953	112	20	14	5	39	34,8	73
1954	98	13	14	2	29	29,6	69

HØJESTERET

København, den 27. april 1954.

Til justitsministeriet.

I anledning af justitsministeriets skrivelse af 16. februar 1954 - j. nr. 1953 - 111³² - vedrørende højesteretssagførerprøven og højesteretssagførerbeskikkelsen skal Højesteret fremsætte følgende enstemmige udtalelse.

I betragtning af den samfundsmæssige betydning det har, at retsplejen er ordnet på den mest betryggende måde, vil det formentlig ikke kunne bestrides, at det ved overvejelser angående ændring af de nugældende regler om adgang til at procedere for Højesteret, hvis domme er endelige og upåankelige, må være retsplejemæssige synspunkter, der er afgørende, medens standsmæssige og konkurrencemæssige interesser af intern karakter indenfor Sagførersamfundet må komme i anden række.

Ud fra retsplejemæssige synspunkter kommer to hovedhensyn i betragtning, nemlig dels at sikre en så kyndig og grundig behandling som muligt af højesteretssagerne, dels at modvirke unyttige appeller til Højesteret.

Når det førstnævnte hensyn er af afgørende betydning, skyldes det, at det først og fremmest er de vanskeligste og vigtigste sager, der føres frem til Højesteret, at Højesterets domme er endelige og upåankelige, og at de i særlig grad har virkning som præjudikater også for andre tilfælde af lignende art som det pådømte, således at Højesterets praksis udgør en del af den gældende ret. Det er derfor af stor samfundsmæssig betydning, at højesteretssagerne bliver afgjort rigtigt, men en forudsætning herfor er det, at de forberedes og procederes på den bedste måde. Det må herved erindres, at den for Højesteret gældende ordning af votering og domsvedtagelse, der nærmere er omtalt i rettens i genpart vedlagte skrivelse af 9. marts 1936¹⁾, går ud på,

at der straks efter procedurens afslutning voteres i sagen og som regel allerede næste dag afsiges dom. Denne ordning, der fra alle sider af det praktiske retsliv betragtes som meget værdifuld, vil ikke kunne oprettholdes, hvis ikke proceduren i sagen har været udført med en sådan dygtighed og grundighed, at sagen ved procedurens afslutning er moden til votering. Men det må stærkt betones, at uanset hvorledes rettens voterings- og domsvedtagelsesarbejde er ordnet, vil der ikke kunne skabes sikkerhed for, at en afgørelse, truffet på grundlag af mangelfuld forberedelse eller procedure af sagen, bliver rigtig.

Også hensynet til at modvirke unyttige appeller har betydelig samfundsmæssig vægt. Vor retsplejeordning er organiseret således, at det er meningen, at det langt overvejende flertal af retssager bør finde deres endelige afgørelse enten ved underretterne eller ved landsretterne, hvis afgørelser træffes af mindst tre dommere og derfor normalt bør stå ved magt, når det ikke drejer sig om særlig vigtige eller vanskelige sager. En ordning, hvorefter talrige retssager uden rimelig grund føres videre fra landsretterne til Højesteret og tilmed udføres for Højesteret af ukvalificerede procedører, vil ganske sprænge rammerne for Højesterets arbejdsordning til besværliggørelse af retslivet og til unyttig udgift for samfundet.

Når spørgsmålet da bliver, hvorledes disse to hovedhensyn bedst varetages, er det naturligt at tage udgangspunkt i retsplejelovens regel i § 121, stk. 4, § 123, stk. 2, og § 127, hvorefter en sagfører for at få adgang til at procedere for landsret skal have bestået en for landsretten aflagt prøve.

¹⁾ Se underbilag A til nærværende bilag (side 57) og bilag 18 (side 114).

Denne naturlige ordning, som justitsministeriet formentlig ikke påtænker at søge ændret, og som landsretterne ifølge tidligere erklæringer (Østre Landsrets skrivelse af 18. maj 1931 og Vestre Landsrets skrivelse af 19. s. m., Rigsdagstidende 1931-32, tillæg B., spalte 267-274) med rette tillægger stor betydning, synes på forhånd som en naturlig konsekvens at måtte medføre, at Højesteret på ganske tilsvarende måde bør være beføjet til at afgøre, om en sagfører efter en for Højesteret aflagt prøve kan anses egnet til at opnå en almindelig adgang til at procedere for Højesteret. Da Højesterets dom er det sidste ord i sagen, er det naturligvis af ganske særlig betydning, at der ikke under højesteretssagers forberedelse og procedure på grund af sagførerens svigtende dygtighed og erfaring begås skæbnesvangre fejl, på hvilke der jo efter Højesterets dom ikke, således som normalt efter en landsretsdom, vil kunne rådes bod.

Den tanke, som har været fremsat, at landsretssagførerprøven skulle give adgang til at procedere også for Højesteret, og at landsretterne således skulle have kompetencen til at afgøre, hvem der er egnet til at procedere ikke blot for landsret, men også for Højesteret, medens Højesteret, der dog må antages at have de bedste forudsætninger for at bedømme, hvilke kvalifikationer en forsvarlig højesteretsprocedure kræver, skulle berøves enhver beføjelse i så henseende, må derfor forekomme lidet rimeligt. Men også af andre grunde kan en sådan ordning ikke tiltrædes. Retsplejelovens regler om landsretsproceduren i §§ 121 ff. tilsigter at give praktiserende jurister adgang til i en ung alder at erhverve landsretssagførerbeskikkelse. Prøven må derfor administreres - og bliver af landsretterne faktisk også administreret - med megen lempelighed. Den omstændighed, at en ung jurist har bestået landsretssagførerprøven og derefter må forventes på tilfredsstillende måde for landsret at kunne udføre sager af almindeligt forekommende beskaffenhed, giver derfor ikke noget forsvarligt grundlag for, at det skulle kunne betros ham at procedere

særlig vigtige og vanskelige sager for Højesteret som sidste instans. At dette også erkendes af justitsministeriet, formener Højesteret at kunne slutte deraf, at der efter ministeriets forslag skal kræves et forløb af 5 år fra landsretssagførerbeskikkelsen for at opnå procedureret for Højesteret. En sådan betingelse må imidlertid forekomme Højesteret irrationel, idet den omstændighed alene, at en landsretssagfører har haft beskikkelse i et antal år, ingen formodning skaber for, at han er egnet til højesteretsprocedure. Rigtigheden heraf bestyrkes ved de mindre gode erfaringer, Højesteret har gjort med hensyn til den i retsplejelovens § 127, stk. 2, hjemlede, i 1932 indførte adgang for landsretssagførere til at give møde for Højesteret i »egne sager«. Retten har udtalt sig herom i sin ovennævnte skrivelse til justitsministeriet af 9. marts 1936 og skal blot tilføje, at rettens standpunkt med hensyn til denne regel også efter de siden 1936 indhøstede erfaringer vedblivende er det samme.

For så vidt man måtte mene, at en tilfredsstillende ordning kunne opnås ved en passende skærpelse af landsretssagførerprøven, skal retten bemærke, at en sådan skærpelse, hvis den skulle få nogen virkelig betydning, ville være uheldig, idet den i mange tilfælde ville forhindre praktiserende jurister i at opnå landsretssagførerbeskikkelse i en ung alder, hvilket ville være lidet rimeligt og dårligt stemmende med retsplejelovens tanke, ligesom det i så fald ville blive vanskeligt at fremskaffe det fornødne antal egnede landsretsprøvesager.

Ud fra de anførte betragtninger må Højesteret mene, at det ville være urigtigt at give den overordentlig store kreds af landsretssagførere med 5 års beskikkelse — ialt mellem 1 100 og 1 200 - en almindelig adgang til at procedere for Højesteret, og at denne adgang bør begrænses på en sådan måde, at den kun gives de virkelig kvalificerede. Gennemførelsen af en sådan begrænsning må man mene, at Højesteret har de bedste forudsætninger for at foretage. Det skulle efter rettens formening være unød-

vendigt at begrunde dette nærmere, og man skal indskrænke sig til at henvise til, at Højesteret naturligtvis i kraft af sin virksomhed har bedre kendskab til de krav, der må stilles til en forsvarlig højesteretsprocedure, end noget andet organ.

Man finder i denne forbindelse anledning til at fremhæve, at højesteretssagførerprøven, selvom den i kraft af det ovenfor anførte må være betydelig vanskeligere end landsretssagførerprøven, dog ikke med nogen føje kan siges at blive administreret af Højesteret på en for streng måde. Der tages ved bedømmelsen udelukkende hensyn til de prøvendes kvalifikationer og bortses ganske fra, hvor stort antallet af praktiserende højesteretssagførere er, ligesom det er uden betydning, om den prøvende i forvejen er ansat hos en højesteretssagfører eller ikke. Antallet af praktiserende højesteretssagførere, der i 1928 var 28, er da også steget til ca. 70, og af de i de senere år antagne højesteretssagførere var kun ca. halvdelen ansat hos en højesteretssagfører. Det er herefter uberettiget at betegne højesteretssagførerbeskikkelsen som et privilegium. Adgangen står åben for enhver dygtig jurist med virkelige evner til og interesse for procedure.

Hvad dernæst angår det andet hovedhensyn, at modvirke unyttige appeller, er det ubestrideligt, at højesteretssagførerne under den nugældende ordning i adskillige tilfælde bidrager til gennem deres responderende virksomhed at forhindre sådanne appeller, og det må befrygtes, at en ophævelse af højesteretssagførerprøven og en deraf følgende udvidet adgang til procedure for Højesteret vil medføre en væsentlig forøgelse af unyttige appeller til skade for parten selv, til urimelig forhaling af modpartens retsnydelse og til unyttig udgift for samfundet.

Det har været anført, at højesteretssagførerne (»Højesteretsskranken«) under denne ordning virker som et uhjemlet led i retsplejens ankesystem og er i stand til at forhindre en sags appel til Højesteret ved at nægte at procedere den. Med det nuværende store antal højesteretssagførere og den

i retsplejelovens § 127 hjemlede ret for landsretssagførere til at procedere »egne sager« for Højesteret, er denne påstand urigtig. De anker til Højesteret, der opgives efter en højesteretssagførers responsum, bortfalder ikke, fordi det er umuligt at få dem procederet ved Højesteret, men fordi det indhentede responsum, afgivet af en kyndig, uhildet jurist, der ser med friske øjne på sagen, virker overbevisende. Den responderende virksomhed, som højesteretssagførerne udøver, er af ganske lignende karakter som den virksomhed, der udøves af alle sagførere, når de af det retssøgende publikum spørges til råds om betimeligheden af at anlægge retssag i første instans eller at appellere en underrettsdom til landsretten.

Af de indvendinger, som er blevet anført mod højesteretssagførerprøven, stammer de fleste fra tiden før 1932 og har i det væsentlige tabt den vægt, de da måtte have haft, efter de ved lov nr. 209 af 23. juli 1932 gennemførte ændringer i retsplejeloven og den derefter stedfundne udvikling i praksis. Ved denne lov blev for det første i § 123, stk. 1, gennemført en ændring i højesteretssagførerprøvens karakter, således at den forandredes til en prøvetid og derved mistede den publicitet, der tidligere var knyttet til den, og som kunne virke ubehageligt og skadeligt for den prøvende. Dernæst blev det ved § 123, jfr. §§ 332 og 735, bestemt, at Højesterets præsident en enkelt gang kan beskikke den prøvende enten for en part, der har fået bevilget fri proces i en borgerlig sag, eller som forsvarer i en straffesag. Endvidere blev bestemmelsen i § 126 om, at højesteretssagførere skulle have kontor i eller ved København, ophævet, således at højesteretssagførerbeskikkelse kan opnås af landsretssagførere i provinsen, hvilket da også i flere tilfælde er sket. Endelig blev der ved lovens § 127, stk. 2, givet landsretssagførere adgang til efter 8 års beskikkelse under visse nærmere betingelser at give møde for Højesteret i »egne sager«, d. v. s. sager som de personligt eller ved autoriseret fuldmægtig havde udført i forrige instans.

Ved denne vigtige ændring er der - hvad man end iøvrigt måtte mene om dens berettigelse - hjemlet en sådan lettelse for det retssøgende publikum i adgangen til appel til Højesteret med mulighed for at undgå at skifte sagfører under anken, at den ovenfor berørte indvending, der gik ud på, at det undertiden skulle kunne være vanskeligt at få en højesteretssagfører til at føre en sag frem for Højesteret, i hvert fald nu er uden vægt. En yderligere, meget betydelig lettelse er iøvrigt sket derved, at antallet af praktiserende højesteretssagførere som ovenfor nævnt nu er steget til ca. 70, et forhold, der også har bevirket, at det ikke selv med den aller ringeste føje nu vil kunne hævdes, at højesteretssagførerne udgør et snævert og ensidigt sammensat kollegium.

Den eneste indvending mod den nugældende ordning, som kræver nærmere omtale, bliver herefter den påberåbte vanskelighed for de prøvende ved indenfor den foreskrevne prøvetid af halvandet år at fremskaffe de krævede fire prøvesager for Højesteret. I den tid, der er forløbet, siden denne indvending blev rejst, er det årlige antal af indkommende højesterets-sager imidlertid steget meget betydeligt - fra 189 borgerlige sager i 1933 til 347 i 1953 - og allerede dette vil, når den midlertidige skriftlige behandlingsmåde bortfalder som følge af lov nr. 61 af 31. marts 1953, medføre en meget væsentlig lettelse. Ved loven af 1932 er der dernæst, som ovenfor omtalt, givet adgang til at beskikke den prøvende i en enkelt borgerlig eller kriminel sag. Hertil kommer, at der fra højesteretssagførernes side vises megen imødekommethed overfor de prøvende med hensyn til at skaffe dem prøvesager, og at Højesteret stiller så mådeholdne krav som muligt til prøvesagernes karakter. Det er ikke Højesteret bekendt, at nogen lands-

retssagfører har måttet opgive prøven, fordi det var ham umuligt at fremskaffe prøvesager, og det stemmer godt hermed, at anmodning fra en prøvende om beskikkelse i en sag kun yderst sjældent forekommer. Højesteret ville imidlertid finde det rimeligt, at der til yderligere lettelse ved en ændring i retsplejelovens § 123 blev givet Højesteret adgang til, hvor der i det enkelte tilfælde skønnes grund dertil, at forlænge halvandet års fristen i passende omfang, ligesom der kunne være spørgsmål om en ændring gående ud på, at en prøve efter omstændighederne skulle kunne gennemføres med procedure i kun tre - ikke som nu fire - sager.

Efter det anførte må Højesteret bestemt fraråde, at højesteretssagførerprøven ophæves, medens retten naturligvis gerne vil forhandle nærmere med justitsministeriet om sådanne mindre ændringer i den gældende ordning, der efter det anførte måtte findes ønskelige, såvel som om en mulig nedsættelse, f. eks. til 5 år, af den i retsplejelovens §§ 120 og 127 fastsatte periode af 8 år, i hvilken en landsretssagfører skal have haft beskikkelse for at kunne blive højesteretssagfører eller for at kunne procedere egne sager for Højesteret.

Spørgsmålet om, hvorvidt man, når man iøvrigt opretholder de gældende regler i retsplejelovens § 123, stk. 1, om prøveprocedure for Højesteret, vil bevare også højesteretssagførerbeskikkelsen og dermed højesteretssagførertitlen, anser Højesteret for at være af mindre væsentlig interesse, set ud fra retsplejemæssige synspunkter, og man skal derfor indskrænke sig til at udtale, at man finder, at det er et naturligt hensyn at tage til det retssøgende publikum, at dette gennem sagførerbetegnelsen bliver oplyst om den pågældende sagførers møde-ret.

A. D. Bentzon.

HØJESTERET

København, den 9. marts 1936.

Til justitsministeriet.

I skrivelse af 24. februar 1936 (2 K 1933 nr. 3412) har justitsministeriet anmodet Højesteret om at udtale sig med hensyn til to i folketingets retsplejeudvalg fremsatte foreløbige ændringsforslag til henholdsvis retsplejelovens § 219 og § 127, 2. stk., 2. pkt., samt med hensyn til, hvorledes reglen i sidstnævnte bestemmelse hidtil har virket i praksis.

I denne anledning skal jeg på rettens vegne udtale følgende:

ad retsplejelovens § 219. Den i Højesteret hidtil brugte fremgangsmåde er den, at præsitenten, når voteringen i en sag er afsluttet, i overensstemmelse med retsplejelovens § 216 overdrager til en af dommerne at føre afgørelsen i pennen, såfremt afgørelsen - hvilket som oftest er tilfældet - er af den beskaffenhed, at udarbejdelsen kræver noget længere tid og overvejelse. Efter at udkastet derpå er godkendt af de voterende dommere, bliver det indført i dombogen. Ved denne fremgangsmåde bliver det muligt for retten at påbegynde domsforhandlingen i en ny sag umiddelbart efter, at voteringen i den foregående sag har fundet sted. Det siger sig selv, at megen tid vil gå til spilde, hvis retten som regel skal være afskåret fra at gå over til en ny sag inden domsafsigelsen i den tidligere sag, og for fremskyndelse af domsafsigelsen vil den foreslåede regel ikke have nogen nævneværdig betydning, idet domsafsigelsen efter den gældende ordning sker ved det første ophold i retshandlingerne efter dommens indførelse. Det bemærkes herved, at domsafsigelsen med få undtagelser sker samme dag, som voteringen afsluttes, eller den følgende retsdag. Da den hidtil brugte fremgangsmåde aldrig vides at have medført ulemper, må Højesteret fraråde den foreslåede forandring. Man undlader iøvrigt

ikke i denne forbindelse at henlede opmærksomheden på de ændringer, der ved lov nr. 325 af 3. juni 1919 skete i retsplejelovens §§ 371, 2. stk., og 414.

ad retsplejelovens § 127. De betænkeligheder, som Højesteret i skrivelser herfra til justitsministeriet af 5. marts 1928, 26. oktober 1928 og 26. juni 1930 gav udtryk for med hensyn til ændringer i sagførernes adgang til at møde for Højesteret, har efter de hidtil vundne erfaringer om virkningen af den ved lov nr. 209 af 23. juli 1932 indførte ordning vist sig at være vel begrundede. Siden lovens ikrafttræden har 112 overretssagførere, landsretssagførere og sagførere indgivet anmeldelse til Højesterets justitskontor om mødeberettigelse efter retsplejelovens § 127, og der er i den forløbne tid givet møde af sådanne sagførere i ialt 85 borgerlige sager og i 6 straffesager. Selv om en del af disse har udført sagerne på en efter Højesterets skøn tilfredsstillende måde, gælder det dog om et ikke ubetydeligt antal, at de efter rettens mening både har manglet den rette forståelse af, hvilke oplysninger der burde tilvejebringes ved sagens endelige afgørelse, og har savnet evnen til at fremstille sagens faktum på tilfredsstillende måde, ligesom den juridiske del af proceduren ofte har svigtet.

Grunden til den ved lov af 23. juli 1932 indførte ændring i retsplejelovens § 127 var formentlig for en væsentlig del, at det skønnedes hensigtsmæssigt, at den sagfører, der ved at procedere sagen i 1. instans havde sat sig ind i sagens omstændigheder, også fik lejlighed for at føre sagen for Højesteret. Dette hensyn kan ikke anføres til støtte for den nu foreslåede udvidelse af mødeberettigelsen, og Højesteret må under hensyn til de nu indvundne erfaringer fraråde den foreslåede ændring i § 127, 2. stk., 2. pkt.

SAGFØRERRÅDET

København, den 14. september 1954.

Til justitsministeriet.

I skrivelse af 16. februar 1954 - j. nr. 2 k 1953 111³²-har justitsministeriet meddelt, at ministeriet i tilslutning til et af det nedsatte folketingsudvalg vedrørende deling af Højesteret i februar 1953 rejst spørgsmål om, hvorvidt der måtte være anledning til at ændre de gældende regler vedrørende højsteretssagførerprøven og højsteretssagførertitlen, overvejer at fremsætte forslag til ændring i retsplejeloven, således at højsteretssagførerprøven og højsteretssagførerbeskikkelsen fremtidig afskaffes, og at der gives alle, der i 5 år har været mødeberettigede for landsret, møderet for Højesteret.

Under henvisning hertil samt til de i tiden siden 1929 stedfundne drøftelser har ministeriet anmodet om en udtalelse om Sagførerrådets stilling til de rejste spørgsmål.

I denne anledning skal Sagførerrådet udtale følgende:

Som det vil være ministeriet bekendt, har rådet i sin tid i et register samlet samtlige artikler og meddelelser i Sagførerbladet 1926-36, bl. a. angående sagføreres adgang til procedure ved de enkelte domstole, af hvilket register der tidligere er tilstillet ministeriet et eksemplar, og for så vidt angår rådets tidligere udtalelser om de omhandlede spørgsmål skal her navnlig henvises til følgende: Sagførerbladet nr. 12/1928 pag. 116-121, 2/1930 pag. 13 ff, 1/1931 pag. 4-14, 9/1931 pag. 105-108, 10/1931 pag. 113-116 og 3/1932 pag. 24-26.

Forespørgslen blev drøftet i nogle møder i Sagførerrådet, men rådet fandt det, for at få en bredere orientering om sagførerstandens stilling, rettest at forelægge spørgsmålet på det berammede fælles kredsbestyrelsesmøde, inden rådet udtalte sig.

På det fælles kredsbestyrelsesmøde, som den 7. og 8. maj blev afholdt i København, blev spørgsmålet herefter drøftet. Forud for

mødet var der tilstillet hver enkelt af mødedeltagerne - medlemmerne af Sagførerrådet, Sagføremævnet og samtlige kredsbestyrelser - eksemplarer dels af et af landsretssagførerne Poul Christiansen og A. Bjarup udarbejdet eksposé¹⁾, som er gengivet i sagførerbladet nr. 15 for juli 1954, hvoraf nogle eksemplarer vedlægges, dels af Højesterets udtalelse af 27. april 1954 til justitsministeriet om spørgsmålet.

Efter en indgående drøftelse på mødet blev følgende resolution vedtaget med 40 stemmer mod 7, medens 2 stemmesedler var blanke:

»Det fælles kredsbestyrelsesmøde opfordrer Sagførerrådet til at gå ind for den ændring af retsplejeloven, som justitsministeren overvejer, hvorefter højsteretssagførerprøven og højsteretssagførerbeskikkelsen fremtidig afskaffes, og der gives alle, der i 5 år har været mødeberettigede for landsret, møderet for Højesteret.«

I afstemningen deltog kun kredsbestyrelsernes medlemmer; referat af debatten på det fælles kredsbestyrelsesmøde er optaget i det ovennævnte nummer af Sagførerbladet.

Sagen har herefter været til afsluttende behandling i rådets møde den 25. juni, hvori deltog 11 af rådets 13 medlemmer, idet 2 medlemmer havde forfald. Efter drøftelsens afslutning foretoges en afstemning, hvorved rådet delte sig i de nedenfor anførte grupper, der vedtog at fremføre de i det følgende indeholdte udtalelser.

Et flertal (7 medlemmer) tiltrådte det fælles kredsbestyrelsesmødes vedtagelse og gik således ind for den ændring af retsplejeloven, som justitsministeriet overvejer.

Flertallet henholder sig som begrundelse herfor til dels det af rådet tidligere anførte, når spørgsmålet har været fremme, dels det

¹⁾ Se underbilag A til nærværende bilag (side 66).

i det foreliggende eksposé anførte, dels det på det fælles kredsbestyrelsesmøde til støtte for standpunktet anførte; det er flertallets opfattelse, at der bør tillægges afstemningsresultatet en meget betydelig vægt, da det utvivlsomt er udtryk for, hvorledes spørgsmålet bedømmes af et meget stort: flertal indenfor den samlede danske sagførerstand landet over.

2 medlemmer, der bestemt fraråder, at lovforslaget nyder fremme, har ønsket at udtale følgende:

Et af lovgivningens hovedformål med ordningen af procesmåden ved Højesteret må såvel af hensyn til parterne i de enkelte sager som af hensyn til retstilstanden og retsudviklingen i almindelighed være at skabe de bedst tænkelige garantier for, at de af landets øverste domstol trufne afgørelser i henseende til både resultat og begrundelse kan blive så gode og rigtige som menneskeligt muligt. Dette retsplejemæssige hensyn må derfor være afgørende også for spørgsmålet om, hvorvidt der bør gennemføres ændringer i de gældende regler om sagførernes adgang til at give møde for Højesteret, og i bekræftende fald hvilke, og enkelte større eller mindre sagførergruppers — virkelige eller formentlige - interesser af erhvervmæssig, prestigemæssig eller anden art kan følgelig kun komme i betragtning, såfremt det kan ske uden at medføre nogen forringelse af retsplejen eller blot en risiko herfor. Ved bedømmelsen af, hvad retsplejemæssige hensyn i så henseende tilsiger eller dog tillader, må der derhos lægges afgørende vægt på, hvad domstolene - og selvfølgelig i allerførste række Højesteret selv — mener herom.

I tilslutning hertil skal mindretallet med hensyn til de i betragtning kommende retsplejemæssige hensyn bemærke, at man ganske kan tiltræde det i Højesterets skrivelse af 27. april 1954 til ministeriet, jfr. rettens skrivelse af 9. marts 1936¹⁾, udtalte, hvortil man blot skal føje enkelte bemærkninger:

At mange af de ved landsretterne mødende sagførere procederer fortrinligt, er ubestrideligt, men det er lige så givet, at der i et omfang, som absolut ikke har de enkeltstående undtagelsers karakter, procederes på en måde, som i henseende til sagernes oplysning, deres forelæggelse og den juridiske argumentation er utilfredsstillende, og det er dette sidste moment, som man navnlig må have for øje, når der rejses spørgsmål om at give de for landsretterne mødeberettigede en almindelig og ubetinget adgang til også at procedere for Højesteret. Hvilke foranstaltninger, ønskeligheden af at højne landsretsprocedurernes gennemsnitlige kvalitet kan begrunde, skal mindretallet ikke komme ind på, da dette spørgsmål ikke er rejst nu, men forholdene ved landsretterne kan i alt fald ikke afgive blot den svageste motivering for at afskaffe højsteretsprøven; mindretallet skal i denne sammenhæng iøvrigt blot anføre, at man må advare imod, at der indføres en sådan skærpelse af landsretsprøven, som ville medføre, at landsretssagførerbeskikkelse gennemgående først ville kunne opnås på et senere alderstrin end det nu sædvanlige.

De her anførte bemærkninger viser iøvrigt, hvor nøje spørgsmålet om højsteretsprøven er forbundet med spørgsmålet om sagførernes uddannelsesforhold og møderet i almindelighed.

Det synes derfor mindre rationelt at udskille dette spørgsmål til isoleret afgørelse i stedet for at behandle det i forbindelse med en eventuel revision af den nuværende sagførerordning.

Overfor det af Højesteret anførte kan mindretallet ikke tillægge de i landsrets-sagførerne Poul Christiansens og Bjarups memorandum indeholdte betragtninger nogen vægt, hverken ud fra retsplejemæssige eller ud fra almindelige samfundsmæssige synspunkter, og efter mindretallets opfattelse fremkom der heller ikke på det fælles kredsbestyrelsesmøde i maj d. å. noget, som indeholder den mindste afsvækkelse af de af Højesteret fremførte retsplejemæssige synspunkter. Når det overfor betænkelig-

¹⁾ Se bilag 6 med underbilag (side 53 og 37).

hederne ved prøvens afskaffelse er gjort gældende, at publikums udvælgelse vil afgive et tilstrækkeligt værn imod, at der i et omfang af betydning vil blive appelleret til Højesteret, og procederet der af ukvalificerede, og at publikum iøvrigt selv må afgøre, hvem de vil betro deres sager også for Højesteret, må heroverfor peges på den fuldkomne mangel på objektivitet, som gør sig gældende ved de fleste menneskers bedømmelse af deres egen sag, og på højesteretsdommenes af retten fremhævede betydning som præ judikater. Når det særlig er gjort gældende, at højesteretsprøven kunne gøre et skår i sagførernes uafhængighed, savnes der ethvert erfaringsgrundlag for berettigelsen af dette synspunkt.

Idet det således må tages som udgangspunkt, at der ikke foreligger nogen retsplejemæssige hensyn, som positivt kunne begrunde en ophævelse af højesteretsprøven, og da dennes ophævelse tværtimod må påregnes at ville medføre en forringelse af den sikkerhed for afgørelsernes rigtighed, som bør omgærde den øverste domstols virksomhed, må mindretallet anse det påtænkte lovforslag for så betænkeligt, at dette allerede af den grund bør opgives.

Den kendsgerning, at der, uanset at en afskaffelse af højesteretsprøven ikke kan begrundes eller forsvares ud fra retsplejemæssige hensyn, synes at være et stort flertal indenfor sagførerstanden som helhed for prøvens afskaffelse, således som det bl. a. kom til orde på det ovennævnte fælles kredsbestyrelsesmøde, giver mindretallet anledning til yderligere at anføre følgende:

At ønsket om prøvens afskaffelse skulle bero på et udbredt ønske om i et større omfang at komme til at procedere i Højesteret kan ikke antages, og tilkendegivelser i den retning er da heller ikke fra nogen side fremkommet som motivering; navnlig er det, da procedurevirksomhed jo gennemgående anses for den i forhold til den tid og de kræfter, som procedure kræver, lavest betalte del af sagførernes gerning, aldrig gjort gældende, at der af erhvervmæssige

grunde var et udbredt ønske om udvidet møderet.

Der er for mindretallet ingen tvivl om, at hovedmotiveringen ligger i den opfattelse, at prøvens beståelse skulle give de pågældende en fortrinsstilling til en række særlig indtægtgivende forretninger og hverv, som prøvens beståelse i sig selv ikke giver nogen speciel faglig adkomst til. Det er altid denne betragtning, man møder, når prøven kommer på tale mellem sagførere udenfor højesteretssagførernes kreds, og uviljen mod prøven har derfor altid koncentreret sig om den ved prøvens beståelse erhvervede særlige titel mere end om møderetten, se således fra en af de tidligere diskussioner om emnet Troels G. Jørgensen: 18 år af Højesterets Historie p. 72-73. Det folketingsudvalg, som under behandlingen af loven om Højesterets deling tog spørgsmålet op påny, anfører da også udelukkende denne opfattelse som sin begrundelse, jfr. Rigsdagstid. 1952-53, tillæg B., sp. 1074-75. Justitsministeriet anfører i sin skrivelse af 16. februar d. å. ikke selv nogen begrundelse for det påtænkte lovforslag, men da ministeriet tager sit udgangspunkt i den nævnte udvalgsbetænkning, går mindretallet ud fra, at ministeriets tanke med forslaget er den, at dets gennemførelse måske kunne medføre en ønskelig udjævning af sagførerstandens indtægter.

Efter mindretallets mening ville det over for de af Højesteret fremdragne retsplejemæssige hensyn være yderst betænkeligt at gennemføre en principiel ændring i reglerne om organisationen af landets øverste domstol ud fra hensyn af denne art, men hertil kommer, at der efter mindretallets erfaring overhovedet ikke er tale om, at højesteretssagførertitlen tilfører de pågældende forretninger og hverv uden for det proceduremæssige af sådan art og omfang, at der med nogen føje vil kunne tales om et misforhold, hvis ophævelse kunne tænkes at være af økonomisk værdi for sagførerstanden som helhed eller blot for en større del af denne. Da man iøvrigt må gå ud fra, at

ministeriets formål med jævnsides med at høre Højesteret også at høre Sagførerrådet angående det påtænkte lovforslag navnlig har været et ønske om at blive orienteret over denne af folketingsudvalget udkastede, men overhovedet ikke begrundede erhvervs-mæssige betragtning, og ordførerne for dem, der ønsker prøven afskaffet, er gået så godt som helt uden om dette synspunkt, som de nærmest har søgt at karakterisere som noget, prøvens tilhængere så at sige »skylder dem i skoene«, og da flertallet ej heller har gjort nogetsomhelst forsøg på at godtgøre, at der i så henseende virkelig skulle foreligge forhold, som det kunne være ønskeligt og rimeligt at søge ændret ad lovgivningens vej, skal mindretallet, der har forudsætningerne for at tale med om dette spørgsmål, behandle dette nærmere, således at ministeriet kan blive bedre orienteret herom, end folketingsudvalget og dets hjemmelsmænd åbenbart har været.

Selv om prøvens beståelse naturligvis først og fremmest godtgør den pågældendes egnethed som procedør, skulle det dog vist, når henses til de i Højesterets skrivelse af 9. marts 1936 fremhævede 3 momenter: vurderingen af de oplysninger (kendsgerninger), som har betydning for at opnå et bestemt retsligt resultat, evnen til at fremstille en sag (og dermed til at formulere) samt evnen til en juridisk argumentation af vægt, vanskeligt kunne bestrides, at prøvens beståelse i det hele er dokumentation for kundskaber og evner, som er af væsentlig betydning også for mange andre juridiske forretninger (affattelse af kontrakter og testamenter, opgørelse af indviklede boer) samt for ordningen af anliggender, for hvis tilrettelæggelse og gennemførelse grundige retslige overvejelser og klar formulering har særlig betydning; at højesteretssagførerne får overladt en del sådanne forretninger, kan derfor næppe rejse beføjet kritik, og et skøn over beskæftigelsesgraden og -arten blandt sagførerne landet over taler også imod, at der skulle tilfalde højesteretssagførerne et i forhold til deres antal, alder og erfaring urimeligt mål af sagførerforretnin-

ger på andre sagføreres bekostning. Forsåvidt der tænkes på hverv af overvejende eller rent forretningsmæssig karakter (bestyrelsespladser i aktieselskaber og andre selskaber, legater, fonds o. lign.) skal det naturligvis ikke benægtes, at højesteretssagførere ofte kommer i betragtning til sådanne hverv, men det er så godt som aldrig blot i kraft af prøvens beståelse, men først når de gennem en årrækkes virksomhed som højesteretssagfører har kvalificeret sig dertil, og varig og væsentlig betydning har disse hverv utvivlsomt kun for de højesteretssagførere, som gennem deres virksomhed dokumenterer, at de besidder de derfor nødvendige ikke-juridiske forudsætninger, i hvilken henseende de altså står ganske lige med alle andre sagførere. Der er da heller ikke noget erfaringsgrundlag for, at højesteretssagførerne som stand gennem særlige hverv opnår indtægter, som afviger væsentlig fra, hvad talrige erfarne og anerkendte sagførere uden for højesteretssagførernes kreds, men i de samme aldersklasser har kunnet opnå.

At der måske kan udpeges tilfælde, hvor en enkelt mand har kumuleret særlig mange indtægtgivende hverv, er ikke noget for højesteretssagførerne specielt, det samme kan således gøres med hensyn til sagførere af andre grader, og selv om man ville antage, at det undertiden påberåbte snobberi for titlen har kunnet tilføre en højesteretssagfører hverv, som han måske ellers ikke ville have fået, kan dette i alt fald kun gælde en vis brøkdel af de nu ca. 70 højesteretssagførere og kun en del af de hverv, som disse faktisk har. At prøvens afskaffelse skulle berøve nogen nuværende højesteretssagfører forretninger og hverv, som han ellers ville og kunne have beholdt, kan ikke antages, og det er derfor lidet tilbørligt, når det ofte fra tilhængerne af prøvens afskaffelse gøres gældende, at højesteretssagførernes modstand herimod beror på rent egoistiske økonomiske synspunkter. Men heller ikke på længere sigt ville prøvens afskaffelse efter mindretallets opfattelse have nogen nævneværdig økonomisk

betydning for sagførerstandens andre medlemmer. Tænkes en del hverv, som nu ofte tilfalder højesteretssagførere, placeret andetsteds, må det for det første antages, at nogle af disse hverv ville tilfalde andre jurister med kvalificeret uddannelse og erfaring, navnlig universitetsprofessorer og højerestående embedsmænd indenfor centraladministrationen, og dernæst ville en del opgaver - navnlig på skattelovgivningens og formueadministrationens område - højst sandsynligt blive overflyttet til revisorer og til banker eller andre pengeinstitutter. Men selv de hverv, som efter deres art naturligt måtte forblive hos sagførerstanden, ville ikke tilfalde de yngre aldersklasser, for hvis vedkommende der kunne foreligge en socialt begrundet trang til en indtægtudjævning, men tilfalde overretssagførere og landsretssagførere i de samme højere alders- og anciennitetsklasser, hvortil højesterets-sagførerne jo med nødvendighed hører. Med al sympati for en retfærdig fordeling af sagførerstandens indtjeningsmuligheder ser mindretallet derfor ikke, at højesteretssagførerprøvens afskaffelse vil være noget egnet middel til at opnå resultater af socialpolitisk værdi.

Den betragtning, som det flere gange nævnte folketingsudvalg selv angiver som sin eneste begrundelse for nu efter ca. 15 års pause påny at rejse spørgsmålet om højesteretsprøven, hviler således på en ganske uunderbygget og efter en nøgtern vurdering af forholdene urigtig antagelse, der må være tilført udvalget fra ikke kompetent side, og den skulle derfor synes ganske uegnet til at begrunde en retsplejemæssig reform, som landets øverste domstol af retsplejemæssige grunde - altså af almene samfundshensyn - bestemt fraråder.

Som bekendt har de, der ønsker højesteretsprøven afskaffet, i et vist omfang søgt en begrundelse i en kritik af selve prøvens indretning. Efter mindretallets mening kan mangler i så henseende aldrig give en plausibel grund for prøvens afskaffelse, men kun motivere reformer af prøven, og min-

dretallet må være enig i en del af den rejste kritik.

Først skal dog bemærkes, at den ofte udtalte uvilje mod prøven som en eksamen i nogle få sager endda i en fremskreden alder ikke fortjener at komme i betragtning; den er vel nærmest kun udslag af den uvilje mod alt eksamensvæsen, som er så »moderne«. At »held og uheld« skulle have en urimelig indflydelse på prøvens udfald, modsiges af erfaringerne fra tiden lige siden retsplejeloven; den betragtning, at Højesterets dommere ikke på betryggende måde skulle magte vurderingen af de prøveprocederendes kvalitet, kan man næppe tage alvorligt, og når der er henvist til, at en prøves udfald undertiden er det modsatte af det »ventede«, tyder det snarest på, at dommerne bedre forstår at se bort fra uvedkommende hensyn end kolleger og publikum.

Med hensyn til de reformer af prøven, der har været på tale i de senere år, skal der næst bemærkes, at mindretallet kan anbefale en forlængelse af prøvetiden fra 1½ til 2 år samt - hvadenten en sådan forlængelse gennemføres eller ej -, at der gives adgang til dispensation; dispensationen bør gives af Højesteret (ikke af administrationen) efter et frit skøn (>når særlige forhold taler derfor« el. lign.), og loven bør ikke på forhånd tidsbegrænse den, men blot kræve, at begæring herom skal være fremsat en kortere tid (f. eks. en måned eller to) før prøvetidens udløb, og at dispensationen normalt kun kan gives een gang.

Mindretallet kan også anbefale, at det tidsrum, hvori man skal have procederet for landsretten, forinden man kan prøve, nedsættes fra 8 til 5 år, og at det i retsplejelovens § 127 foreskrevne tidsrum af 8 år i konsekvens heraf nedsættes tilsvarende.

For at afbøde de hyppige klager over vanskeligheden ved at finde egnede prøvesager kan mindretallet også støtte den tanke, at Højesteret i videre omfang end hidtil praktiseret beskikker prøveprocederende i beneficerede sager eller som forsvarer i straffesager. Derimod vil man nære nogen

betænkelighed ved at nedsætte prøvesagernes antal generelt fra 4 til 3, idet dette vil give yderligere næring til den mod prøven rejste indvending, at rent eksamensmæssige held og uheld kan få en urimelig indflydelse på prøvens udfald, og selv om det, efter hvad man har forstået, ikke, når lov nr. 61 af 31. marts 1953 om Højesterets deling træder i kraft, er rettens tanke at etablere to faste afdelinger, men i et vist omfang at lade rettens medlemmer cirkulere, vil der dog, hvis antallet af prøvesager forbliver 4, være større mulighed for, at samtlige eller dog det overvejende antal af rettens medlemmer kan få lejlighed til at danne sig et tilstrækkeligt indtryk af alle prøveprocederende, noget, der er lige så ønskeligt set fra sagførerside som fra dommerside. Eventuelt kan der dog måske indføres en adgang for retten til at træffe afgørelse allerede efter 3 sager, såfremt den pågældende samtykker deri.

Som led i kritikken af den bestående ordning har det ved flere lejligheder været anført, at adgangen til prøven fortrinsvis tilkom dem, der gennem fuldmægtigansættelse eller på anden måde havde tilknytning til de bestående højesteretssagførerforretninger. Mindretallet skal hertil bemærke, at det for det første er en kendsgerning, at de nuværende højesteretssagførere som helhed viser en overordentlig imødekommenhed med hensyn til at afgive sager til brug for prøveprocederende udenfor deres egen medarbejderstab og ofte overfor klienterne går stærkt ind for at overlade andre sager som prøvesager. Det er dernæst en kendsgerning, at af de ialt 79 sagførere, som siden retsplejelovens ikrafttræden den 1. oktober 1919 har bestået højesteretsprøven, kom kun knap halvdelen (38) fra københavnske højesteretssagførerkontorer, medens et omtrent lige så stort antal (35) kom fra andre københavnske sagførerforretninger og 6 fra provinsen. Disse tal viser efter mindretallets formening, at der ikke i de anførte forhold findes noget argument for prøvens afskaffelse, såfremt dennes opret-

holdelse må anses ønskelig af retsplejemæssige grunde.

Til det særlige spørgsmål, om højesteretssagførerbeskikkelsen og dermed titlen højesteretssagfører bør afskaffes, selv om prøven bevares, skal mindretallet bemærke, at når prøven opretholdes af retsplejemæssige grunde, måtte det forekomme ganske urimeligt, om dette ikke på en eller anden måde fik udtryk i de for Højesteret mødeberettigede sagføreres betegnelse. At lade betegnelsen »højesteretssagfører« fremtidig afløses af betegnelsen »(landsrets)sagfører med almindelig møderet for Højesteret« eller lignende, vil jo blot forøge de i forvejen ret talrige titlaturers antal og næppe forhindre, at de pågældende i almindelig tale ville blive betegnet som »højesteretssagførere«, jfr. at man jo ofte nu møder betegnelserne »underretssagførere« og »underretsdommere«, skønt disse slet ikke kendes af retsplejeloven. At indføre betegnelsen »advokat« alene for de fremtidige (eller eventuelt alle) højesteretssagførere forekommer kunstigt, da det, når der forudsættes opretholdt forskellige grupper af sagførere, må være det eneste naturlige, at alle titler rummer ordet »sagfører«, og den omstændighed, at sagførgerningen, således som den nu faktisk er her i landet, kun for en relativt mindre del består i procedure, taler bestemt imod at lade ordet »advokat« indgå i samtlige sagføreres betegnelse, idet dette ville være ganske uforeneligt med ordets sproglige betydning og anvendelse iøvrigt i lov- og retssproget, hvor det altid refererer sig først og fremmest til funktioner i forhold til domstolene, jfr. rigsadvokat, statsadvokat og politiadvokat samt kammeradvokat.

Et medlem, der er enig med mindretallet i, at adgangen til almindelig møderet for Højesteret og for landsretten af retsplejemæssige grunde bør være betinget af en prøve, og som derfor ligesom mindretallet må fraråde, at højesteretssagførerprøven afskaffes, ønsker at bemærke følgende:

Da sagførrergerningen er så omfattende, som den er, og procedure ved de højere retter kun udgør en lille procentdel af gerningen, medens prøven alene omfatter specialet »procedure ved Højesteret«, medfører højesteretssagførertitlen, der udadtil i selve betegnelsen karakteriserer indehaveren af denne titel som førstemand på alle områder af sagførrergerningen og ikke som specialist på et begrænset område, efter dette medlems opfattelse en saglig ubegrundet fordel i konkurrencen mellem sagførere, og dette medlem mener derfor, at den særlige beskikkelse og den nævnte titel bør ophæves, og at der, selv om dette medlem mener, at også landsretssagførerprøven bør bevares, snarest bør gennemføres en ensartet betegnelse for samtlige sagførerstandens medlemmer uanset forskellighederne med hensyn til møderet for domstolene.

Forsåvidt angår selve prøven er dette medlem enig i, at den tiltrænger forskellige reformer, og kan for sit vedkommende tiltræde det af mindretallet i så henseende anførte.

Et medlem, der vel ikke fuldtud kan tiltræde de af det foranstående mindretal vedtagne bemærkninger, men som er enig i, at spørgsmålet om højesteretssagførerprøvens skæbne udelukkende bør afgøres ud fra retsplejemæssige hensyn, og i, at disse klart taler for prøvens bibeholdelse, må også for sit vedkommende bestemt fraråde, at det af justitsministeriet påtænkte lovforslag nyder fremme.

Det pågældende medlem, der også kan tiltræde, at højesteretssagførerbeskikkelsen og højesteretssagførertitlen bibeholdes, er endvidere enig i, at en reform af de gældende prøveregler er påkrævet, men finder ikke de af Højesteret og mindretallet i så henseende fremsatte forslag vidtgående nok og ønsker i den anledning at bemærke følgende:

Når de gældende prøveregler — som det er erkendt fra alle sider - i det hele er utilfredsstillende, skyldes dette i første række den korte prøvetid, idet kun de færreste har

mulighed for at forskaffe sig det fornødne antal egnede prøvesager indenfor en periode af kun 1½ år, og idet de fleste sagførere - og det gælder navnlig kolleger i en mere moden alder, der allerede er fuldt beskæftiget med andre gøremål, og som således kun vil kunne anvende deres fritid på opgaven - også iøvrigt vil være ude af stand til at gennemføre prøven på så begrænset tid. Det er - som en statistik, der, modsat den af mindretallet anvendte, også medtager de kolleger, der *ikke* har bestået prøven, utvivlsomt vil vise - en følge heraf, at adgangen til at erholde beskikkelse som højesteretssagfører under den nugældende ordning stort set er forbeholdt yngre medarbejdere i eksisterende højesteretssagførerfirmaer, og at kolleger udenfor denne kreds kun vil have mulighed for at komme i betragtning, hvis de både har en særlig personlig tilknytning til højesteretssagførere, der er villige til at afgive de fornødne prøvesager, og enten i tilstrækkeligt omfang disponerer over særlig kvalificeret medhjælp eller er i stand til at se bort fra den midlertidige indtægtsnedgang, som de ellers ville komme ud for, og dette uheldige forhold vil man - da en udvidelse af antallet af egnede prøvesager jo hverken er mulig eller efter det anførte tilstrækkelig - kun kunne råde bod på ved helt at afskaffe eller dog klækkeligt at udvide den gældende prøvetid.

Da en sagførers adkomst til højesteretssagførertitlen jo ikke kan bero på, om han er i stand til at forskaffe sig eller har tid til at bearbejde og procedere et vist antal sager indenfor et bestemt kortere tidsrum, og da en bestemt prøvetid, som erfaringerne fra Norge synes at vise, ikke skulle være en *conditio sine qua non* for en forsvarlig vurdering af hans kvalifikationer, må det pågældende medlem principielt være af den opfattelse, at der ikke er brug for en sådan, men subsidiært vil han mene, at en udvidelse af prøvetiden til 5 år vil være tilstrækkelig, når Højesteret samtidig får hjemmel til, i påkommende tilfælde, at dispensere fra denne fristbestemmelse.

Under forudsætning af, at prøvetiden af-

skaffes eller udvides som anført, vil det pågældende medlem iøvrigt foreslå prøven tilrettelagt således:

- at* adgangen til at prøveprocedere tilkommer den, der i 5 år har haft bestalling som overrets- eller landsretssagfører,
- at* den, der indstiller sig til prøven, er berettiget til at give møde i de sager, som han selv eller ved autoriseret fuldmægtig har ført ved landsretten og i indtil 6 andre sager og til efter afslutningen af domsforhandlingen i den 3die sag og på et hvilket som helst senere tidspunkt, at æske rettens afgørelse af, om hvorvidt han måtte have bestået prøven,
- at* Højesteret skal være berettiget til allerede efter afslutningen af domsforhand-

lingen i den 1ste sag og på et hvilket som helst senere tidspunkt at erklære prøveproceduren for bestået, og

- at* prøven, hvortil man normalt kun vil kunne indstille sig een gang, nåsommelst skal kunne gentages, når højesterets tilladelse hertil foreligger.

Ved at give Højesteret adgang til i særlige tilfælde at afkorte prøven, vil det være muligt både at skåne retten for en unødvendig belastning og at lette adgangen til egnede prøvesager for andre prøveprocedører.

At afskaffe den ved retsplejelovens § 123 foreskrevne 3 års frist for gentagen prøve skulle derhos være ubetænkeligt, når Højesterets tilladelse hertil under alle omstændigheder må foreligge.

P. R. V.

N. J. Gorrissen.

Rådets formand.

D. Thomsen.

Århus og København, april 1954.

EKSPOSE

udarbejdet af landsretssagfører Alfred Bjarup, Aarhus, og landsretssagfører Poul Christiansen, København.

Forord.

I forbindelse med forslaget om Højesterets deling, fremsat i januar 1953, rejste landsretssagfører A. Bjarup, Aarhus, over for Sagførerrådet spørgsmålet, om tiden nu ikke var inde til at afskaffe højesteretssagførerprøven. Uafhængigt heraf havde landsretssagfører Poul Christiansen rejst dette spørgsmål og adskillige andre under drøftelserne i Retsplejeudvalget om Højesterets deling. Det blev derefter nogle gange diskuteret i Sagførerrådet, og den foreløbige debat endte med, at rådet nedsatte to udvalg, eet af kolleger, der ønskede prøven bevaret, nemlig formanden, højesteretssagfører N. J. Gorrissen, og højesteretssagfører Bunch-Jensen, eet af kolleger, der anser det rigtigst, at den ophæves, landsretssagfører A. Bjarup og landsretssagfører Poul Christiansen. Nærværende betænkning er skrevet som grundlag for drøftelserne på det fælles kredsbestyrelsesmøde 7.-8. maj d. å. af de to sidstnævnte.

Historie.

Under den - bortset fra Højesteret og Sø- og Handelsretten i København - skriftlige procedure før retsplejeloven var der en mening i at opretholde en ordning, der krævede anerkendelse af særlige kvalifikationer til at beherske den da altså ikke sædvanlige mundtlige procedure. Det kunne vel også være rimeligt, at retsplejeloven ikke straks afskaffede en sådan ordning, idet man ved dens ikrafttræden måtte stå med en række sagførere, der var vokset op under og kendte den skriftlige behandling af retssagerne. I en debat i folketinget, refereret i Sagførerbladet 1926 pag. 27 flg., rejste da-

værende folketingsmand, C. Th. Zahle imidlertid spørgsmålet om adgangen til højesteretsskranken. Allerede pag. 11 i samme årgang af bladet var »mr. X« fremkommet med nogle »uofficielle randbemærkninger«, der i det væsentlige endnu er aktuelle, og hvoraf derfor citeres:

»I forbindelse med de ovenfor nævnte spørgsmål vedrørende Højesteret fremdrog en taler i tinget spørgsmålet om højesteretsskranken, og det kan næppe betvivles, at dette spørgsmål én gang rejst vil kræve en rationel løsning.

Den nuværende ordning er jo en reminiscens fra den tid, da proceduren ved Højesteret var væsensforskellig fra praktisk talt al anden procedure her i landet, og havde dengang sin gode saglige begrundelse.

Efter at proceduren nu er mundtlig ved alle landets retter, er denne begrundelse gået tabt. Ingen vil kunne påstå, at der er en væsensforskel mellem de to opgaver at procedere en sag i Højesteret og at procedere den i landsretten, ej heller vil det kunne hævdes, at den første opgave er sværere end den sidste, tværtimod.

Det er selvfølgelig lige så vigtigt under proceduren i landsretten som i Højesteret, at advokaten er i stand til at fremstille processtoffet klart og overskueligt og ledsage dette med forstandige juridiske ræsonnementer, men til den, der procederer i landsretten, stilles der yderligere det krav, at han skal forstå at afhøre parter og vidner, og ofte tillige, at han skal have evne til på stående fod at forelægge og ræsonnere ud fra det processtof, som først er tilvejebragt under selve domsforhandlingen. Det er selvfølgelig en absurditet at ville hævde, at den, der formår på fuldt ud forsvarlig måde at

udføre proceduren i landsretten, ikke skulle være i stand til på forsvarlig måde at forelægge en sag for Højesteret.

Den nuværende ordning vil kun kunne begrundes, hvis man turde fremsætte den påstand, at en procedure, som ikke er forsvarlig i Højesteret, var god nok til landsretten. Men en sådan påstand vil selvfølgelig ingen driste sig til at fremsætte, men dermed falder som sagt den saglige begrundelse for, at der skulle kræves særlige kvalifikationer for at procedere i Højesteret. Konsekvensen af vor nye retspleje er den, at den sagfører, hvis kvalifikationer til at procedere i landsretten har stået sin prøve igennem en passende tid, får sin definitive autorisation som procederende sagfører derved, at der åbnes ham adgang til at føre sine sager igennem til højeste instans. Över for kolleger behøver det næppe nogen særlig påvisning, at det er den eneste retfærdige og værdige ordning, at enhver sagfører, som har lyst og evne til procedure, og som har dokumenteret, at han formår at udføre sine sager med omhu og dygtighed, får adgang til at procedere ved alle landets retter. Så længe højesteretsproceduren stod i et modsætningsforhold til den skriftlige overretsprocedure, var der for en sagfører intet ydmygende i at måtte sige til sin klient, at nu måtte sagen afgives til en højesteretssagfører, thi ved Højesteret gjaldt en speciel procedurereform, som særligt uddannede advokater påtog sig. Men hvorfor ikke sige det rent ud, at det nu ofte må føles som en ydmygelse, at den sagfører, som har gjort et dygtigt arbejde i en landsretssag, må sige til sin klient: »Ja, nu kan jeg ikke arbejde videre, nu må der en bedre kvalificeret til.« Og klienten vil jo ofte stå ganske uforstående over for dette, at den sagfører, der efter hans skøn har varetaget hans interesser på en udmærket måde i landsretten og måske endog vundet sagen, nu skal afgive den til en anden, og måske spørger klienten sig selv: »Hvad er der da i vejen med min sagfører, siden han nu skal sættes ud af spillet?«

(Her følgende fodnote: »Kort efter ser

han måske den samme sagfører blive beskikket som forsvarer i en stor nævningesag - »Højesteret« i skyldsspørgsmålet. Der er han altså god nok. Og som modpart har han en højesteretssagfører, der møder for anklagemyndigheden — så kunne manden vel nok ræsonnere som så: Det offentlige må altså mene, at en overretssagfører har samme kvalifikationer til at procedere som højesteretssagførerne, for ellers kunne det offentlige da ikke forsvarer at beskikke en overretssagfører som forsvarer og en højesteretssagfører som anklager - men hvorfor må jeg da ikke bruge denne mand i Højesteret?«)

En sådan tilstand ville man kun kunne finde sig i, hvis man måtte erkende, at den var saglig begrundet, eller at samfundsmæssige hensyn talte derfor.«

12. marts 1926 afholdtes et møde i 1. kreds om spørgsmålet. Axel Bang kunne fastslå, at lovens princip var det, at adgangen til at udøve virksomhed som procederende sagfører ved alle landets retter står åben for enhver, der procederer forsvarligt. Steglich-Petersen ville fremhæve, at efter hans skøn var forskellen på dem, der bestod prøven, og dem, der var blevet vragede, i almindelighed ikke synderlig stor. (»De fleste stod til omkring mg, fik man mg× eller derover, blev man antaget, ellers blev man vraget«). Axel Bangs forslag gik i det væsentlige ud på, at en sagfører, der havde virket ved landsret i nogle år, kunne føre egne sager for Højesteret og derefter, når han selv fandt tidspunktet inde, andrage justitsministeriet om bestalling som højesteretssagfører, hvilken skulle meddeles ham, hvis Højesteret over for ministeriet afgav erklæring om, at hans procedure havde været forsvarlig. På et kredsmdøde i København vedtoges 16. april 1926 en resolution, hvori det hedder:

»Efter at retsplejeloven har indført mundtlig procedure ved alle landets retter, har den nuværende sondring inden for de procederende sagførere tabt den saglige begrundelse, som den muligt tidligere måtte have haft.

Den sagfører, som har godtgjort, at han på forsvarlig måde kan procedere for landsretten, bør ikke være afskåret fra også at forelægge sager for Højesteret.«

Højesteretssagførerne gik dengang som nu til angreb mod ændringer i det bestående, et udvalg af så fremragende sagførere som N. H. Bache, H. H. Bruun og C. B. Henriques afgav i juni 1926 en betænkning, der i det væsentlige angiver de samme argumenter, man nu hører: om de unges dygtighed, der vælger sagførervejen, og for hvem prøven er det naturlige toppunkt, om den fundamentale misforståelse, der ligger i hævdelserne af, at den, der kan procedere i landsretten, også kan det i Højesteret; *dér* gælder det samling af det faktiske materiale, *her* bearbejdelse af de juridiske problemer, Højesteret er sidste instans, hvorefter ingen rettelse af fejl eller mangler er mulig. Man hævder, at de unge dygtigheder kan nå frem til skranken i en ung alder, bl. a. fordi højesteretssagførerne, »altid når en ung mand ønsker at indstille sig til prøven, gør deres bedste for at skaffe ham dertil egnede sager, da det naturligvis tit kan være vedkommende vanskeligt at skaffe sig tre passende højesteretssager fra sin egen praksis«. N. H. Bache gav iøvrigt skarpt udtryk for sine synspunkter i en artikel i UfR 1927 B pag. 177 og flg., hvor han hævdede, at højesteretssagførerne skulle være den absolutte elite af sagførerstandens procedører, og at Højesteret allerede var gået for vidt ved accept af prøve kandidater. Heroverfor hævdede Henrik Sachs (Sagførerbladet 1927 pag. 48 flg.), at den mundtlige procedure havde gjort 1. instansbehandlingen til retsplejens tyngdepunkt, og at den ny retspleje stod og faldt med sagernes tilfredsstillende behandling både fra sagføreres og dommers side i landsretten. »Om tyve år vil man slet ikke kunne begribe den diskussion, der nu føres,« skrev Sachs profetisk, men uden tilstrækkelig sans for den inerti, der hindrer fornuftige reformer. Sachs giver iøvrigt Bache ret i hans elitesynspunkt - ud fra Baches forudsætninger. »Enten,« skriver Sachs, »må prøven være

således, at man kun antager dem, der utvivlsomt er de rene undtagelser i processuel færdighed, eller også er prøven en urimelighed, fordi man umuligt efter få prøvesager med en til afgørelsens konsekvenser svarende sikkerhed kan afgøre, om den mand hører til de virkelige dygtigheder eller ej.«

Den 27. oktober 1928 sendte **Sagfører**-rådet en skrivelse til justitsministeriet, hvis hovedindhold var, at 8 af rådets 13 medlemmer var stemt for en ordning, hvorefter betingelserne for at møde for Højesteret i og for sig bør være de samme som for landsretten, medens 5 ikke mente, tiden var inde til en mere indgribende forandring.

Da spørgsmålet stadig stod uafgjort på rigsdagen, sendte Sagførerrådet 3. februar 1930 påny en skrivelse til justitsministeriet, hvorefter 10 af rådets medlemmer tiltrådte flertalsbetænkningen i et af rådet nedsat udvalg, hvorefter »den ordning er den bedste, som kræver samme uddannelse af alle sagførere, og i princippet giver dem de samme beføjelser.« Udvalgets flertal mente snarere, at en vis tids virksomhed end en prøve skulle være afgørende for procedureadgang i de højere instanser. Tre af rådets medlemmer ønskede ikke højesteretssagførerprøven ophævet i henhold til udvalgs-mindretallets begrundelse, hvori det bl. a. hedder, at »der dog endnu kun er forløbet få år efter den mundtlige procedureforms indførelse.«

Ved skrivelse af 7. juni 1929 havde justitsministeriet nedsat et udvalg vedrørende sagførervæsenet, hvis flertal (Anker-Jensen, Ludvig Bing, Victor Hansen, L. Jessen, Rendbeck, Sachs og Sebbelov) foreslog en ordning meget lignende den, der nu består, dog uden 8 års reglen og med særlig adgang for den landsretssagfører, der i løbet af 3 år havde mødt i egne sager, til at æske Højesteret om ret til almindelig mødeadgang-

Betænkningen er trykt i Sagførerbladet 1930 pag. 93 flg. Man citerer bl. a. Nellemann i hans afhandling UfR 1868 pag. 15: » . . . i den mundtlige procedure hviler ho-

vedvægten på den første rets behandling af sagen.«

Et mindretal (Troels G. Jørgensen, Ahnfelt-Rønne) hævdede, at »de brede lag af landsretternes sagførere ikke vil kunne bestride arbejdet i Højesterets skranke på ... fyldestgørende måde«, og at en personlig udvælgelse derfor bør finde sted. Man var tilfreds med, at flertallet også krævede prøve for at blive højesteretssagfører, men ville ikke iøvrigt gå så vidt som flertallet.

Den 30. september 1931 skrev rådet påny til ministeriet og fremholdt, at ligesom højesteretssagførerprøven, der nu var foreslået at skulle bortfalde ifølge et da foreliggende lovforslag, var heller ikke landsretsprøven noget egnet middel til at sikre, at kun særlig kvalificerede fik adgang til skranken ... »Rådet... stadig må anse den ordning for den bedste, som kun hjemler een art af sagførerbeskikkelse og ikke betinger beskikkelses meddelelse af aflæggelse af en prøve

Regeringsforslaget, der gik ud på at opheve høj esteretsprøven og give de for landsretten mødeberettigede sagførere adgang til Højesteret efter 5 års forløb, blev i 1931 vedtaget af folketinget.

Ved et møde 9. oktober 1931 arrangeret af juristforbundet, hvor højesteretssagfører Gamborg var gået ind for prøvens opretholdelse, havde daværende landsretspræsident Haack udtalt, at det ikke var hans opfattelse, at den procedure, der præsteredes af landsretssagførere og overretssagførere, var ringere end den, der præsteredes af højesteretssagførere, når de gav møde i landsretten. »Tids- og kraftøkonomisk stod iøvrigt landsretsproceduren formentlig over proceduren ved Højesteret«, tilføjede præsidenten. De årelange drøftelser endte i juni 1932 med, at den nugældende kompromisordning blev vedtaget, hvorefter altså landsretssagførerne i et begrænset omfang fik adgang til Højesteret.

I drøftelserne i landstinget havde Gunnar Fog-Petersen udtalt følgende:

»Så længe de store spørgsmål om offentlig grundelse af højesteretsdomme, sagfø-

ernes lige og fri adgang til at føre proces, lægmænds deltagelse i udmålingen ikke alene af skyld, men også af straf, offentlighed i retsplejen ikke er fuldt og endeligt gennemført, vil der ikke blive nogen afslutning på denne lovgivning, så for så vidt vil man, hvis reformen ikke gennemføres nogenlunde fuldt ud, kunne spare sig at trykke loven op med vedtagne ændringer. Thi der kan ikke være tvivl om, at det i denne sag vil gå som i alle andre sager, at den modstand, der findes imod sådanne almene folkelige krav, vil falde. Der vil blive gjort modstand imod dem i en tid, det kan trække længe ud, indtil 50 år og længere endnu, men at den til sidst vil falde, er aldeles givet.

Med hensyn til sagførervæsenet møder man akkurat de samme fordomme. Man taler om hensyn til retsplejen, hensyn til juraen, hensyn til Højesteret. Som om der var noget som helst andet hensyn at tage end det ene reale hensyn, hensynet til borgeren i samfundet! Det er det hensyn, der er at tage, og intet andet. Når en borger, som dog er den, hvis velfærd det drejer sig om, skal have en sagfører, en mand med juridisk uddannelse til at føre sin sag frem, så tilkommer det borgeren og borgeren alene at bestemme, hvem han vil have til det, og hvis han mener sin sag og sine interesser bedst varetaget ved, at just den mand, som han har udvalgt sig, taler hans sag, så kan jeg ikke se, hvilket hensyn der skulle forhindre ham i at få denne mand til at tale hans sag i alle instanser. Hvem har myndighed til, og hvem kan påtage sig ret til at sige til en borger, hvis han mener, at hans sag er tilstrækkeligt varetaget og bedst varetaget netop af den mand, han har valgt: nej, deri tager du fejl, vi ved bedre, du skal lægge sagen i en anden mands hånd, for når den skal behandles ved Højesteret, kan den mand, du har valgt, han være sig nok så dygtig o. s. v., ikke længere varetage dine interesser. Igen rester af gammelt formynderskab fra oven, som vi hurtigst muligt må se at komme bort fra. I vor tid må borgerne virkelig selv tage ansvaret for deres hand-

unger og er sikkert også rede til at gøre det. Hvis det viser sig, at højesteretssagførerne eller de, der har været det, og de, der eventuelt fremtidig måtte blive det - det kommer an på, hvorledes lovforslaget bliver formet - er bedre end andre, ja, så vil borgerne naturligvis tage dem. Men hvis det viser sig, at de er vel tjente med at lade sagførere, f. eks. ude fra provinsbyerne, hvor der ingen højesteretssagførere er, føre de sager helt igennem, som de hidtil har behandlet - de kender sagerne, kender manden og hans forhold og interesserer sig måske levende personlig for det, hvad de andre sjældent kan få tid til, da de har for meget om ørene -, så må det virkelig blive borgernes egen sag, og så må de have lov til at tage det personlige ansvar, som følger dermed. Derfor mener jeg også, at man vel kan holde denne sag nede, men det bliver kun en overgang. Der kommer tider efter disse, der kommer en slægt, der kommer vælgere, der kommer landstingsmedlemmer efter dem, der sidder nu, og naturligvis vil kravet om ligestilling for folk med lige uddannelse og kravet om, at borgerne selv må tage ansvaret, en gang blive gennemført. Jeg håber, at det ikke vil vare alt for længe.«

Den nuværende situation.

Justitsministeren har i brev af 16. februar 1954 skrevet følgende til Sagførrådet. (Denne skrivelse udelades, da den er refereret ovenfor side 9-10).

Det er nærværende udvalgs opfattelse, at Sagførrådet fuldt og helt bør støtte justitsministeren i, at det påtænkte forslag fremmes snarest.

Der kan i forbindelse med det rejste spørgsmål navnlig tænkes anlagt tre synspunkter.

1. Et samfundsmæssigt i videre forstand, nemlig en nyordnings virkninger på længere sigt og dens overensstemmelse med et moderne samfunds struktur.

2. Publikums interesse i at blive bedst mulig hjulpen i retsplejen.
3. Sagføreremæssige interesser.

Efter udvalgets opfattelse falder disse hensyn og interesser sammen. De grunde, der bør være de overvejende, hænger således sammen, at der næppe er anledning til at opstille dem skematisk hver for sig. Udvalget mener, at følgende hovedbetragtninger må være afgørende:

Sagførernes uafhængighed er, når man anser dem som et uundværligt led i retsplejen, en vigtig samfundsinteresse. En stands uafhængighed betrygges utvivlsomt bedst ved, at den 1) er fri for at bruge sine kræfter til egne advancementsformål og 2) ikke er afhængig af en bedømmelse fra de personer, dommerne, overfor hvem dens uafhængighed sagligt og personligt, indtil den yderste grænse af ytringsfriheden, skal vise sin kraft. Endvidere kan dommerne ikke alle uden videre antages at være så rige personligheder, at de — i hvert fald som højesteretsprøven nu er indrettet — »med en til afgørelsens konsekvenser svarende sikkerhed kan afgøre, om en mand hører til de virkelige dygtigheder eller ej« (Sachs cit. foran). De mange, vel navnlig københavnske kolleger, der i årenes løb har set Højesteret antage eller vrage sagførere, hvor det modsatte resultat var ventet, vil være enige heri. Da man efter udvalgets opfattelse ikke bør gå over til en ordning, der ligner den engelske, hvorefter (formentlig) K.C.s(Q.C.s) i det væsentlige udvælges af sagførerne selv, må konsekvensen for så vidt blive prøvens afskaffelse.

Selve den nuværende højesteretsprøves indretning forekommer iøvrigt så uheldig, at den før eller senere måtte dømmes sig selv til afskaffelse. 8 års reglen i retsplejelovens § 127 medfører, at den pågældende vil være omkring 40 år eller i fyrrerne. Han har oftest - men ikke altid - procederet mangfoldige retssager og skal nu prøves i nogle få, der skal være afgørende. Prøven er, hvad Højesteret formentlig vil erkende, en ren eksamen i fire sager, hvor et enkelt uheld

kan være afgørende for, at karakteren går ned under mgX, jf^f Steglich-Petersen foran, uden noget hensyn til udvist dygtighed i mangfoldige andre retssager. I mange eksamensresultater indgår et moment af held, som aldrig kan være noget argument for at bevare en eksamen, og som synes særlig dårligt, jo ældre eksamenskandidaten er og dermed prøvet i livet i sit fag. Der findes ingen nærmere oplysning om, hvad retten lægger vægt på, men det er en almindelig, formentlig rigtig antagelse, at også udvælgelsen af sagerne er væsentlig medbestemmende for prøvens udfald. De må ikke være for små, de må ikke være for ensartede, de må ikke være ankede uden særlig gode grunde. Ordningen fører derfor til, at nogle forholdsvis få københavnske sagførerforretninger har mulighed for at give de der ansatte medarbejdere chancen for at *vælge* højesteretssager, medens alle andre, herunder ikke mindst bogstavelig talt alle provinssagførere, må gå en uværdig tiggergang for at få prøvesager; når de endelig har fået dem, må de nære den største ængstelse for, at sagerne bliver forligt, og at de, hvis dette sker, på grund af IV2 årsreglen i retsplejelovens § 123, er ude af stand til rettidigt at gennemføre prøven.

Der er iøvrigt intet oplyst om, hvordan man tænker sig denne prøve effektueret, efter at Højesteret ved den, som det synes, forhastede lov af 31. marts 1953 er delt i to afdelinger. Antallet af prøvesager er senest sat op fra 3 til 4 og kan ikke yderligere forøges. På den anden side må den enkelte afdelings bedømmelse af kandidaten i to sager være endnu mere urimelig end den nuværende bedømmelse af den samlede ret i 4 sager.

Den foran omtalte udtalelse fra højesteretssagførerne Bache, Bruun og Henriques i 1926, hvorefter »højesteretssagførerne *altid* gør deres bedste for at skaffe ham (prøvekandidaten) dertil egnede sager« må have været rigtig dengang, men er aldeles urigtig nu. Kollegialiteten på dette punkt er ikke stor, og statens sagførere, der normalt har det største udvalg af høj ester etssager,

kan ikke, selv om de gerne ville, afgive dem, men må henvise til modparten. Højesteretssagførerprøven er derfor med til at skabe en for publikum og kollegerne lige urimelig monopolstilling med hensyn til muligheden for at bestå prøven for forholdsvis få københavnske forretninger. Det kan formentlig ikke have noget som helst med en sagførers procedureevner at gøre, om han er beslægtet eller nær ven med en højesteretssagfører eller har tilstrækkelig pågaaenhed til at skaffe sig prøvesager, eller om han kvier sig ved som en besværlig person at løbe træge kolleger blandt højesteretssagførere på dørene.

Der er nu gået 35 år, siden retsplejereformen blev sat i værk. De fleste kolleger, i hvert fald blandt overretssagførerne og landsretssagførerne, er øvede i mundtlig procedure. Med hensyn til vigtigheden af en rigtig og fyldig faktisk og *juridisk* behandling af sagerne i landsretterne, hvorfra de allerfleste sager ikke kommer videre, kan henvises til Nellemanns, Sachs' og Haacks foran anførte bemærkninger. Alle kriminelle sager, selv de mest skæbnsvangre, afgøres endeligt i landsretterne; Højesteret fungerer her i virkeligheden kun som revisionsinstans. Udvalget kan derfor ikke tillægge de sædvanlige betragtninger, der sikkert også nu vil blive fremført som vigtige hensyn, nemlig at Højesteret som den sidste instans må have ekstraordinære kræfter til rådighed, nogen vægt, dels fordi betragtningen ikke kan holde overfor landsretternes virkeområde, dels fordi den lider af den ovenfor påviste indre svaghed med hensyn til de ekstraordinære kræfters udvælgelse. Publikum, der har en ganske fin og hurtig fornemmelse for, hvad den enkelte sagfører er særlig dygtig til, må antages at vise sig som den bedste dommer med hensyn til valg af sagførerbestand i vigtige sager.

Fra den side, der repræsenterer det bestående bevarelse, har man under den hidtidige diskussion ment at kunne hævde, at overretssagførernes og landsretssagførernes interesse i at få prøven afskaffet simpelthen

skyldes brødnid. Nogle udtalelser fra højesteretssagfører Bunch-Jensens side til Information, hvorefter det var en misforståelse, at højesteretssagførerne i kraft af deres titel fik særlig mange vellønnede bestyrelseshverv o. l., kunne tyde på en lignende opfattelse. Udvalget anser det for meget sandsynligt, at der inden for visse kredse af erhvervslivet drives et vist snobberi overfor højesteretssagfører titlen, og at det muligt, men dog langt fra sikkert, kan være sagførerstanden som samlet helhed til en vis økonomisk fordel, at dette finder sted. Man mener imidlertid at kunne bortse herfra, fordi sagførerstanden formentlig er så stærkt indarbejdet med erhvervslivet, at den ikke kan undværes, og fordi det afgørende må være den enkeltes dygtighed, ikke titlen. Udvalget kan ikke anse det for nogen ulykke, at en sagfører må vise, hvad han duer til i hver enkelt sag, og ikke kan henvise til engang vundne laurbær: mgX i fire tilfældige sager! Udvalget vil nødig vende argumentet om mod tilhængerne af det bestående og håber, at også nogle højesterets-sagførere vil slutte sig til prøvens afskaffelse. Men det er en fuldstændig urimelighed, som den nugældende ordning medfører, at selv i kriminelle sager, hvor Højesterets indflydelse på retslivet er ringe, kan en for Højesteret mødeberettiget landsretssagfører, der som forsvarer har mødt i hundreder af sager i den her afgørende instans, landsretten, ikke møde for Højesteret for en ny klient, der ønsker hans assistance ved anke af en landsretsdom.

Endvidere er det ganske urimeligt, at en landsretssagfører på et lignende trin af sin løbebane, hvis han er bosat i Jylland og efter sine instruktioner og råd lader sin københavnske forbindelse møde i Østre Landsret (og omvendt københavneren for Vestre Landsret), ikke kan møde for sine klienter i Højesteret i disse sager, men til klientens forbavelse og beklagelse må afgive dem til en for klienten fremmed højesteretssagfører. Her viser det sig klart, at hensynet til klienten fører til, at disse kunstige skranke, der er opstillet ved en dårlig kompro-

misløsning, må falde, eller foreligge en mere håndgribelig publikumsinteresse deri, end den altid fremførte, men aldrig beviste ængstelse for, at højesteretssagerne ikke skal blive behandlet godt nok. I det hele synes det at være udtryk for en grov misforståelse, hvis man tror, at de dygtige sagførere og procedører forsvinder, fordi prøven og titlen afskaffes. At de dygtigste procedører fortsat vil blive anvendt i Højesteret, vil livets udvælgelse sørge for, uden de nu opstillede skematiske eksamenskrav. I denne forbindelse har man fra modsat hold gjort gældende, at prøven var udtryk for en gavnlig opdrift inden for standen, som ikke måtte modarbejdes; det er endog blevet sagt, at der ikke var noget ved at blive sagfører som ung, hvis prøven ikke fandtes, således at man kunne nå det højeste. Overfor en sådan hyldest til et efter udvalgets opfattelse værdiløst eksamenssystem skal videre argumentation udelades.

Udvalget mener herefter, at den af ministeren foreslåede nyordning vil modernisere et system, der har overlevet sig selv, at der ikke er nogen fare for, at publikum ikke fortsat vil have adgang til bistand hos dygtige procedører, og at sagførerne selv må være stærkt interesseret i, at et system som det bestående med uhåndgribelige eksamenskrav i en moden alder bortfalder.

Udvalget skal sluttelig bemærke, at det ikke har taget stilling til spørgsmålet om een beføjelse og een titel for alle sagførere. At det på forhånd synes urimeligt, at der i vort land er sagførere med mindst syv forskellige former for erhvervelse af bestalling og med en række forskellige beføjelser, er en ting for sig, som mulig senere kan tages op. Udvalget tilråder imidlertid, at der nu snarest gives en så klar tilkendegivelse som muligt til fordel for ministeriets forslag; de formentlig få, der nødig ser det fremmet, vil kun være interesseret i, at diskussionen drejes ind på andre baner, så der kan vindes tid.

A. Bjarup.

Poul Christiansen.

HØJESTERETSSKRANKENS
BESTYRELSE

København, den 8. november 1954.

Til justitsministeriet.

Af meddelelser i Sagførerbladet fremgår det, at justitsministeriet har indhentet erklæringer fra Højesteret og Sagførrådet over et lovforslag, som ministeriet har overvejet at fremsætte vedrørende højsterets-sagførerprøven. Efter forslaget skulle prøven afskaffes og enhver, der i 5 år har været mødeberettiget for landsret, have møderet for Højesteret. Dette giver, efter at emnet har været drøftet på et almindeligt skranke-møde, bestyrelsen anledning til at udtale følgende:

Som grund **til**, at ministeriet nu har taget spørgsmålet op, efter at man i 1932 var nået frem til en nyordning, hvorefter landsretssagførere under visse betingelser kan give møde i Højesteret i egne sager, anføres i de enslydende skrivelser til Højesteret og Sagførrådet, at spørgsmålet blev rejst overfor den daværende justitsminister under behandlingen i februar 1953 i Folketinget af lovforslaget om Højesterets deling. Såvidt man har forstået, var det fra sagførerside, spørgsmålet blev fremdraget i folketingsudvalget, og af udvalgets betænkning af 17. marts 1953 (Rigsdagstidende 1952/53 tillæg B sp. 1074-75) fremgår det, at det navnlig var blevet fremhævet, at prøven i praksis udlægges som bevis på egnethed på områder, hvor den ikke kan give nogen sikker vejledning, og derfor giver højsterets-sagførerne en urimelig fordel i konkurrencen med andre sagførere.

Selvom det således er en erhvervsmæssig betragtning, der har givet stødet til ministeriets overvejelser, tør man gå ud fra, at ministeriet er af den opfattelse, at det afgørende hensyn ved ordningen af møderetten for landets domstole er retsplejens tarv, og at der ialtfald kun kan tillægges erhvervsmæssige betragtninger betydning, for såvidt det kan ske uden skade for retsplejen. Formålet med indhentelsen af de

foreliggende erklæringer har vel derfor været på den ene side at erfare, om det nævnte erhvervsmæssige synspunkt har almindelig tilslutning i den danske sagførerstand, og hvor begrundet det er, og på den anden side, om en imødekommelse deraf på den foreslåede måde efter Højesterets mening er forenelig med en forsvarlig ordning af retsplejen.

I begge henseender har svaret været negativt, idet: det, efter at Højesteret enstemmigt og stærkt af retsplejemæssige grunde er gået imod prøvens afskaffelse, har vist sig, at kun et enkelt sagførrådsmedlem, som iøvrigt stemte for at bevare prøven, har ønsket at give tilslutning til det erhvervsmæssige synspunkt, der blev fremført i folketingsudvalget, medens Sagførrådets flertal i det væsentlige har indskrænket sig til at give udtryk for en anden opfattelse af de retsplejemæssige hensyn end Højesteret, uden at der dog ses at være fremført noget, som har afsvækket endsige afkræftet vægten og rigtigheden af det fra rettens side anførte. Da de af Højesteret fremsatte retsplejemæssige synspunkter således står urokkede, og da de erhvervsmæssige betragtninger, som har givet anledning til, at spørgsmålet om prøvens afskaffelse er blevet taget op påny, ikke er blevet bestyrket eller underbygget, skulle det synes det naturligste, at ministeriets og lovgivningsmagts overvejelser heretter begrænses til spørgsmålet om en eventuel reform af højsteretsprøven, og Højesteretsskranken ønsker i så henseende at give udtryk for sin tilslutning til de reformforslag, der er antydet af Højesteret og Sagførrådets første mindretal, idet man for sit vedkommende kun med glæde vil se, at det gøres så let som muligt for enhver kvalificeret kollega at få adgang til Højesterets skranke.

For det tilfælde imidlertid, at det høje

ministerium alligevel måtte overveje at fremsætte forslag om videregående ændringer, ønsker Højesteretsskranken at fremhæve den nøje forbindelse, der er mellem spørgsmålet om højesteretsprøven og sagførernes uddannelsesforhold og møderet i almindelighed. Spørgsmålet kan efter skrankens mening overhovedet ikke anskues isoleret, men kun i forbindelse med spørgsmålet om landsretsprøven og sagførervæsenets ordning i det hele, jfr. Sagførerrådets første mindretals bemærkninger i Sagførerbladet nr. 19/1954 side 299 sp. 1. Et yderligere vidnesbyrd herom foreligger nu i et indlæg af landsdommer Theodor Petersen (Juristen 1954, side 371 flg.), hvor det i tilknytning til oplysninger om, hvorledes landsretsprøven praktiseres, udtales, at en ophævelse af højesteretsprøven vil kunne tvinge landsretterne til at skærpe landsretsprøven af hensyn til landets retspleje. Efter skrankens mening vil en sådan skærpelse og dermed en vanskeliggørelse af adgangen for de unge til landsretterne ikke være heldig, men landsdommerens oplysninger viser, at det ikke er vel betænkt at lade landsretsprøven, således som den nu praktiseres, være afgørende også for adgangen til Højesteret.

Det citerede indlæg må give det indtryk, at det er en udbredt mening blandt dommerne, at proceduren ved landsretterne i betydeligt omfang ikke er - og under de nuværende forhold m. h. t. landsretsprøven ej heller kan være - af en sådan kvalitet, at den ville være forsvarlig for Højesteret. At opstille den særlige betingelse for møderetten ved Højesteret, at den pågældende skal have haft beskikkelse som landsretssagfører i 5 år, afgiver ingen garanti for, at han besidder de fornødne kvalifikationer til at procedere fyldestgørende i Højesteret. En ophævelse af højesteretsprøven som en isoleret foranstaltning må herefter forekomme retsplejemæssig uforsvarlig.

En så væsentlig ændring i den danske retsplejes vilkår, som Højesteret eenstemmigt og i utvetydige vendinger har udtalt sig imod, bør efter Højesteretsskrankens op-

fattelse kun gennemføres efter en nøjere vurdering af dens samlede virkning i retsplejemæssig henseende og bør under alle omstændigheder kun ske efter en undersøgelse af, om den nuværende landsretsprocedures almindelige standard sikrer en betryggende procedure ved Højesteret.

Højesteretsskranken henstiller derfor til justitsministeriet, at dette spørgsmål belyses ved udtalelser fra begge landsretterne og fra Sø- og Handelsrettens præsidium og seniorat. Det må ligeledes forekomme naturligt, at også Den danske Dommerforening får lejlighed til at gøre sine synspunkter gældende.

Til yderligere belysning af spørgsmålet tillader vi os at pege på de beslægtede forhold vedrørende mødeadgangen for den norske Højesteret. Vi vedlægger i så henseende en af højesteretsjustitiarius Sverre Grette udarbejdet oversigt: »Advokatprøven i Norge«, ¹⁾ hvor de gældende lovbestemmelser, senest ændret ved lov af 20/6 1952, er citeret, samt to til oversigten hørende bilag, nemlig odelstingsproposisjon nr. 27 for 1951 og indstilling fra Stortingets Justiskomité til Odelstinget III for 1952. Det fremgår heraf, at hele spørgsmålet om højesteretsprøven nylig i Norge har været genstand for dybtgående undersøgelser og overvejelser, og at resultatet er blevet, at man med tilslutning fra alle sider så langt fra at afskaffe prøven er blevet stående ved den gældende ordning, men med en ændring, der åbner mulighed for en skærpelse af prøven.

Under henvisning til foranstående skal Højesteretsskranken indtrængende henstille til justitsministeriet, at man ikke afskaffer den nuværende højesteretsprøve, uden at man først gør sig klart, hvilke virkninger dette vil få, og desuden navnlig hvad der må sættes i stedet for at sikre en forsvarlig procedure ved Højesteret.

Med ærbødighed

Stig Rode.

Bunch-Jensen.

G. Gersted.

¹⁾ Se bilag 11.

PRÆSIDENTEN FOR ØSTRE LANDSRET

København, den 25. august 1956.

I anledning af de af udvalget til landsretten stillede spørgsmål skal jeg efter forudgående drøftelser med rettens dommere på et plenarmøde udtale følgende:

Vedrørende den praktiske gennemførelse af landsretssagførerprøven kan jeg oplyse, at den gældende ordning efter retsplejelovens bestemmelse er den, at prøven omfatter 3 med mundtlig domsforhandling sluttende sager, af hvilke mindst 2 skal være civile sager, deraf i hvert fald den ene for sagsøgeren. Prøven anses bestået, når udførelsen af disse sager findes forsvarlig.

Der følges i Østre Landsret den fremgangsmåde, at prøvekandidaten forinden forelægger de enkelte sager for prææsidenten, som vejleder den pågældende med hensyn til, om sagen kan anses for egnet som prøvesag; den endelige afgørelse om egnetheden træffes dog af den enkelte afdeling efter prøvens aflæggelse. Finder afdelingen, at sagen er uegnet, meddeles dette straks kandidaten, og den pågældende må skaffe sig en anden sag til erstatning for den bortfaldne, som ikke tæller med ved bedømmelsen.

Vedrørende sagernes beskaffenhed kan oplyses, at det sædvanligvis kræves, at prøvekandidaten har deltaget i den forudgående skriftveksling, og at han i de tilfælde, hvor bevisførelsen i forberedte sager ikke sker direkte for landsretten, selv har medvirket ved bevisoptagelsen for underretten. For ankesagers vedkommende er kravet til egnethed noget større, navnlig når prøvekandidaten møder for instævnte. Undertiden træffer man den ordning med parterne, at prøvekandidaten forelægger sagen, selv om han giver møde for sagsøgte eller instævnte, hvis sagen ellers skønnes for lille til at kunne akcepteres som prøvesag. Strafesager godkendes kun ganske undtagelsesvis.

Hver kandidats prøvesager henvises til 3

forskellige afdelinger, således at normalt 9 forskellige dommere får lejlighed til at deltage i bedømmelsen. I forbindelse med vøteringen i den enkelte sag bedømmer den enkelte afdeling prøvekandidatens egnethed og meddeler - i en kort skriftlig redegørelse - umiddelbart efter prææsidenten resultatet. Ved denne bedømmelse lægger man i særlig grad vægt på kandidatens fremstillingsevne og afhøringsform, hans evne til at bedømme, hvad sagen »kan bære«, og til at fremdrage sagens relevante momenter. Endvidere tages i betragtning, om han har fornødent kendskab til teori og praksis og forstår at udnytte sin viden herom. Endelig tillægges der ved den samlede bedømmelse også den pågældendes optræden i retten en vis betydning.

Såfremt bedømmelsen i en af afdelingerne går ud på, at prøvekandidatens udførelse af sagen har været så ringe, at det ligger udenfor enhver tvivl, at han er uegnet til at procedere som landsretssagfører, meddeler prææsidenten straks prøvekandidaten, at han ikke har bestået prøven. Når der efter bedømmelserne fra de 3 afdelinger ikke er nogen tvivl om, at prøven må anses for bestået, giver prææsidenten straks efter den sidste sag kandidaten meddelelse om, at han har bestået. I andre tilfælde afgøres spørgsmålet om den samlede prøves forsvarlighed på et plenarmøde, hvor der nærmere redegøres for resultatet i de enkelte sager og om fornødent foretages afstemning blandt de dommere, som har deltaget i de pågældende sager, således at der herved af den enkelte dommer foretages en samlet bedømmelse af prøvekandidatens kvalifikationer på grundlag af det om forløbet af alle 3 sager oplyste. I tilfælde af egentlig afstemning er stemmeflerhed afgørende.

I tilfælde, hvor tvivl om kandidatens egnethed i nogen grad står i forbindelse med, at en af sagerne har vist sig mindre egnet

som bedømmelsesgrundlag, er man ved den fælles drøftelse enedes om at kræve, at han fører en yderligere egnet sag, som i så fald indgår under en fornyet bedømmelse.

Om prøvesagernes egnethed som bedømmelsesgrundlag kan oplyses, at det har været nødvendigt i nogen grad at tage hensyn til de utvivlsomt store vanskeligheder ved at fremskaffe egnede prøvesager; mange af de godkendte sager har derfor - i hvert fald i de senere år - ikke fuldtud opfyldt de krav til sagernes kvalitet, som det ellers ville have været rimeligt at stille, idet de har været for ukomplerede og ikke har givet tilstrækkelig anledning til afhøringer og juridisk argumentation.

En gennemgang af prøverne ved Østre Landsret i de sidste ca. 25 år viser, at ialt 1055 havde indstillet sig i denne periode; af disse bestod 939 første gang, medens 92 ikke bestod, og 24 ikke fuldførte prøven. Af dem, der ikke bestod første gang, bestod 24 prøven anden gang, medens 8 heller ikke bestod anden gang. Det er således kun en beskedent del - ca. 10 % — som kasseres, hvilket må tages som udtryk for, at prøven af landsretten administreres på særdeles lempelig vis, et forhold som blandt andet begrundes med, at prøven aflægges på et så tidligt tidspunkt, at det ville være ubilligt at anlægge et strengere modenhedskriterium; i adskillige tilfælde akcepterer man derfor et standpunkt, som ligger meget nær ved grænsen for det blot passable udfra forventninger om den pågældendes senere udviklingsmuligheder.

Prøvens værdi ligger efter landsrettens opfattelse navnlig deri, at den skiller de allerringeste procedører fra og i en række tilfælde for en tid afskærer nogle fra landsretssagførervirksomhed, indtil de har opnået større erfaring og modenhed. Der kan desuden næppe bortses fra den pædagogiske betydning, det har, at de vordende landsretssagførere under forberedelsen til og udførelsen af en sådan prøve fra begyndelsen vænnes til at holde sig de ideelle krav til landsretsprocedure for øje.

Nogle af udvalgets medlemmer har an-

modet landsretten om en udtalelse om, hvorvidt landsretssagførerprøven som den nu praktiseres, vil være egnet som grundlag for en almindelig møderet for Højesteret for landsretssagførere, der har virket som sådanne i 5 år.

Jeg skal herom udtale, at det er landsrettens opfattelse, at prøven i sin nuværende form ikke kan anses som egnet til at tjene det angivne formål. Jeg finder det ikke påkrævet til begrundelse heraf at komme ind på betragtninger om, hvorvidt der kan opstilles kvalitetsmæssige forskelligheder mellem proceduren ved Højesteret og ved landsretterne, men skal blot pege på, dels at der, som det fremgår af det tidligere oplyste, kun stilles meget beskedne krav for at bestå landsretssagførerprøven, og at den frasortering som sker, derfor er af meget begrænset omfang, dels at de synspunkter, som lægges til grund ved landsrettens bedømmelse, alene tager - og kun bør tage - hensyn til de krav, som må stilles til procedure for landsretterne, men derimod ikke til de herfra tildels forskellige krav, som højesteretsprocedure stiller.

Til brug ved overvejelserne angående højesteretsagførerprøven har udvalget endvidere bedt oplyst, hvilke betingelser der kræves opfyldt, for at en landsretssagfører kan få udstedt den i retsplejelovens § 127, stk. 2, nævnte erklæring fra landsretterne om, at han er øvet i procedure.

Herom kan oplyses, at der ikke fra landsrettens side foretages nogen egentlig kvalitetsmæssig vurdering af den pågældende, som vil kunne få udstedt den nævnte erklæring, for såvidt han er kendt i retten som procederende landsretssagfører, selvom kendskabet kun måtte hidrøre fra et begrænset antal sager, og vel også forudsat at hans optræden for retten ikke udelukker, at han vil kunne betegnes som øvet i procedure. Mig bekendt har man dog ikke i noget tilfælde nægtet udstedelse af en sådan erklæring inden for de sidste 20 år.

I forbindelse med overvejelserne angående en ændret voteringsmåde i Højesteret, hvorefter der som hovedregel i højesterets-

domme i stedet for domsgrunde skulle træde en fuldstændig gengivelse af de enkelte dommers afstemning og begrundelse med angivelse af dommernes navne, har udvalget været inde på den tanke, om det ville være en nødvendig konsekvens heraf, at man ophævede landsdommernes anonymitet i borgerlige sager, i hvilke lægmænd ikke medvirker. Udvalget har i den anledning ønsket at høre landsrettens syn på en dertil sigtende ændring i retsplejelovens § 218 gående ud på, at domsgrundene i borgerlige landsretssager, som behandles uden medvirken af sø- og handelskyndige dommere, skal indeholde oplysning om de forskellige meninger under afstemningen, såvel vedrørende resultatet som begrundelsen og med angivelse af dommernes navne.

Under drøftelserne af dette spørgsmål har der blandt landsrettens dommere - som ikke dermed har taget stilling til, om en sådan ændring af domsaffatteisen ved Højesteret og landsretterne må anses for ønskelig - været enighed om, at det ville være en rimelig konsekvens af en nyordning som påtænkt for Højesterets vedkommende, at landsrettens dissenser fremtidig afgives under navn, samt at man principielt intet har at indvende mod, at ordningen for landsrettens vedkommende nærmere gennemføres ved den af udvalget skitserede ændring i retsplejelovens § 218, stk. 1.

Endelig har udvalget til belysning af spørgsmålet om gennemførelse af bevisumiddelbarhed ved Højesteret udbedt sig nærmere oplysning om, i hvilket omfang bevisumiddelbarhed gennemføres i borgerlige landsretssager, navnlig i de ved underret forberedte sager, herunder også om i hvilket omfang der i tilfælde, hvor part- og vidneforklaring i sådanne sager er sket for underretten, afgives supplerende forklaringer for landsretten.

Jeg skal herom — idet i øvrigt henvises til en udtalelse af præsident Mundt, gengivet i »Juristen« 1954, side 335 - oplyse, at Østre Landsret anser den umiddelbare be-

førelse for den dømmende ret for værdifuld, og derfor stiller sig imødekommende, når parterne i de ved underretterne forberedte sager - som udgør ca. 20 % af 1. instanssager ved Østre Landsret - ønsker at henlægge bevisførelsen til domsforhandlingen for landsretten; dette gælder i særlig grad sager, som forberedes ved nærliggende jurisdiktioner, og i sådanne sager er det derfor sædvanligt, at hele bevisførelsen finder sted i landsretten, således at forberedelsen ved underretten begrænses til skriftvekslingen. I mere begrænset omfang gælder det samme om forberedte sager fra fjernere liggende jurisdiktioner, hvorved bemærkes, at hensynet til bevisumiddelbarheden har medført, at landsrettens rejsende afdelinger i de senere år noget hyppigere end tidligere behandler civile sager ved deres hjemting. Navnlig søger man også fra rettens side for prøvesagernes vedkommende at få afhøring af parter og vidner henlagt til domsforhandlingen for landsretten, således at denne selv kan få lejlighed til at skønne over kandidatens egnethed til at foretage afhøringer.

Såfremt forberedelsen som helhed er sket for underretten, finder der normalt ingen bevisførelse sted for landsretten, dog kan der blive spørgsmål om forklaringer af syns- og skøns mænd i forbindelse med afhjemling af skønserklæring. Er parterne mødt, plejer man dog at imødekomme anmodninger om supplerende afhøringer af dem, men det vil sædvanligvis forudsætte, at afhøringer kan foretages af begge parter; derimod finder yderligere vidneafhøringer for landsretten kun sjældent sted, og alene forsåvidt særlige omstændigheder begrundet det.

E. Andersen.

Inger Petersen.

Til justitsministeriets udvalg vedrørende højesteretssagførerprøven m. m.

Viborg, den 8. oktober 1956

I anledning af udvalgets skrivelse af 22. juni 1956 - således som denne er modificeret ved de med skrivelse af 31. juli fremsendte udvalgsbemærkninger desangående - og den på mødet i udvalget om højesterets-sagførerprøven m. v. den 26. juli førte forhandling i overværelse af bl. a. den da fungerende præsident for Vestre Landsret, landsdommer Morits Pedersen, skal jeg - efter at spørgsmålene har været forelagt på et plenarmøde af de for tiden hjemmenværende landsdommere - udtale følgende.

Adl.

Vedrørende spørgsmålet om højesterets-sagførerprøven.

1. De af kandidater til landsretssagførerprøven anmeldte prøvesager behandles i almindelighed ved forskellige afdelinger eller dog for forskellige dommere. Såfremt der er tvivl om bedømmelsen, forelægges dommerens udtalelser for retspræsidenten, der derefter forhandler med de pågældende dommere, eller bedømmelsen forelægges til behandling på et plenarmøde. Om den ene eller anden vej følges, beror på præsidentens skøn over vægten af de konstaterede mangler. Ikke sjældent gås der den vej, at sagen af afdelingen kasseres som prøvesag, således at kandidaten får mulighed for at rette prøveproceduren - bedømt i dens helhed - op i en eller flere yderligere prøvesager, hvorved opnås, at der bliver bredere grundlag for bedømmelsen. Ved denne lægges der særlig vægt på, om kandidaten er i stand til at fremstille factum og de i betragtning kommende retssætninger klart og overskueligt, ligesom det kræves, at kandidaten kender og i kort-hed anfører praksis og teori, der har betydning for det foreliggende retstilfælde, hvad enten de pågældende domme og teoretiske udtalelser er i hans klients favør eller ej,

hvorhos der - i det omfang, sagen giver mulighed derfor - lægges vægt på, om kandidaten er i stand til at afhøre parter og eventuelle vidner på behørig måde. Endelig tillægges det vægt, om kandidaten formår at replicere overfor det af modparten anførte og tillige i replik og duplik at trække hovedpunkterne i sin procedure op, samt at proceduren i det hele er loyal overfor modparten. Det tilstræbes så vidt muligt, at prøvekandidaten selv har forberedt i alt fald én af prøvesagerne, men at stille krav herom lader sig ikke altid gøre, da det ofte er såre vanskeligt for kandidaten at skaffe sig egnede prøvesager. Om en sag er egnet som prøvesag, afgøres af vedkommende afdeling ved domsforhandlingens slutning, og der lægges ved afgørelsen heraf vægt på, om sagen rummer en vis faktisk eller retlig tvivl, helst begge dele, således at kandidaten får lejlighed til at demonstrere sine evner til at opspore, sammenstille og belyse beviset og sine juridiske kundskaber. Også ankesager anvendes som prøvesager, straffesager kun yderst sjældent og kun når de rummer særlige juridiske problemer.

En statistik for årene fra 1931 til 1956 viser, at i det pågældende tidsrum indstillede ialt 511 kandidater sig til prøven ved Vestre Landsret. Af disse bestod 414 første gang, medens 27 ikke bestod og 70 ikke fuldførte prøven og ikke har indstillet sig påny. Af de 27, der ikke bestod prøven første gang, indstillede 11 sig anden gang. Af disse har 4 bestået, medens 7 endnu ikke er færdige.

Hvad angår spørgsmålet, om landsretssagførerprøven, som den nu praktiseres, vil være egnet som grundlag for en almindelig møderet for Højesteret, når landsretssagførere har virket som sådanne i 5 år, skal jeg udtale følgende. Landsretssagførerprøven bør efter mit skøn, ganske uanset, om den særlige

prøve til Højesteret afskaffes eller ej, ændres således, at der bliver et bredere grundlag for bedømmelsen. Kandidater, hvis prøveprocedure ikke anses forsvarlig, har undertiden held med sig, når de påny indstiller sig, og dette forhold finder ikke sin forklaring i, at bedømmelsen i 2. omgang er lemfældigere, men deri, at de af kandidaterne, der ikke som fuldmægtige er knyttet til et procederende sagførersfirma, ofte har haft meget ringe lejlighed til inden 1. prøve at gøre sig bekendt med de krav, der må stilles til procedure for landsretten, og derfor først under selve prøven gør de nødvendige erfaringer. I denne forbindelse skal jeg bemærke, at den i rpl. § 129, stk. 3, omhandlede proceduretilladelse formentlig burde kunne meddeles til sagførere, der har drevet selvstændig forretning som sådanne i f. eks. 3 år og iøvrigt opfylder de i paragraffen fastsatte betingelser. Jeg ville anse det for heldigt, om det — i lighed med de iflg. rpl. § 123 for højesteretssagførerprøven gældende regler - fastsattes, at kandidaten - efter at have modtaget den justitsministerielle tilkendegivelse - i 1½ eller 2 år - hvilken tidsfrist dog skulle kunne forlænges af vedkommende præsident - havde ret til at give møde for landsretten for derefter at opnå beskikkelse som landsretssagfører, såfremt han havde procederet mundtligt i mindst 3 sager, hvoraf ialt fald to borgerlige sager og mindst 1 for sagsøgeren (appellanten), og proceduren i disse sager var anset forsvarlig. Senest inden 1 uge efter udløbet af fornævnte mødeberettigelse - eller efter at 3 sager var procederet — måtte kandidaten indhente landsrettens erklæring om, hvorvidt han efter et samlet skøn over de af ham i ovennævnte tidsrum førte sager anses egnet til at opnå beskikkelse som landsretssagfører. Til sådan prøve skulle ingen kunne indstille sig mere end 2 gange.

En egentlig skærpelse af selve landsretssagførerprøven af hensyn til eventuel yderligere møderet for Højesteret bør næppe finde sted, da opnåelse af landsretssagførerbestalling er af største betydning for de unge sagførere; men såfremt landsretssagfører-

prøven ændres som ovenfor skitseret, ville man - uden iøvrigt at tage stilling til, hvilke krav der bør stilles til de for Højesteret mødeberettigede sagføreres kvalifikationer — mene, at der var tilvejebragt et bedre grundlag for i forbindelse med en efter et vist antal års forløb af landsretten udstedt erklæring om vedkommende landsretssagførers proceduremæssige kvalifikationer at tillade landsretssagførere i videre omfang at møde for Højesteret end iflg. rpl. § 127, 2. stk., 2. pkt., nu fastsat. Den fornævnte erklæring fra landsretten skulle gå ud på, at vedkommende i et nærmere fastsat tidsrum efter opnåelsen af landsretssagførerbestallingen havde procederet jævnligt, personligt og på tilfredsstillende måde for landsretten, og mødeberettigelsen for Højesteret skulle kunne bortfalde, eventuelt generhverves efter regler svarende til de i rpl. § 127, stk. 2, 3. pkt., fastsatte. Det tilføjes, at der på et i landsretten afholdt plenarmøde var overvejende betænkelighed ved - som sagen i øjeblikket foreligger oplyst — at anse landsretssagførerprøven i dens nuværende form i forbindelse med 5 års virksomhed som landsretssagfører som et tilstrækkeligt grundlag for tilladelse til uden begrænsning at procedere for Højesteret.

Ved afgivelsen af den i rpl. § 127, stk. 2, nævnte erklæring lægges der alene vægt på, om vedkommende landsretssagfører faktisk har procederet jævnligt i landsretten. Nogen kvalitetsbedømmelse anser man sig - som bestemmelsen for tiden er formet - ikke kompetent til at anlægge.

Ad II.

Vedrørende spørgsmålet om offentlig votering i Højesteret.

Et eventuelt forslag om ændring som anført af rpl. § 218, stk. 1, tiltrædes under forudsætning af, at der indføres offentlig votering i Højesteret. I så fald og når tages i betragtning, at dommere ved underretten som enedommere ikke kan være anonyme, ville man anse det for naturligt, om den nuværende ordning opretholdes for landsretternes vedkommende.

Ad III.

Vedrørende spørgsmålet om bevisumiddelbarhed for Højesteret.

Som det vil være udvalget bekendt, har jeg i et foredrag på Den danske Dommerforenings årsmøde den 15. oktober 1955 ¹⁾ kritiseret den nuværende ordning, jfr. rpl. § 338, specielt med hensyn til forberedte landsretssager ved Vestre Landsret. Der henvises herved særligt til p. 473 til p. 476 i nævnte foredrag. Jeg må under henvisning til det der anførte - hvorved bemærkes, at antallet af de ved selve landsretten forberedte sager snarere ligger under end over 10 pct. af det samlede antal forberedte sager - være af den anskuelse, at indførelse af bevisumiddelbarhed i videre udstrækning for landsretten i 1. instans må være en naturlig og nødvendig forudsætning for indførelse af

bevisumiddelbarhed i ankeinstansen, hvad enten det drejer sig om Højesteret eller landsretten.

Parterne møder så godt som altid personligt i landsretten og afgiver supplerende forklaring enten på parternes eller rettens foranledning, selvom dele af den for underretten afgivne forklaring derved gentages. Såfremt nye eller supplerende vidneforklaringer ønskes til brug under sagens behandling ved landsretten, hvilket ofte sker, tillades disse så godt som altid ført under domsforhandlingen; forholdet er undertiden det, at der fra rettens side lægges et vist pres på sagførerne for at få vidnerne ført under denne, idet der fra sagførernes side ofte vises nogen tilbageholdenhed i så henseende. Den anførte ordning ses ikke at have givet anledning til kritik eller vanskeligheder.

C. Bang.

Til justitsministeriets udvalg vedrørende højesteretssagførerprøven m. m.

¹⁾ Foredraget er trykt i »Juristen« 1955, side 463-81.

Oslo, den 1. februar 1954.

Advokatproven i Norge.

1. Bestemmelsene om advokatproven finnes nå i lov om domstolene av 13. august 1915 § 220. I den lovtekst som ble vedtatt i 1915, er det gjort forandringer på enkelte punkter. Etter en endring i 1939 hadde paragrafen følgende ordlyd:

»For å få tillåtelse til å være sakfører ved Høyesterett må ansøker en godtgjøre:

1. at han har juridisk embedseksamen med beste karakter.

2. at han i minst 3 år har vært i virksomhet som sakfører eller autorisert fullmektig hos sakfører, som dommer eller dommerfullmektig, som fullmektig hos riksadvokaten, som rettskriver eller som universitetslærer eller universitetsstipendiat i rettsvitenskap, derav minst ett år som sakfører eller to år som sakførerfullmektig.

Ennvidere må han på tilfredsstillende måte ha avlagt prøve for Høyesterett ved at utføre tre muntlige saker, derav minst to sivile, den ene for den ankende og den annen for den innstevnte part.

Den, som vil avlegge prøve, må sende Høyesteretts formand erklæring fra vedkommende regjeringsdepartement om, at han kan få tillåtelse, hvis han består proven. Dessuten må han godtgjøre, at han er antatt til at utføre minst to sivile saker som de nævnte, i hvilke sakførere ved Høyesterett har meldt sig som møtende for den annen part.

Avgj øreisen av om proven er bestått treffes av alle de høyesterettsdommere som har vært med i pådømmelsen av de saker ansøkeren har utført. Bevitnelse om at proven er bestått, uttferdiger Høyesteretts formann.

Den ansøker, som ikke består proven, kan ikke få adgang til at avlegge ny prøve, før to år er gått fra rettens avgjørelse. Mer end to ganger kan ingen avlegge prøve.

Den som har fått tillåtelse til å være sakfører ved Høyesterett kalles høyesterettsadvokat.«

Ved lov nr. 3 av 20. juni 1952 ble det foretatt en ny endring i domstollovens § 220, og paragrafen lyder nå slik:

»For å få tillåtelse til å være sakfører ved Høyesterett og kalle seg høyesterettsadvokat (advokat) må søkeren godtgjøre:

1. At han har juridisk embedseksamen med beste karakter,

3. at han i minst 3 år har vært i slik virksomhet som nevnt i § 219 annet ledd, derav minst ett år som sakfører eller to år som sakførerfullmektig,

3. at han ved en for Høyesterett avlagt prøve har vist seg skikket for sakførsel i Høyesterett.

Den som vil avlegge prøve, må sende Høyesteretts formann erklæring fra vedkommende departement om at han kan få tillåtelse hvis han består proven. Proven omfatter utføringen av tre muntlige saker, derav minst 2 sivile, den ene for den ankende og den andre for den innstevnte part.

Avgjørelsen av om proven er bestått, treffes av alle de høyesterettsdommere som har vært med i pådømmelsen av de saker søkeren har utført. Bevitnelse om at proven er bestått, uttferdiger Høyesteretts formann. Den søker som ikke består proven, kan ikke få adgang til å avlegge ny prøve, før to år er gått fra rettens avgjørelse. Mer enn to ganger kan ingen avlegge prøve.«

Den viktigste av de forandringer i lovteksten som ble foretatt i 1952 var følgende: Den tidligere tekst gikk ut på at den som søkte om tillåtelse til å være sakfører ved Høyesterett »på tilfredsstillende måte« måtte ha avlagt prøve for Høyesterett. Nå heter det i paragrafens første ledd nr. 3 at søkeren må godtgjøre at han ved en for Høyesterett avlagt prøve »har vist seg skikket for sakførsel i Høyesterett«. Hva der var tilsiktet ved denne forandring i ordlyden, er ikke umiddelbart innlysende, men vil fremgå av det følgende.

2. Om forarbeidene til lovendringen i 1952 viser jeg til vedlagte avtrykk av Ot. prp. (odelstingsproposisjon) nr. 27 for 1951 og Innst. O. (innstilling fra Stortingets Justiskomite - Justisnemnda - til Odelstinget) III for 1952. Som det vil sees, var det ikke bare en revisjon av bestemmelsene om advokatproven som var under debatt. For advokatprovns vedkommende var det følgende spørsmål som var i forgrunnen:

- a. om proven bör beholdes,
- b. om proven, dersom den beholdes, bör skjerpes,
- c. om det fremdeles bör kreves at den som möter som sakfører ved Høyesterett, skal ha beste karakter (laudabilis) til juridisk embetseksamen.

Ad a.

Spørsmålet om å sløyfe advokatproven har flere ganger vært brakt på bane. Se den historikk som er gitt i Ot. prp. nr. 27 for 1951 s. 16-17, jfr. s. 42 flg. (i bilag 1 til proposisjonen) og Innst. O. III for 1952 s. 2-3.

Etterat loven om domstolene var vedtatt i 1915, ble det, såvidt jeg kan se, ikke reist spørsmål om sløyfing av advokatproven før i slutten av 1930-årene. I 1938 nedsatte *Den Norske Sakførerforenings* representantskap en komité som fikk i oppdrag å behandle et forslag fra en av Sakførerforeningens kretser om adgang for andre enn advokater til *a prosedere for Høyesterett*, og et forslag fra en advokat om forandring i sakførertitlene. Innstillingen fra denne komité — som også hadde et alminnelig mandat til å undersøke om det var grunn til å bringe i forslag en mer omfattende revisjon af domstolslovens bestemmelser om sakførere - er trykt som bilag til Ot. prp. nr. 27 for 1951, se s. 36 flg. Med hensyn til advokatproven holdt et flertall i komiteen på at proven burde avskaffes, se s. 42 flg. i Ot. prp. nr. 27. Komiteens innstilling ble behandlet på Sakførerforeningens representantskapsmøte i september 1940. Etter hva Sakførerforeningens generalsekretær har meddelt meg, ble det konstatert at representantskapet stemte

for følgende ordning (med 16 mot 10 stemmer):

Etter 5 års praksis som lagmannsrettssakfører skulle en sakfører ha rett til å føre egne saker for Høyesterett. Når han hadde ført 2 saker, skulle Høyesterett avgjøre om han kunne fortsette som sakfører ved Høyesterett. I bekreftende fall ville han få rett til å møte for Høyesterett også i andre saker enn sine egne og rett til å kalle seg Høyesterettsadvokat. På representantskapsmøtet var det enighet om at saken ikke kunne fremmes som lovforslag under de daværende forhold (se Ot. prp. nr. 27 for 1951 s. 16, 2nen spalte nederst).

Etter frigjøringen tok Sakførerforeningen spørsmålet om endringer i sakførerlovgivningen opp igjen, og i 1946 sendte Hovedstyret et forslag til Justisdepartementet, se Ot. prp. nr. 27 s. 2-4.¹⁾ For advokatprovns vedkommende gikk foreningens forslag nå ut på at proven burde opprettholdes, med den endring at antallet av prøvesaker ble nedsatt fra 3 til 2. Sakførerforeningens forslag ble forelagt for *Høyesterett*, som i 1947 med 13 mot 4 stemmer uttalte seg for at advokatproven burde beholdes, og at proven burde omfatte 3 saker (slik som etter den dagjeldende lov). Se Ot. prp. nr. 27 s. 5 flg. I samme retning gikk en uttalelse fra styret i *Den norske Dommerforening*, se Ot. prp. nr. 27 s. 11-12.

Justisdepartementet foreslo i Ot. prp. nr. 27 for 1951 at proven skulle opprettholdes og omfatte 3 saker, se s. 22—23 i proposisjonen, og *Stortingets Justisnemnd* sluttet seg i Innst. O. III for 1952 til dette forslag.

Ad b.

Om *den praksis som Høyesterett har fulgt* når det gjelder målestokken for bedømmelsen av prøveadvokater, sier Justisdepartementet i Ot. prp. nr. 27 s. 16 at »det er på det rene at bedømmelsen har vært noe forskjellig gjennom tidene, og at retten til sine tider dels har skjerpert og dels har løsnet på kravene ettersom den har følt be-

¹⁾ Se underbilag A til nærværende bilag (side 85).

hov for det«. Se også høyesterettsdommer Sigurd Frougners P.M. av 15. mars 1947, inntatt i Ot. prp. nr. 27 s. 6-7, hvor det bl. a. heter: »I virkeligheten må de krav som ved prøven stilles til prøveadvokaten, sies etterhvert å være senket såvidt sterkt at det er lite tilbake av den utvelgning av de særlig skikkede som skulle være provens sanne innhold. Den foreliggende opplysning om at henimot $\frac{1}{4}$ del av landets praktiserende jurister er advokater, er forsåvidt talende nok. Hva der forklarer denne utvikling, skal las usagt. Det har vært perioder hvor Høyesterett synes å ha lagt planmessig an på å følge en strengere linje, hva også har hatt støtte i uttalelser som i sin tid fremkom under behandlingen av rettspleielovene. Men linjen er i hvert fall ikke gjennomført.« Jeg kan videre vise til en uttalelse av den komité som Den Norske Sakførerforening nedsatte i 1938. I begrunnelsen for sitt forslag om å avskaffe advokatproven uttalte komiteen bl. a. at »endelig må det vel være tillat å si at Høyesterett selv ikke har fulgt den anvisning som domstollovens forarbeide ga om den skjerpede prøven« (Ot. prp. nr. 27 s. 44, 2nen spalte).

Den anvisning om en skjerpet prøve som sakførerkomiteen av 1938 - og dommer Fougner i den foran nevnte P. M. - sikter til, er uttalelser av Stortingets Justiskomité under forberedelsen av den store sivilprosessreform. Disse uttalelser - i Innst. O. XV for 1912 og Innst. O. I for 1914 - er gjengitt i Ot. prp. nr. 27 s. 17. I innstillingen fra 1914 er det, som det vil sees, særskilt fremhevet som en forutsetning for å beholde advokatproven at prøven virkelig blir fullt effektiv. Og det er presisert at »bare de som er særlig skikket for høyesterettsprosedyren« bør slippe frem.

Da Høyesterett uttalte seg i 1947, var 11 av de 13 dommere som holdt på at advokatproven burde beholdes, av den oppfatning at *proven burde skjerpes*, slik at bare de prøveadvokater som viste seg *særlig skikket* for høyesterettsprosedyren, ble godkjent. Se Ot. prp. nr. 27 s. 5-9. De 11 dommere foreslo at ordene »på tilfredsstillende måte«

i domstolslovens § 220, annet ledd, ble sløyfet, og at det isteden ble satt inn en ny bestemmelse om at ansøkeren ved sin utførelse av prøvesakene må ha vist »at han er særlig skikket til å opptre i Høyesterett.« I en tilleggsskrivelse, foranlediget ved et særvotum av dommer Ferdinand Schelderup, uttalte justitiarius Emil Stang at »det er ikke flertallets mening at bare de aller beste skal slippe igjennom med den følge at det bare blir et lite antall advokater ved Høyesterett. Flertallet ønsker ikke å monopolisere advokatgjerningen på noen få hender, som for eksempel i Danmark« (Se Ot. prp. nr. 27 s. 9).

I Ot. prp. nr. 27 for 1951 uttalte *Justisdepartementet* at »gode grunner nok kan tale for å legge an en noe strengere målestokk for prøveadvokatenes skikkethet til å prosedere for Høyesterett enn den målestokk retten i alminnelighet synes å ha lagt til grunn i de senere år«. Imidlertid fant departementet ikke å kunne slutte seg til forslaget fra Høyesteretts flertall om en lovbestemmelse som fastslo som norm for bedømmelsen av advokatproven at prøveadvokaten skal ha vist seg *særlig* skikket for prosedyren i Høyesterett. Om den nærmere begrunnelse for dette standpunkt viser jeg til s. 22-23 i proposisjonen. Departementet var »blitt stående ved at det på lengre sikt tør være det heldigste *ikke* å gripe inn med noen *loven-dring* i skjerpende retning«. Da departementet imidlertid var enig i at Høyesterett »bør gis anledning til å gjøre advokatproven mere effektiv, slik at bare skrankeadvokater som retten finner virkelig skikket for sakførsel i Høyesterett, slippes igjennom, og da Høyesteretts flertall hadde gitt uttrykk for et ønske om »å bli frigjort fra *den målestokk for bedømmelsen* som nå synes fastslått i praksis«, antok departementet at det kunne »være grunn til å la en nærmere angivelse av provens formål komme til uttrykk i loven, uten at en dermed tiisikter noen prinsipiell endring av selve lovstandarden for bedømmelsen.« Med denne begrunnelse foreslo departementet ordlyden i domstolslovens § 220 endret derhen at ett av vilkårene for å

få tillåtelse til å være sakfører ved Høyesterett blir at søkeren godtgjør »at han ved en for Høyesterett avlagt prøve har vist seg skikket for sakførsel i Høyesterett« (se s. 34 i proposisjonen).

Ved behandlingen av Ot. prp. nr. 27 uttalte *Stortingets Justisnemnd* (et flertall) i Innst. O. III for 1952 at »det må være riktig å gjennomføre en skjerpelse av bedømmelsen ved selve advokatproven slik som Høyesterett foreslår« (innstillingen s. 3, 2nen spalte). Nemnda mente at den lovtekst Høyesterett hadde antydnet, ville være vel egnet til dette, men antok at det samme også var tilfellet med den utformning departementet hadde foreslått. »Det som er avgjørende for nemnda, er at Høyesterett får en hjemmel som åpner adgang for retten til i praksis å gjennomføre den grad av skjerpelse retten selv finner nødvendig og riktig, og nemnda går ut fra at departementets forslag for så vidt vil stille retten tilstrekkelig fritt.« Justisnemnda sluttet seg hermed til det forslag til lovtekst som departementet hadde utformet.

Ad c.

Om kravet til beste karakter (laud) har det i tidens løp gjort seg forskjellige meninger gjeldende. Jeg innskrenker meg til å nevne:

Den Norske Sakførerforening ga i sin uttalelse av 1946 uttrykk for at kravet om laud kunne sløyfes, dog således at kravet måtte opprettholdes dersom advokatproven ble avskaffet (Ot. prp. nr. 27 s. 4-5).

Da *Høyesterett* uttalte seg i 1947, var stillingen følgende: Av de 13 dommere som stemte for å beholde proven, var det 7 som mente at laud-kravet kunne bortfalle under forutsetning av at selve proven ble beholdt.

De 4 dommere som stemte *mot* å beholde proven, mente på den annen side at laud-kravet måtte beholdes (Ot. prp. nr. 27 s. 6).

Justisdepartementet foreslo i Ot. prp. nr. 27 for 1951 laud-kravet sløyfet (proposisjonen s. 23, 1. spalte).

Stortingets Justisnemnd fant ikke å kunne ta endelig standpunkt til spørsmålet om å oppheve kravet om laud. Nemnda fant at det ville »være naturlig å se tiden noe an til en har hostet noen erfaring for hvordan den forutsatte skjerpelse av bedømmelsen ved advokatproven vil virke på tilgangen av aspiranter.« Nemnda innstilte derfor på at den gjeldende lov ikke skulle forandres på dette punkt (Innst. O. III s. 4-4).

Ved behandlingen i Odelsting og Lagting av Innst. O. III. for 1952 ble Justisnemndas innstilling enstemmig vedtatt, uten at saken ga anledning til noen debatt.

Spørsmålet om å søke fastlagt - på grunnlag av de forutsetninger som er kommet til uttrykk i forarbeidene til loven av 20. juni 1952 - visse alminnelige retningslinjer for bedømmelsen av prøveadvokater er for tiden under behandling i Høyesterett. Denne behandling er ennå ikke avsluttet.

Til supplering av de oppgaver som finnes i Ot. prp. nr. 27 for 1951 og Innst. O. III for 1952, kan jeg opplyse:

I Statskalenderen for 1953 er det samlede antall av praktiserende høyesterettsadvokater og sakførere oppført med 1730. Av disse var 319 advokater. 91 av advokatene var bosatt utenfor Oslo.

Sverre Grette.

Ekstraktafskrift af skrivelse af 21. maj 1946 fra Hovedstyret for Den Norske Saksførerforening til det norske justis- og politidepartement om ændringer i den norske domstolslovs regler om sagsførertitlerne og om betingelserne for at optræde som sagsfører i de forskellige domstolsinstanser:

Den Norske Saksførerforening har nå gjenopptatt arbeidet med spørsmålet om endringer i saksførerlovgivningen.

Etter at saken var inngående behandlet i foreningens organer, ble den forelagt Representantskapet på møtet 10. desember f. å., hvor man vedtok å fremlegge forslag til endring av vilkårene for å kunne opptre i de forskjellige instanser, samt i titlene.

A. Vilkår for å få autorisasjon som saksfører.

For å få tillatelse til å være saksfører kreves etter avlagt juridisk embetseksamen et praktisk kursus med bestått prøve eller 1 års praksis som autorisert fullmektig hos saksfører, som dommer, dommerfullmektig eller rettsskriver.

B. Vilkår for å kunne prosedere for lagmannsrett.

1. 2 års effektiv praksis som saksfører for kandidater med laud til juridikum, og 4 års praksis for kandidater med ha.ud.
2. Prosedyre av 6 sivile saker ved herreds- eller byrett.
3. Forsvarlig prosedyre av 2 prøvesaker ved lagmannsrett, etterat de i p. 1 nevnte 2 eller 4 år er forløpet.

C. Vilkår for å kunne prosedere for Høyesterett.

3 års effektiv praksis som lagmannsretts-saksfører (advokat) og tilfredsstillende prøve i to sivile saker.

D. Titlene.

Den som har adgang til å prosedere for herreds- og byrett, kailes saksfører.

Den som har adgang til å prosedere for lagmannsrett, kalles advokat.

Den som etter prosedyre av 2 sivile saker har fått erklæring fra Høyesterett om at han fortsatt kan prosedere for denne ret, kailes høyesterettsadvokat.

Punkt A. ble vedtatt med 16 mot 6 stemmer.
To representanter stemte for 2 års praksis.

Punkt B. 1. ble vedtatt med 20 mot 2 stemmer. Fire representanter stemte for at det ingen forskjell skulle være på laud og haud.

Punkt B. 2. var enstemmig.

Punkt B. 3. ble vedtatt med 19 mot 3 stemmer.

Det er representantskabets forudsetning at denne prøve ikke skal stå på linje med høyesterettsprøven, men bare være en adgang til å avvise åpenbart uskikkede. Det er likeledes en forutsetning at det blir anledning til å prøve 2 ganger.

Punkt C. Enstemmig vedtak om at det bør kreves 3 års praksis som saksfører ved lagmannsrettene.

To prøvesaker, hvorav 1 appellanparti og 1 innstevnl: parti, vedtatt med 12 mot 10 stemmer. Mindretallet stemte for 3 prøvesaker.

Regiene under C vil medføre, at det nåværende laudkrav til høyesterettsadvokater bortfaller. Dette ble vedtatt med 13 mot 9 stemmer. I fall prøven faller bort ble det enstemmig vedtatt at laudkravet måtte opprettholdes.

Punkt D. ble enstemmig vedtatt.

Av den begrunnelse som Representantskapet bygger sitt endringsforslag på, nevner vi:

Ad B: For å få tillåtelse til å opptre ved lagmannsrettene kreves det nå bare 2 års praksis. Det er imidlertid naturlig å skjerpe kravet til prosessfullmektigene når de opptrer i lagmannsrett.

Etter den nye rettegangsordning er nemlig denne instans blitt meget krevende. Det er muntlig prosedyre, og det er bevisumiddelbarhet. For mange betydningsfulle saker er lagmannsrett siste instans, idet man ikke har anledning til å innbringe saker hvor bevisumiddelbarheten spiller den avgjørende rolle, for Høyesterett.

Av hensyn til partene bør man derfor sette strenge krav til den som får opptre der.

Også hensynet til domstolen tilsier det.

Den Norske Sakførerforening opprettholder derfor kravet til praksis, og krever dessuten øvelse i prosedyre, samt prøve.

For kandidater med laud opprettholdes kravet om 2 års praksis, mens man for kandidater med haud foreslår 4 års praksis.

Når vi setter kravet til praksis høyere for haudister, er det ut fra den betraktning at laud som regel antas å gi uttrykk for at vedkommende på det tidspunkt satt inne med bedre kunnskaper, eller større modenhet, og at det derfor er naturlig å kreve lengere praksis for haudister.

1 tilslutning til disse års praksis kreves som nevnt øvelse i prosedyre. Vedkommende må derfor legitimere at han har prosedert minst 6 sivile saker for herreds- eller byrettene. Dette gir en viss garanti for at vedkommende har en viss øvelse i å opptre for retten. Kravet vil også være en garanti for at den praksis som kreves virkelig er effektiv. Endelig foreslås som vilkår for å bli lagmannsrettssakfører at man forsvarlig har prosedert 2 saker ved lagmannsrett.

For å sikre den kvalitet man krever ved denne instans må man gi lagmannsrettene adgang til å vise fra seg helt inkompetente sakførere.

Det er dog Representantskapets forutsetning, at denne prøve ikke skal stå på linje med høyesterettsprøven, men bare gi retten adgang til å avvise de åpenbart uskikede.

Det er likeledes Representantskapets forutsetning at det blir adgang til å prøve 2 ganger.

Et visst minimum av evne til muntlig foredrag og ytre opptreden bør en lagmannsrettssakfører være i besittelse av. Og dommerne i lagmannsrett er de som naturlig bedømmer dette forhold.

Ad C: Som vilkår for å kunne opptre ved Høyesterett foreslås ytterligere 3 års praksis som sakfører ved lagmannsrettene, og at man etter denne tid tilfredsstillende utfører to prøvesaker for retten.

Det som taler for ytterligere krav her er at ansvaret er størst hvor det gjelder prosedyren i den ugjenkallelige siste instans. Også her tilsier hensynet til domstolen at man skjerper kravene. Man har også vært inne på den tanke å kreve 5 års praksis som sakfører ved lagmannsrettene, men fant dette krav for omfattende.

På den annen side har man latt krav om beste karakter falle. Man finner ikke lenger grunn til å utelukke dem som har haud fra å prosedere for Høyesterett. Riktignok må man gå ut fra som riktig at karakteren ved den juridiske embetseksamen *gjennomsnittlig* gir et noenlunde korrekt uttrykk for kandidatens modenhet og juridiske kunnskaper på det tidspunkt eksamen holdes. Men man finner det hverken riktig eller rettfærdig å la dette få følger for kandidatens hele fremtid. Når da haudisterne må finne seg i å stå tilbake for laudisterne i de første årene etter eksamen, til de har fått adgang til ved sin praksis å innhente de mangler i kunnskaper eller modenhet, som den mindre gode eksamenskarakter må antas å gi uttrykk for, er det ikke lenger noen grunn til ikke å likestille dem. Selv om karakteren oftest setter et riktig skille, må det erkjennes at eksamen langt fra er noen eksakt målestokk.

Som foran nevnt var det dissens innen Representantskapet om man skulle la dette krav falle. Mange fant det rimelig at man stillet det samme krav til sakførerne som ble stillet til dommerne. Hva prøvesakene angår finner Representantskapet at disse bør opprett-

holdes, dog med den endring at antallet av prøvesaker innskrenkes til 2. Det er da Representantskapets mening at man kan melde seg til prøven med bare 1 sak.

Både hensynet til standens nivå og hensynet til Høyesterett krever at prøven opprettholdes, selvom de opprinnelige motiver for prøven ikke lenger foreligger. Den opprinnelige mening med prøven var å plukke ut de beste for ved disses dyktighet å oppnå en større konsentrasjon og derved spare inn tid for Høyesterett. Forholdet er tvertimot blitt at henimot 25 % av landets praktiserende jurister er advokater, og at det i mellom en tredjedel og en halvdel av sakene møter prøveadvokater som imidlertid må antas å

mangle den større evne til konsentrasjon av forhandlingene som var forutsetningen.

Representantskapet anser det imidlertid ikke for tvivlsomt at den høye anseelse som den norske advokatstand stort sett, og med rette, har nydt hittil, for en vesentlig del skyldes ordningen med prøvene. Hertil kommer den omstendighet at når man har latt laudkravet falle, bør man med desto større grunn gi Høyesterett anledning til å avvise de som etter rettens mening ikke holder mål.

En følge av dette resonnement er det enstemmige forslag om at laudkravet opprettholdes i fall prøven blir sløyfet.

15. oktober 1955.

JUSTITIARIUS I HÖYESTERETT

*Advokatproven i Norge.**Statistikk for de siste 25 år.*

(Ved bedømmelsen av opplysningene nedenfor må man være oppmerksom på at det hos oss ikke gj elder noen regel om at proven må være avsluttet innen en bestemt frist).

I. *Tiden 1. januar 1931-31. desember 1940*

Antall sakførere som meldte seg til proven	194
Av disse er proven fullført og <i>bestått</i> av	131
Proven fullført, men <i>ikke bestått</i> av	5
Proven <i>ikke full</i> ført av	58
	194

Av de 58 som ikke har fullført proven, har 7 avgitt uttrykkelig erklæring om at de trekker seg tilbake. ¹⁾ Også om de øvrige 51 må det antas at de aller fleste av dem har avstått fra å fortsette. Grunnene kan her være forskjellige, men om atskillige gj elder det sikkert at de har regnet med en betydelig risiko for ikke å bestå proven. Tilnærmelsesvis nøyaktige tall lar seg ikke oppgi.

II. *Okkupasjonstiden (d. v. s. den del av okkupasjonstiden da Høyesterett var ute av funksjon).*

Antall sakførere som meldte seg til proven	20
Av disse er proven fullført og <i>bestått</i> etter krigen av	4
Proven fullført etter krigen, men <i>ikke bestått</i>	1
Proven <i>ikke full</i> ført	15
	20

De få saker som ble ført av prøveadvokater for den »kommissariske« Høyesterett, ble etter frigjøringen satt ut av betraktning.

III. *Tiden fra frigjøringen til idag.*

Antall sakførere som har meldt seg til proven	243
Av disse er proven fullført og <i>bestått</i> av	81
Proven fullført, men <i>ikke bestått</i>	7
Proven <i>ikke full</i> ført av	155
	243

Av de 155 som ikke har fullført proven har 5 avgitt erklæring om at de trekker seg tilbake (jfr. foran under punkt I). Hvor mange av de øvrige 150 kommer til å fullføre proven, kan man idag ikke ha noen mening om.

Som det fremgår av foranstående, har i alt 216 sakførere bestått advokatproven av dem som har meldt seg til proven i løpet av de siste 25 år.

I statskalenderen for 1955 er antallet av høyesterettsadvokater og sakførere oppført med henholdsvis 329 og 1492. Av advokaterne er 99 bosatt utenfor Oslo. Det bemerkes at bare advokater og sakførere som *praktiserer*, blir ført opp i Statskalenderen.

S. G.

¹⁾ Når enkelte prøveadvokater avgir en slik meddelelse, må grunnen antas å være at de har tanke på å melde seg påny. Den 2-årsfrist som er fastsatt i domstolslovens § 220, siste ledd, for adgangen til å avlegge ny prøve, regnes i dette tilfelle fra det tidspunkt da Høyesterett mottar meddelelsen.

HØJESTERET

København, den 18. marts 1920.

Til justitsministeriet.

Justitsministeriet har i skrivelse af 9. f. m. - brev nr. 2540, journ. nr. V. - udbedt sig en udtalelse fra Højesteret angående et lovforslag, som i ministeriet haves under overvejelse, hvorved offentlig votering i Højesteret skulle påbydes, og bestemmelserne om voringens rækkefølge i § 13 i højesteretsinstruksen af 7. december 1771 ophæves, således at pligten til at votere først efter omgang kunne pålægges samtlige rettens medlemmer efter dens nærmere bestemmelse.

I denne anledning skal Højesteret udtale følgende:

Efter § 214, 1ste stykke, i lov nr. 90 af 11. april 1916 om rettens pleje fastsætter de retter, der ikke beklædes af en enkelt dommer, selv de fornødne regler for afstemningsordenen og kan bestemme sådanne forandringer i disse, som de til enhver tid anser for hensigtsmæssige, kun at præsidenten altid stemmer sidst. Herved er den i justitsministeriets skrivelse omtalte bestemmelse i højesteretsinstruksen bortfaldet, og frihed med hensyn til afstemningsordenen hjemlet bortset fra den nysnævnte bestemmelse om præsidentens stemmegivning. Højesteret kan ikke anse det for heldigt, at der gøres forandring i denne bestemmelse, og må i det hele finde den heromhandlede del af lovforslaget upåkrævet.

Et påbud om offentlig votering må Højesteret fraråde.

Højesteret er ubekendt med de grunde, som har bevæget justitsministeriet til at søge ændring foretaget i den først den 1. oktober f. å. i kraft trådte bestemmelse i retsplejelovens § 214, 2det stykke, hvori det for alle retter bestemmes, at »Dommernes rådslagninger og afstemninger må ikke overværes af tilhørere med undtagelse af retsskriveren«, og hvorved den Højesteret ved loven af 8. marts 1856 § 2 tillagte beføjelse til i

hver enkelt sag at vælge offentlig stemmegivning er bortfaldet.

I diskussionen om offentlig voring fortrin ser man det imidlertid undertiden anført, at befolkningen ved at have lejlighed til at overvære voringen skulle vinde større forståelse af og tillid til retsplejen. Højesteret føler sig dog forvisset om, at disse fordele kun i meget begrænset grad ville kunne nås ved indførelse af offentlig voring. I de fleste sager vil det være vanskeligt for ikke-jurister at forstå voringerne, der for en væsentlig del drejer sig om forståelsen og anvendelsen af lovbestemmelser og andre retsregler, og som ikke kan anlægges på at fattes af enhver. De ikke sjældent misvisende avisreferater viser, hvor vanskeligt det er for lægfolk at følge forhandlingerne for retten, og det vil let hælde, at tilhørerne langt fra at vinde større forståelse for retsplejen tværtimod til skade for tilliden til denne og for dem selv vil misforstå de afgivne vota. Med hensyn til jurister må det stå som meget tvivlsomt, om de ikke har større fordel af domspræmisserne, i hvilke de i det hele og store finder, hvad retten har villet fastslå, end af kendskab til de enkelte ikke sammenarbejdede vota, og med indførelsen af offentlig voring måtte jo Højesteret ophøre med at give skrevne præmisser til sine domme.

På den anden side taler vægtige grunde mod voringens offentlighed. Et domsresultat, der fremtræder som en sluttet helhed, må virke med større kraft end en samling enkelte vota og i højere grad virkeliggøre et af hovedformålene for retsplejen og da navnlig for dommene i sidste instans, nemlig at give tvisten en endelig afslutning, med hvilken alle slår sig til ro. Ganske vist vides det også, hvor ikke-offentlig voring bruges, at ikke alle domme vedtages enstemmigt, men en sådan ubestemt viden kan

ikke stilles lige med viden om, at en bestemt sag er afgjort med en lille majoritet. Det vil næppe fejle, at heraf ville følge svækkelse af tilliden til retsplejen i det hele, selv om en sådan virkning ikke let lader sig påvise i det enkelte.

Det vil endvidere være vanskeligt - allerede af hensyn til ikke at tilføje uforholdsmæssig skade - under offentlig votering at udtale sig frit om sagens personer og forhold, hvorved må erindres, at det i modsætning til f. eks. forhandlingerne på rigsdagen så godt som altid drejer sig om bedømmelse af bestemte personers - rosværdige eller dadelværdige, kloge eller ukloge - adfærd.

Videre kan bemærkes, at offentlig votering vil kræve mere tid og derved sinke højesteretssagernes fremme, idet der, som tilfældet, såvidt vides, er i Norge, måtte lægges stor vægt på den i retsplejelovens § 214 påbudte forudgående rådslagning og på den formelle udarbejdelse af de enkelte vota. Når således den virkelige forhandling - hvad der må anses ganske nødvendigt — i stort omfang må henlægges til rådslagningen, vil der ved den offentlige votering ikke nås væsentligt andet end det, der også kan nås gennem præmisserne - naturligvis bortset fra, at offentligheden ikke ville få at vide, hvem og hvor mange der har stemt for det resultat, for hvilket der er flertal, samt at man bliver bekendt med de grunde, hvorpå mindretallet støtter sit resultat.

Den omstændighed, at tidligere proceskommissioner, såvel den af 1868 som den af 1892, har forkastet tanken om offentlig votering (jfr. motiverne af 1877 angående borgerlig retspleje pag. 127 og de tilsvarende motiver af 1899, spalte 38-39), og at denne tanke heller ikke har været fremme i de senere udkast, såvel som den omstændighed, at et af to medlemmer af folketinget i rigsdagssamlingen 1902-03 stillet forslag om indførelse af offentlig votering ved afstemningen, blev forkastet med stort flertal, se folketings Tidende 1902-03, spalte 1162, ændringsforslag nr. 52, turde tyde på, at ønsket om offentlig votering ikke har væ-

ret levende hverken blandt de retskyndige eller i befolkningen.

Ej heller i udlandet synes denne voteringsmåde så almindelig, at man deraf kan slutte noget om dens fortræffelighed, hvorved bemærkes, at domme i England, derunder domme i the High Court of Justice, i et meget stort omfang afsiges af en enkelt dommer.

I denne sammenhæng kan det også nævnes, at Norges Højesteret i en lang årrække har måttet kæmpe med et trykkende antal restancer, der har nødvendiggjort en række foranstaltninger for at bringe pådommelsen å jour. Heraf skal særlig fremhæves følgende: Antallet af rettens medlemmer har måttet udvides betydeligt - man har i stort omfang måttet ty til anvendelsen af ekstraordinære assessorer - retten har måttet deles i to afdelinger - en stor del af de sager, der egentlig skulle behandles mundtlig, har måttet behandles skriftligt - appelsummen er blevet forhøjet til 2 000 kr.

Den vigtigste årsag til de vanskeligheder, som den norske Højesteret har lidt under, har vel antagelig været den stærke tilvækst i de civile sager, og den danske Højesteret kan ikke have nogen begrundet mening om, i hvor betydeligt omfang andre årsager har medvirket, men selve hensynet til de ulemper, det ville medføre, om den danske Højesteret kom i lignende vanskeligheder, turde formentlig gøre det betænkeligt at pålægge den danske Højesteret - der må regne med en stigende tilvækst af de særlig tidslugende civile sager - at indføre en ordning, der med nødvendighed ville forøge den tid, der må anvendes på den enkelte sag. For Norges vedkommende må det derhos erindres, at der i Norge var den særlige grund til i sin tid at indføre offentlig votering, at den norske Højesterets domme ikke var ledsaget af præmisser.

Sluttelig ønsker Højesteret at betone, at når man, som tilfældet er her i Danmark, har ment i særlig grad at burde værne om Højesterets uafhængighed, se bl. a. bestemmelserne i grundlovens § 71 om dommernes

uafsættelighed og bestemmelsen i retsplejelovens § 44 om, at midlertidig beskikkelse til højesteretsdommer ikke kan finde sted, bør man - så længe det ikke er påvist, at den nu bestående lovhjemlede ordning har ført

ulemper med sig - ganske særlig betænke sig på at skride til en foranstaltning som den her påtænkte, der vil kunne misbruges til angreb på domstolenes uafhængighed.

R. Gram. Faurholt. M.Kirketerp. Cato Hans sen. V. Schau.
V. Krarup. W. Lunn. A. Schou. E. Tybjerg. J. C. Petersen. Olrik.
V. Nellemann. C. Meyer.

København, den 19. november 1925.

Til justitsministeriet.

Ved skrivelse af 1. juli d. å. nedsatte det høje ministerium det undertegnede udvalg til behandling af spørgsmålet om at påbyde, at afstemninger i Højesteret skal foregå offentlig. Udvalget har delt sig i et flertal og mindretal. Flertallet, bestående af højesteretssagfører N. H. Bache og professor H. Munch-Petersen, slutter sig til tan-

ken om offentlig afstemning og fremsætter til gennemførelsen heraf nedenstående forslag. Derimod finder mindretallet, højesteretsdommer Cosmus A. Chr. Meyer, ikke nogen grund til at gøre forandring i den hidtil gældende afstemningsmåde og motiverer nærmere sit standpunkt i den nedenstående udtalelse.

N. H. Bache.

Meyer.

H. Munch-Petersen,
udvalgets formand.

Professor Munch-P eter sen fremsætter følgende udtalelse:

Medens hidtil højesteretsdomme, der fremtrådte som den eneældige konges afgørelse af sagen, var blevet afsagt uden præmisser, blev der efter junigrundloven af 1849, som led i dennes krav om offentlighed i retsplejen, udfoldet bestræbelser for at få dette forhold forandret, således at almenheden kunne blive bekendt med de grunde, der havde bestemt Højesterets afgørelse. I rigsdagssamlingen 1855-56 fremsatte således *Hother Hage* et forslag, hvorefter det skulle pålægges Højesteret at angive grunde for sine domme, og under behandlingen af dette forslag rejstes også spørgsmålet om den helt offentlige votering, der særlig fandt støtte i folketinget hos *N. F. S. Grundtvig* og i landstinget hos *Orla Lehmann*. Resultatet blev loven af 8. marts 1856. Efter denne lov skal det altid påligge Højesteret at angive de grunde, hvorpå dens domme er bygget, og dette kan i enhver sag efter Højesterets eget valg ske enten ved en skriftlig meddelelse af grundene eller ved offentlig stemmegivning; i det sidste tilfælde kan en rådslagning inden lukkede døre gå forud for den offentlige afstemning. Der blev under lovforslagets behandling i landstinget af *Orla Lehmann* udtalt det håb, at Højesteret, når der således gives den valget mellem skriftlige præmisser og offentlig afstemning, »vil forsøge offentlig votering, at den derved vil komme til erfaring om, at dette ikke har noget afskrækkende, og at vi således vil ende med her i landet at få en afgørelsesmåde, der efter min overbevisning er det kraftigste middel til at fremkalde et ophøjet sind og en høj karakter på det sted, hvor det fremfor alt er nødvendigt, og hvor det ikke så let kan udvikle sig under hemmelighedsfuldhedens skygge«. Dette håb gik dog ikke i opfyldelse, idet Højesteret, så vidt vides, ingen sinde har forsøgt offentlig votering, men altid har nøjedes med at give, sædvanlig ret kortfattede, præmisser. Ved retspleje-

loven bortfaldt denne fakultative adgang for Højesteret til at gøre brug af offentlig votering, der jo således havde vist sig at være uden praktisk betydning, og herefter må den almindelige regel i § 214, 2det stykke, om, at dommernes rådslagninger og afstemninger ikke må overværes af tilhørere - så at almenheden alene gennem de grunde, hvormed rettens afgørelser ifølge § 218 skal ledsages, bliver bekendt med dommernes nærmere mening - også finde anvendelse på Højesteret. Derimod antages med føje denne bestemmelse om hemmelig votering ikke ved landsretterne eller Sø- og Handelsretten at afskære muligheden for, at dommerne, ligesom efter den tidligere procesordning, afgiver dissenterende vota, hvormed parterne får lejlighed til at gøre sig bekendt, og som også gennem domssamlingerne meddeles offentligheden. En sådan adgang til at offentliggøre dissenterende vota skulle da herefter heller ikke være udelukket for Højesterets vedkommende, men har her ganske vist ikke hidtil været benyttet.

Hvad fremmede procesordninger angår, er det vel reglen, at voteringen også i den højeste instans er hemmelig, hvad der dog f. eks. i Sverige ikke antages at udelukke, at man meddeler offentligheden gennem »Nytt juridisk Arkiv« både navnene på de dommere, der har voteret i den enkelte sag, og mulige dissenser. Men offentlig votering har dog gennem lange tider været anset som en selvfølgelig ordening ved alle kollegiale retter i England, hvorfra som bekendt både offentligheden og de andre grundsætninger, der har været bestemmende for vor nye retsplejeordning, har deres udspring, og dette vækker da en stærk formodning om, at en sådan voteringsmåde stemmer bedst med denne ordnings hele grundkarakter. Og navnlig har den offentlige votering allerede i to menneskealdre været anvendt ved den norske Højesteret, og da forholdene i Norge på grund af det nøje fællesskab i hele rets-

grundlaget er af særlig interesse for os, skal der her gøres lidt nærmere rede for, hvorledes ordningen med den offentlige votering her har udviklet sig, og hvilke praktiske erfaringer man har gjort dermed.

Ifølge den oprindelige lov af 12. september 1818 § 12 var voteringen også ved den norske Højesteret hemmelig, og den offentlige votering er her først blevet gennemført ved loven af 11. april 1863 efter mange års kampe, hvorunder sagen gang på gang blev rejst og forslag om offentlig votering vedtaget af stortinget, men det stadig mødte den mest hårdnakkede modstand fra rettens egen side, som gennem lange tider også heri støttedes af justitsdepartementet; en nærmere skildring af denne kamp findes i det af *G. Hall ager* i anledning af rettens 100-årsjubilæum udgivne værk: Norges Højesteret 1815-1915, I. bind, side 130 ff., 318 ff. og navnlig side 344 ff. I den indstilling fra vedkommende stortingskomité, der lå til grund for den endelige lov, henvises der til den betydning, som offentlighed i retssager havde både for den enkelte og samfundet, og at den ville styrke tilliden til Højesteret og forhøje interessen for dens gerning. Med hensyn til den indvending, at man derved gjorde brud på rettens solidaritet og svækkede dens autoritet, blev det gjort gældende, at denne betænkelighed hvilede på en miskendelse af, hvad der i vor tid og i et frit samfund gav en kollegial rets virken sand autoritet. Enhver vidste, at den formelle enhed hyppig kun var et dække for dissenser, og det alvorlige dissenser både med hensyn til begrundelse og konklusion. I flere af de vigtigste sager kom endogså antallet af de fraktioner, hvori retten havde delt sig, til almenhedens kundskab. Enhver indså derfor, at en fornuftig tillid til Højesterets domme ikke kunne grundes derpå, at de blev afsagt i den hele rets navn, men på den betragtning, at det efter dommernes antal, kundskabsfylde og erfaring var antageligt, at det under al meningsforskel dog var de bedst begrundede anskuelser, som regelmæssig bestemte sagernes udfald. Ved

offentliggørelse af de enkelte vota satte man en til kendsgerninger støttet overbevisning om, at Højesteret gjorde sin pligt, og rettens domme i regelen var de bedst mulige, i stedet for en antagelse på tro og love. På samme tid fjernede man et hemmelighedssystem, som var vel skikket til at fremkalde mistillid især i en tid som vor, som dannede sine institutioner efter grundsætningen om borgernes selvvirksomhed, og i et samfund som vort, i hvis forfatning offentlighedens princip overhovedet var det rådende, og hvori almenheden derfor af indsigt og sædvane anså medviden i offentlige anliggender som den mest betryggende garanti såvel for hvert enkelt anliggendes forsvarlige pleje som for samfundslivets harmoniske udvikling. - Da Højesteret blev hørt om sagen, udtalte dens store flertal (alle medlemmer mod 2) sig imidlertid igen bestemt imod den, idet det erklærede, at intet af, hvad der var anført på sidste storting, havde rokket rettens tidligere udtalte faste overbevisning om den foreslåede foranstaltnings skadelighed, og at den fandt at måtte henlede opmærksomheden på følgerne, således at, om beslutningen blev lov, retten i det mindste ikke kunne siges at være medansvarlig. Kongen sanktionerede dog denne gang lovbeslutningen, og fremtiden synes at have givet datidens lovgivere ret, idet der i Norge i årenes løb har fæstnet sig en almindelig overbevisning om, at den offentlige voteeringsmåde har virket både til gavn for retsudviklingen og for Højesterets egen prestige. Således udtalte ved festen i anledning af den norske Højesterets jubilæum i 1915 den daværende justitarius *T hinn* efter at have bemærket, at han ikke iøvrigt behøvede at komme ind på de forskellige love, der havde truffet bestemmelser vedrørende Højesteret:

»Kun vil jeg her nævne en forandring med hensyn til rettens ordening, nemlig den som fandt sted ved loven af 11. april 1863, som bestemte, at Højesterets voteringer skulle være offentlige, medens de tidligere havde været hemmelige. Jeg anser denne forandring for at være af en så væsentlig be-

tydning både i retning af at styrke tilliden til domstolen og i retning af at befordre den gennem retspraksis stedfindende retsudvikling, at jeg finder særlig grund til at omtale den.«

Retten tidligere udtalte frygt for, at den mundtlige votering skulle sinke sagernes pådømmelse og foranledige en stigning af restancerne, viste sig ligeledes at være ugrundet, jfr. Hallagers anførte værk, II. bind, side 3.

Lovens ordning er nærmere den, at Højesteret i alle mundtlig forhandlede sager skal foretage afstemning for åbne døre. Når en således foretagen afstemning er tilendebragt, aftræder alle tilstedeværende med undtagelse af rettens medlemmer og sekretærer, hvorpå dommen forfattes og indføres i domsprotokollen. En rådslagning for lukkede døre kan dog altid gå forud for afstemningen.

Efter at der ved en lov af 30. maj 1891 var tillagt retten en mere almindelig beføjelse til at lade sager overgå til skriftlig behandling, blev det i lovens § 6 bestemt, at i sådanne skriftlig behandlede sager skal der, forinden dom afsiges, finde rådslagning mellem de voterende sted. For dommen gives der en kortfattet fællesbegrundelse. Såfremt nogen af de voterende forlanger det, skal korteligen angives de afvigende meninger. I de senere år har dog i Norge, under påvirkning af den offentlige votering, der er det normale, den ordning udviklet sig, at man også i skriftlig behandlede sager i »Norsk Retstidende« angiver de voterendes navne og aftrykker mulige dissenser.

Efter et udkast til den nye norske civilproceslov af 1915 var det meningen at lade den særlige ordning med den offentlige votering ved Højesteret bortfalde, således at stemmegivningen også ved denne ret skulle foregå for lukkede døre. Men herimod blev der protesteret fra Højesterets egen side, idet majoriteten af dens medlemmer sluttede sig til flertallet indenfor et af retten nedsat udvalg (Assessorerne Vogt og Hagerup Bull, hvilken sidste har haft så store fortjenester af hele civilprocesreformens gen-

nemførelse), som ikke fandt, at der var tilstrækkelig grund til igen at ophæve den offentlige votering, »der blev indført efter langvarige og vidtløftige overvejelser, og som ikke vides at have medført nogen ulempe. Den har efter disse medlemmers mening den åbenbare fordel, at den er mere skikket end en fællesbegrundelse til at fremdrage alle de betragtninger og momenter, der er af betydning for afgørelsen, ligesom den omstændighed, at ethvert medlem af retten må være forberedt på at levere en selvstændig begrundelse, der er genstand for parters og almenhedens kritik, er vel egnet til at skærpe opmærksomheden under domsforhandlingen og til hos alle rettens medlemmer at nødvendiggøre en indgående overvejelse af sagens forskellige sider«. Også flertallet i en nedsat sagførerkomité stemte for at bevare ordningen med den offentlige votering. I overensstemmelse dermed lader lovens § 139, jfr. § 141, regelen om den hemmelige afstemning kun gælde for andre retter end Højesteret, idet stemmegivningen her i alle mundtlig behandlede sager skal være offentlig. I skriftlig behandlede ankesager, ligesom i alle sager i første instans, skal efter lovens § 145 domsgrundene i alle tilfælde oplyse, om dommen er enstemmig, eller, hvis dette ikke er tilfældet, hvilke af rettens medlemmer der er uenige i domsslutningen, og hvilke punkter uenigheden gælder. Den eller de dommere, som ikke er enige i domsslutningen eller domsgrundene, kan i disse kræve indtaget en redegørelse for sin mening.

Når man vil søge at sammenfatte de hensyn, der taler for den offentlige votering, melder sig for det første de samme grunde, som ligger bag ved nutidens krav om offentlighed ved udøvelsen af samfundets funktioner i almindelighed og ganske særlig indenfor retsplejen: den evne som offentligheden erfaringsmæssig har til at hidføre renhed, sundhed og klarhed i forholdene og fremfor alt til at skabe tillid til den pågældende institution og dens virken. Der-

imod vil en samfundsvirksomhed, der hyller sig i hemmelighedens mørke, let bliver mødt med mistillid, og den vil i hvert fald vanskelig kunne værnes mod mistro, når først en sådan er vakt. Bestrides kan det vel heller ikke, at den offentlige votering er egnet til at skærpe den enkelte dommers ansvarsfølelse og indeholder den stærkeste opfordring for ham til at yde sit bedste, medens under den hemmelige votering let energien og opmærksomheden vil svækkes hos de dommere, hvis mening dog ikke kan forventes at få nogen betydning for selve sagens afgørelse. At dommerne, som det undertiden er blevet anført, af hensyn til offentligheden skulle lade sig forlede til at tage andre hensyn end de strengt vedkommende, vil næppe for alvor blive hævdet fra dommerstandens side - omvendt ville da lige såvel hemmeligheden kunne rumme en fare for, at uvedkommende hensyn gjorde sig gældende. Dommernes bestræbelse vil sikkert så godt som altid være rettet på at give den juridisk mest holdbare begrundelse, så at den kan holde stand overfor sagskundskabens kritik; kun på den måde vil en dommer i længden kunne hævde sin position. Heller ikke iøvrigt kan det erkendes, at den offentlige voteringsmåde skulle stille krav til dommerne, som disse, når de ellers har de fornødne kvalifikationer, ikke skulle være i stand til at opfylde. På den anden side må det vel, som det, overensstemmende med et af *Nellemann* udarbejdet foreløbigt udkast, siges side 127 i kommissionsudkastet af 1877 til den borgerlige retspleje (der dog af andre grunde forkastede den offentlige votering), netop betegnes »som en fordel ved denne, at den afgiver et værn mod udygtighedens indtrængen i retterne, og at den bidrager til at holde de dårlige kræfter borte og til at forhindre, at dommerne forbliver på deres pladser, efter at de har op hørt at være brugelige.« Omvendt får de dygtige dommere først gennem den offentlige votering lejlighed til rigtig at gøre sig gældende. At der endelig ved voteringsens offentlighed skulle lægges et unaturligt bånd på »deliberationens frihed«, er en ind-

vending, der sikkert heller ikke har noget synderligt på sig, i hvert fald ikke, for så vidt man - som det er tilladt både efter den norske ordning og vor tidligere lov af 8. marts 1856 - lader en formløs rådslagning for lukkede døre gå forud for den endelige, offentlige afstemning. Og at selv under denne forudsætning denne votering for offentlighedens forum har den største betydning, viser særlig erfaringerne fra Norge.

For den offentlige votering taler imidlertid ikke blot disse almindelige betragtninger, men også, og med ikke mindre vægt, et umiddelbart hensyn til selve retternes dømmende opgave, idet der derigennem bydes dem de bedste kår til løsningen af denne. Kun gennem den offentlige afstemning kan der nemlig vindes fuld klarhed over, hvad den virkelige mening med dommen har været. Nøjes retten med at give en fællesbegrundelse, vil denne altid have noget konstrueret ved sig, idet den giver udtryk for retten som en upersonlig enhed, hvad der jo i virkeligheden hviler på en fiktion. Præmisserne vil derfor ofte være i høj grad mangelfulde, for kortfattede, idet de jo kun indeholder, hvad et flertal har kunnet enes om, ikke sjældent uklare, ja undertiden ligefrem selvmodsigende, da de måske er udtryk for helt forskellige tankegange. Selv om de afvigende meninger måtte få umiddelbart udtryk i dommen, måske gennem egentlige dissenterende vota (hvad der dog hidtil aldrig har været tilfældet med vore højesteretsdomme), vil disse dog - i hvert fald så længe ikke dommerne gennem den offentlige votering som den normale ordning har vænnet sig til tanken om, at de skylder almenheden en fuld redegørelse for deres grunde - ofte være for knappe (flere vil måske forene sig i een kort dissens, skønt de i virkeligheden ikke er helt enige) og derfor langt fra give samme indblik i de forskellige opfattelser, som når hver dommer direkte overfor offentligheden gør rede for sit standpunkt.

At få fuld klarhed over dommens virkelige indhold og mening er imidlertid ikke blot af betydning for parterne i den enkelte

sag og andre, der måtte nære særlig interesse for den. Dommen skal jo ikke blot give en afgørelse af denne sag, men den har tillige den betydningsfulde funktion at skulle tjene til vejledning ved fremtidig retsudøvelse. Denne funktion tilkommer jo i første række Højesterets domme, og derfor er ved deres afsigelse den offentlige votering af særlig stor betydning. Kun gennem denne voteringsmåde vil man få sikker oplysning om, hvilke forskellige hensyn der har gjort sig gældende, og hvor stor vægt der må tillægges hvert enkelt af dem, medens der ellers let vil blive tillagt dommen en mere absolut virkning i en vis retning, end der i virkeligheden tilkommer den. De forskellige vota vil da tjene til at belyse afgørelsens relativitet og begrænsningen i dens rækkevidde, og særlig vil mindretalsvota ikke sjældent betegne det første fremskud af nye retstanker, der måske endnu ikke er helt modne til gennemførelse, men som efterhånden vinder frem til sejr. Det er således - som også berørt i justitiarius Thinns oven anførte udtalelse — netop gennem den offentlige votering og den stenografiske gengivelse af denne, at Norges Højesteret har fået en så overordentlig betydning for retsudviklingen i dette land.

Når det er blevet anført mod voteringsens offentlighed, at Højesterets afgørelser derved ville tabe den autoritet, der ligger i, at de fremtræder som en enhed, da er hertil for det første at bemærke, at deres betydning som endelig afgørelse af den foreliggende sag jo under alle omstændigheder står fast. Endvidere beror i mange tilfælde den tilsyneladende enhed på en illusion, og som *N. F. S. Grundtvig* i sin tid har udtalt i folketinget under forhandlingerne om loven af 8. marts 1856: »Illusionen hører ikke med rette hjemme noget sted uden på teatret«. En afgørelse, der er truffet med en kneben majoritet, f. eks. af 5 af de i den enkelte sag voterende 9 medlemmer, behøver ikke en gang at være udtryk for, at et flertal af samtlige rettens 13 medlemmer er enige i den. Når den dog gives ud for den samlede rets dom, er dette ligefrem egnet til

at vildlede offentligheden, idet der navnlig derved tillægges den en betydelig større vægt som præjudikat, end der i virkeligheden tilkommer den. Autoriteten af højesteretsdomme kan da aldrig bygges på en sådan fiktion, men må bero på deres eget indre værd og på almenhedens erkendelse af, at de hviler på gode og vægtige grunde, hvad først den offentlige votering er egnet til at give et sikkert indtryk af.

At den offentlige votering undertiden vil kunne medføre ubehagelig omtale af personer og forhold, er vel sandt, men omvendt vil afstemningens hemmelighed kunne føre til, at der ved dommen sættes stempel på en person, uden at det fremtræder som tilstrækkelig motiveret.

Når det endelig mod den offentlige votering anføres, at den vil kræve mere tid end den hemmelige og derved sinke højesteretssagerne fremme, kan herimod henvises til erfaringerne fra Norge, som ikke yder nogen støtte herfor, men tværtimod synes at vise, at den offentlige votering gennemgående ikke tager længere tid, end en nogenlunde fyldig fællesbegrundelse af dommen ville kræve. I øvrigt ville en betydelig besparelse af tid og kraft for Højesteret kunne indvindes, når man opgav den i vor tid ganske urimelige ordning, der næppe heller har noget sidestykke andetsteds¹⁾, at lade det store tal af 9 dommere deltage i behandlingen af den enkelte sag (for så vidt den ikke udgår til skriftlig behandling, i hvilket tilfælde 7 er tilstrækkelige) og delte retten i mindre afdelinger på f. eks. 5 medlemmer. En sådan begrænsning af dommertallet ville sikkert ikke betyde nogen forringelse af værdien af rettens arbejde, men tværtimod være egnet til at skærpe de enkelte dommers ansvarsbevidsthed og arbejdsvillie, og den ville på flere måder kunne bidrage til en fremskyndelse og simplificering af retsplejen ved Højesteret.

¹⁾ I den norske, tyske og østrigske Højesteret deltager således i den enkelte sags behandling 7 medlemmer, i den svenske et varierende antal af 4-8, hyppigst 5, i den finske som regel også 5, i den franske fra 5 til 7, i den engelske i regelen kun 3 dommere.

Højesteretschef N. H. Bache
udtaler følgende:

Da de af Højesteret truffne afgørelser af samtlige domstole, derunder også Højesteret selv, betragtes som så godt som ufravigelig rettesnor for alle lignende fremtidige tilfælde, er det af største betydning for borgerne at få tilstrækkelige og pålidelige oplysninger om de af sagte højsteretsdommes betydning og rækkevidde. Sådanne oplysninger kan i autentisk form kun fås gennem Højesterets egen begrundelse. Da det nu sikkert ikke fra nogen side vil blive bestridt, at de nuværende højsteretspræmisser ikke fyldestgør dette naturlige krav fra borgernes side, synes en reform, hvorved kravet efterkommes, påkrævet. Kunne denne reform ske på anden måde end gennem indførelse af offentlig votering, ville der i og for sig ikke være grund til at forlange en sådan, mod hvis indførelse visse ikke uberetigede indvendinger kan rejses. Det har derfor også været overvejet, om der kunne tænkes andre muligheder. Jeg er imidlertid kommet til den overbevisning, at der næppe findes nogen praktisk brugbar mellemvej mellem de nu benyttede skriftlige højsteretspræmisser og offentlig votering. Enhver anden form for begrundelse end offentlig votering kræver nemlig skriftlig udformning af begrundelsen. Man kunne da som mellemvej tænke sig reformen gennemført ved påbud om enten fyldigere fællespræmisser end nu eller skriftlig formulering og offentliggørelse af de enkelte vota. Et påbud om mere udførlige fællespræmisser ville imidlertid være et slag i luften, da omfanget af præmisserne nødvendigvis måtte overlades til rettens eget skøn. I øvrigt må Højesteret alt nu antages at formulere fællespræmisserne så udførligt, som den mener at kunne forsvare. Fællespræmisser vil dernæst altid blive ufyldstgørende af den grund, at de skal samle forskellige afvigende meninger under een hat, hvilket ikke kan lade sig gøre uden enten at lade udgå

de dele af begrundelsen, hvorom ikke fuld enighed indenfor majoriteten kan opnås, eller ved kunstig at konstruere sætningerne, således at de netop ikke giver de fornødne oplysninger. Skulle derfor på et skriftligt grundlag en virkelig reform opnås, ville der formentlig ikke være anden udvej end at nedskrive og offentliggøre de enkelte vota. Dette kunne atter ske på den måde, at de voterende dommere betegnedes upersonlig ved et bogstav eller tal, eller ved at navnet vedføjedes. Gennem det første alternativ skulle opnås, at den enkelte dommer mere frit kunne udtrykke sig, dækket af anonymiteten. En sådan dommer-anonymitet ville imidlertid for det første i sig selv føles unaturlig. Den ville dernæst medføre, at den enkelte dommer dels ikke kom til at føle en tilsvarende opfordring til fyldstgørende begrundelse, som når denne skulle gives under navn, dels ville være mere tilbøjelig til at give efter for tilskyndelser fra andre dommers side om at lade de dele af begrundelsen, som ikke stemte med deres opfattelse, udgå. Sådanne vota kunne derfor let føre til et lignende utilfredsstillende resultat som de nuværende fællespræmisser. Viste det sig mod forventning omvendt, at de virkelig blev udførlige og personlig prægede, ville anonymiteten også faktisk kun blive et skin. Må det herefter indrømmes, at en tilfredsstillende ordning kun vil kunne opnås, når det enkelte votum offentliggøres under vedkommende dommers navn, turde det af mange grunde være det ene naturlige at gå til offentlig votering, og ud fra nævnte standpunkt tør det formodes, at også højsteretsdommerne vil erklære sig enige heri, idet en fuldstændig skriftlig udformning af votum ville påføre den enkelte dommer et betydeligt arbejde rent bortset fra, at de enkelte, hvert for sig udarbejdede skriftlige vota bagefter måtte bringes i naturlig overensstemmelse med hinanden, hvilket atter

ville medføre et væsentligt arbejde såvel for de enkelte dommere som for retten. Den vigtigste indvending mod indførelsen af offentlig votering er da også den, at den enkelte dommers sikkerhed mod påvirkning fra omverdenens side derigennem kan røkes, hvilken indvending vægt særlig i vore tider under hensyn til de politiske partiers og trusternes indflydelse ikke tør undervurderes; men denne indvending rammer lige så fuldt offentliggørelse af de enkelte skriftlige formulerede vota under vedkommende dommers navn.

Jeg må derfor ud fra disse motiver og i øvrigt på grundlag af de af professor Munch-Petersen fremførte betragtninger anbefale en reform, hvorved offentlig votering i Højesteret påbydes i hvert fald for de mundtlig behandlede sager. Findes nævnte reform vel begrundet, vil indvendingen om, at den offentlige votering kræver mere tid, under hensyn til de her omhandlede, såre vigtige interesser, ikke kunne komme i betragtning, idet der, selv om indvendingen

var rigtig, så må åbnes udvej til at skaffe Højesteret den fornødne tid. I øvrigt slutter jeg mig til professor Munch-Petersens forslag om, at nævnte indvending praktisk imødegås på den måde, at retten deles i 2 afdelinger med et væsentlig mindre antal voterende end det nu påbudte, i hvilken henseende jeg vil kunne tiltræde forslaget om, at 5 dommere skal være tilstrækkeligt. Dette så meget mere, som det alligevel inden kort tid under hensyn til den naturlige udvikling vil blive nødvendigt at skride til deling af retten i 2 afdelinger.

At samtidig med indførelse af offentlig votering den nuværende antikverede afstemningsorden, hvorefter dommerne altid voterer nedenfra efter anciennitet, må afskaffes og ombyttes med vekslende afstemningsorden - formentlig i hvert enkelt tilfælde efter præsidentens (formandens) på grundlag af den private rådslagnings resultater fattede skøn — betragter jeg som en selvfølge.

I henhold til det ovenstående foreslår flertallet følgende ændringer i retsplejeloven:

I § 2, 2det stykke, ændres »9« til »5«, og tilføjes som nyt punktum: »Sagernes fordeling mellem dommerne bestemmes af formanden efter forhandling med rettens medlemmer.«

I § 35 tilføjes til 5te stykke: »Når afstemningen ved Højesteret foregår offentlig, jfr. § 214, indføres der en stenografisk gengivelse af denne i en særlig retsbog.«

Til § 41 tilføjes som nyt stykke:

»Når afstemningen ved Højesteret er foregået offentlig, vil enhver, som deri har retlig interesse, kunne forlange en afskrift af den stenografiske gengivelse.«

Til § 214 tilføjes som nyt 3die stykke:

»Ved Højesteret foregår dog afstemning om alle domme, der afsiges efter mundtlig domsforhandling, offentlig, således at den stemmegivendes grunde samtidig anføres. Efter rådslagnings afslutning bestemmer rettens leder, i hvilken rækkefølge afstemningen skal foregå. I sager, hvis behandling er foregået for lukkede døre, kan retten dog beslutte, at afstemningen skal være hemmelig.«

Det nuværende 3die stykke, 2det punktum, affattes således:

»Når i en straffesag, som behandles ved landsret, en dommer eller en nævning får forfald eller af anden grund må fratræde, efter at domsforhandling er begyndt, kan denne fortsættes, såfremt dog højst een dommer og een nævning mangler.«

I § 215 ændres i 1ste punktum »ni« til: »fem«.

I § 216 tilføjes som nyt stykke:

»Ved Højesteret skal, når afstemningen ikke foregår offentlig, dommen, hvis den ikke er vedtaget enstemmig, indeholde oplysning om, hvilke af rettens medlemmer der er uenige i den, og hvilke punkter uenigheden gælder. Den eller de dommere, der er uenige i afgørelsen, kan deri for-

lange optaget en redegørelse for deres mening.«

I § 218 tilføjes til 1ste stykke, 1ste punktum: »;dette gælder dog ikke ved Højesteret, når afstemningen foregår offentlig.«

I § 415 udgår sidste stykke.

Bemærkninger til foranstående forslag.

1. Hovedforslaget om indførelse af den offentlige afstemning.

Hovedbestemmelsen herom er givet i den foreslåede tilføjelse til § 214. Det fremgår af denne, at man kun har tænkt sig den offentlige afstemning indført med hensyn til domme, ikke med hensyn til kendelser og andre beslutninger. Endvidere er det en naturlig forudsætning for den offentlige votering, at der har fundet en mundtlig domsforhandling sted, og endelig må retten kunne beslutte, at afstemningen skal være hemmelig, når sagens behandling er foregået for lukkede døre. I de tilfælde, hvor således offentligheden udelukkes ved afstemningen, finder man det dog ønskeligt, at en mulig dissens kommer til offentlighedens kundskab; hertil sigter den foreslåede tilføjelse til § 216.

Hvad den nærmere gennemførelse af den foreslåede reform angår, bemærkes, at man anser det for nødvendigt, at der af de offentlige højesteretsvoteringer optages et stenografisk referat af særlige ved retten ansatte retskyndige stenografer, der træder i de nuværende protokolsekretærers sted. I forbindelse med denne ordning står de foreslåede ændringer til § 35 og § 41. De forøgede udgifter, som dette måtte medføre, ville vistnok kunne indvindes derved, at man ophører med udgivelsen af Højesterets-tidende, idet der formentlig med udgiveren af Ugeskrift for Retsvæsen kunne træffes en ordning, hvorefter denne mod en passende

afgift overtog offentliggørelsen af højesteretsreferater. På den anden side vil der med hensyn til højesteretsdomme, der er vedtaget ved offentlig afstemning, ikke blive tale om sædvanlig begrundelse; dette fastslås ved tilføjelsen til § 218. For dette tilfælde passer måske heller ikke helt bestemmelsen i § 219, 2det stykke, men man har dog ikke fundet tilstrækkelig anledning til at foreslå den ændret.

II. Forslaget om at begrænse dommertallet ved behandlingen af de enkelte sager.

Efter de foreslåede ændringer til § 2, §

215 og § 415 skal der normalt kun deltage 5 dommere i behandlingen af den enkelte sag, således at det gøres retten muligt at arbejde i to afdelinger. På den anden side må ved dommes afsigelse dette også anses for et minimum, og man har derfor ment at måtte foreslå ophævelse af den ændring, der ved lov 30. juni 1922 § 21 skete i retsplejelovens § 214, 3die stykke, 2det punktum, således at dette tilbageføres til sin tidligere skikkelse, hvorefter det kun finder anvendelse på straffesager, der behandles ved landsret.

Mindretallet, *højesteretsdommer Meyer*, fremsætter følgende udtalelse:

Idet jeg vedlægger afskrift af en betænkning af 18. marts 1920¹⁾, i hvilken Højesteret enstemmig frarådede et af justitsministeriet da overvejet lovforslag om påbud af offentlig votering i Højesteret, skal jeg udtale følgende.

Jeg er med hr. højesteretsagfører Bache enig i, at der med offentlig votering er forbundet betydelige ulemper, og de af teoriens repræsentant, hr. professor Munch-Petersen, fremsatte betragtninger har ikke rokket min overbevisning om vægten af de i Højesterets betænkning påpegede ulemper og farer. Det gælder da at undersøge, om der ved den påtænkte foranstaltning kan indvindes fordele, som overvejer ulemperne; thi det er god regel ikke at foretage forandringer uden gyldig grund. Og en nøje prøvelse er så meget mere på sin plads, som det drejer sig om at forandre en gammel regel - i forbigående bemærker jeg, at den ikke har nogen som helst forbindelse med den enevældige konges præsidium i Højesteret, og at det ikke er til ikke-offentlig votering, Grundtvig sigter i den af hr. professor Munch-Petersen citerede ytring af ham om illusionens mangel på berettigelse udenfor teatret - en regel, om hvilken det ikke fra nogen side er så meget som antydnet, at den har givet anledning til misbrug, og en regel, som, således som det er nærmere udviklet i Højesterets betænkning, er fastholdt og udvidet ved den først i 1919 i kraft trådte retsplejelov, og som med meget få undtagelser er gældende i alle civiliserede retsforfatninger. Blandt undtagelserne er ganske vist engelsk og norsk ret, men engelsk ret og engelske forhold er vidt forskellige fra danske, og også norske forhold er forskellige fra vore; her skal blot peges på, at man i Norge i det hele ikke er bange for højst omdiskutable nydannelser.

De argumenter, som fremføres for offentlig votering, er dels mere almindelige betragtninger som, at offentlighed passer bedst i en demokratisk stat og fremmer renhed, sundhed, klarhed og tillid, dels hensynet til at få mere at vide om Højesterets mening end det, som fremgår af de nu brugelige præmisser.

Vel er der en formodning for, at offentlighed i al almindelighed er gavnlig, men der er dog enighed om, at der findes forhold, hvor den ikke passer. Statsråd og ministerråd er ikke offentlige, rigsdagsudvalgenes forhandlinger ej heller. Ingen har tænkt på at indføre offentlighed ved eksamenscensur eller ved sagernes forberedelse i ministerierne, hvilken også foregår ved en slags votering. Alt dette viser, at der findes visse navnlig forberedende skridt og forhandlinger, hvor offentlighed ikke er på sin plads, og det er et åbent spørgsmål, om ikke de mangfoldige - ikke blot ældre, men også nyere - retsforfatninger har ret, som mener, at dette gælder om domstolenes voteringer. Det viser sig også, at offentlighed, når den prøves i livet, ikke altid vækker ublandet glæde; selv den af så mange grunde berettigede offentlighed i straffesager har her i landet affødt bitre klager.

Renhed, sundhed og klarhed er slagord, som lyder godt, og som man ikke altid tænker meget ved. Men det må dog vist ved nærmere overvejelse erkendes, at Højesteret ikke savner disse egenskaber, og det er vist ikke for meget at sige, at Højesteret nyder en høj grad af tillid. Det kan ikke undgås, at de, hvem Højesterets afgørelse går imod enten i borgerlige eller i kriminelle sager, er misfornøjede, men i de meget få tilfælde, hvor dette kommer offentligt frem, hører man så godt som aldrig klage over Højesterets evne og villie til at gøre ret og skel, det hedder da næsten altid, at Højesteret er vildledt af onde mennesker eller myndigheder,

¹⁾ Se bilag 13 (side 89).

hvilket vel i det mindste er tegn på, at angreb på Højesteret ikke antages egnede til at gøre indtryk på offentligheden. At de, hvem Højesterets afgørelser går imod, skulle forandre mening ved at høre offentlig votering, kan jeg ikke tænke mig. Votering kan ikke anlægges på at overbevise offentligheden, men må gå ud på at overbevise meddommerne, og da disses forudsætninger for at trænge til bunds i sagen er ganske andre end lægfolks, vil argumenterne gå over hovedet på disse. At uhæderlighed eller udygtighed hos dommerne - over sådant har der som allerede sagt aldrig været klaget - skulle åbenbares ved offentlig votering, finder jeg også lidet rimeligt. Voteringen ville blive en forkortet og afklaret gentagelse af den forudgående rådslagning, som også bruges i Norge og så vidt vides i England, og som formentlig umuligt kunne undværes, og under rådslagningen ville også de mulig mindre duelige eller hæderlige dommere hente så mange vink, at voteringen ville fremtræde i ulastelig skikkelse. Derimod er det sandt, at offentligheden ville se og forstå, for *hvilket resultat* den enkelte dommer voterede, men dette forekommer mig netop at gøre den offentlige votering meget betænkelig. Det er smukke, men efter min mening urigtige ord, som en gang i en naivere tid blev udtalt i folketinget, at den offentlige votering er det bedste middel til at fremkalde et op-højet sind og en høj karakter hos dommerne. En uafhængig dommerstand er efter dansk og al civiliseret tænkemåde af største betydning for staten. For at opnå dette er det af vigtighed, og det er også som i Højesterets betænkning nærmere udviklet tilstræbt i vor grundlov og øvrige lovgivning, at hæve dommerne over håb og frygt. Men det direkte modsatte vil følge af den offentlige votering. Dommerne kunne være udsat for afskedigelse på grund af vota, som mishager regeringen, og selv uden tab af indtægter er det hårdt for en mand på 65 år at forlade den stilling, som giver hans liv indhold, allerede muligheden for afskedigelse af denne grund ville vække mistillid

hos offentligheden. Fremdeles vil - hvilket i fremtiden turde blive nok så praktisk - dommerne være udsat for forhånelser og trusler fra fanatisk eller mindre samvittighedsfuldt ledede aviser og, som af Højesteretssagfører Bache fremhævet, af påvirkninger fra finansmagten. På dette punkt ligger en af forskellighederne mellem danske og engelske forhold. I England er dommerstanden omgivet af en højagtelse, som intet sidestykke har i Danmark, og som dels skyldes folkets karakter, dels vel også de strænge og hurtige straffe, som enhver »contempt of court« drager efter sig.

Ej heller kan man se bort fra den mulighed, at dommere vil lade sig påvirke af avisers bifald, men jeg tror ingeniunde, at det er de dygtigste dommere, som stræber efter at gøre sig gældende overfor offentligheden; de vil nok lade sig nøje med den tilfredsstillelse, som deres høje kald byder dem.

Det andet argument er, at de nuværende præmisser ikke giver tilstrækkelige oplysninger om de af sagte højesteretsdommes betydning og rækkevidde. Jeg tror, at hr. højesteretssagfører Bache her skyder langt over målet i sin kritik. Der kan naturligvis findes højesteretsdomme med ufuldstændige præmisser, men navnlig i de senere år går Højesterets bestræbelser givet i retning af at gøre præmisserne så fyldige, at de kyn-dige - naturligvis under jævnførelse med de appellerede dommes præmisser, som i Højesteretstidende trykkes sammen med Højesterets præmisser — kan få god oplysning. Ved behandlingen i landsretterne og proceduren i Højesteret er de fleste sager bragt til sådan klarhed, at det kun drejer sig om afgørelsen af nogle få faktiske eller juridiske spørgsmål. Den søgende vil måske ikke få al den oplysning, *han ønsker*. Den højesteretssagfører, som har procederet sagen, vil mulig savne gendrivelse af adskillige af sine argumenter, men Højesteret har altid haft for skik alene at fremhæve de momenter, som forekommer den afgørende, og meget anderledes ville det næppe blive under en offentlig votering. Ej heller

vil man i højesteretsdommene i modsætning f. eks. til tyske rigsretsdomme let finde nogen udvikling om almindelige retsregler, idet Højesteret betragter det som sin hovedopgave at afgøre det enkelte foreliggende tilfælde på den retfærdigste måde. Jeg tror ej heller, at dette ville blive synderlig ændret under en offentlig votering. Når man imidlertid sammenligner danske højesteretsdomme med på den ene side tyske domme og på den anden side referaterne af voteringen i den norske Højesteret, tror jeg, at man vil finde de danske præmisser ganske anderledes overskuelige, og hertil kommer, at retten nu føler sig bundet ved de afsagte domme som afgørelser for fremtiden, selv om de kun er vedtagne af en majoritet. Dette kunne ikke i samme grad blive tilfældet, når domsgrundene ikke fremtræder som den samlede rets.

Jeg tvivler ikke om, at det kunne være lærerigt for jurister at overvære offentlig votering i Højesteret, og jeg anser det for sandsynligt, at denne i visse tilfælde ville give noget fyldigere - om end mindre sikker og overskuelig - oplysning end de nu brugelige præmisser. Men Højesteret er ingen læreanstalt, og den mulige tydeliggørelse af dommene, som kunne opnås, kan jeg ikke tillægge en sådan betydning, at dette kunne opveje de ulemper og farer, som den offentlige voteringsmåde medfører.

Jeg er derfor vedblivende af den mening, som er udtalt i Højesterets oftnævnte betænkning, til hvilken jeg i det hele kan henholde mig.

Jeg skal endnu bemærke, at den påtænkte forandring på grund af den deraf følgende langsommere behandling af sagerne næppe kunne gennemføres uden betydelige bekostninger til udvidelse af dommer- og justitskontorpersonale. De nuværende voteringer varer meget hyppig flere timer; rådslagning kan ikke påregnes at blive meget kortere; når hertil kommer en selv noget forkortet votering, drejer det sig i årets løb om en betydelig tid.

Med hensyn til forholdene i Norges

Højesteret kan til det i højesteretsbetænkningen anførte føjes følgende. Antallet af de skriftlig pådømte sager, i hvilke egentlig offentlig votering ikke finder sted, var i forhold til de mundtlig pådømte i alt fald i løbet af 1922-24 (jeg har kun oplysninger vedrørende disse 3 år) stigende og andrager i 1923 og 1924 henholdsvis 138 og 134 mod mundtlig pådømte 154 og 152 sager. Af de for retten i året 1924 foreliggende 1764 sager (det anførte drejer sig alene om borgerlige sager) blev i alt kun 286 pådømt, således at antallet af de til 1925 overførte sager, idet 249 bortfaldt, var 1229. I den danske Højesteret blev efter opgivende fra justitskontoret i kalenderåret 1924 pådømt 198 borgerlige sager, hvoraf efter skriftlig votering 27; 190 sager overførtes til 1925. Den danske Højesteret pådømte altså 198 sager, medens den norske Højesterets 2 *afdelinger* pådømte i alt 286 sager.

Antallet af dommere i den norske Højesteret er efter den seneste udvidelse i 1925 i alt 23, hvoraf 15 er udnævnt som embedsmænd, medens resten er ekstraordinære, som beskikkes indtil videre; disse ekstraordinære findes endda dels som mere faste og dels som mere midlertidige assessorer, og foruden disse ekstraordinære assessorer tages endda »ekstraordinære assessorer i egentlig forstand« til dels forhenværende højesteretsassessorer. I Norge er man på det rene med, at denne ordning er mangelfuld, og det ligger nær, at de forskellige kategorier af ekstraordinære assessorer i påkommende tilfælde vanskelig kan hævde nogen uafhængighed overfor regeringen.

I Danmark, hvor det i retsplejelovens § 44 er fastsat, at midlertidig beskikkelse til højesteretsdommer ikke kan ske, kunne en sådan ordning næppe tænkes. Man måtte rimeligvis gribe til det andet middel, som også er anvendt i Norge, at dele retten i afdelinger, hvilket jeg ville beklage. Jeg tror, at den agtelse, Højesterets domme nyder, meget skyldes den omstændighed, at så mange dommere (regelmæssigt 9) deltager i pådømmelsen, at sagen ses fra så mange syns-

punkter, og så mange temperament og livsanskuelser brydes under voteringen. Indskrænkning i de voterendes tal ville efter min mening være et tilbageskridt. Under hensyn **til**, at der i landsretterne voterer 3 dommere, forekommer 7 voterende i Højesteret mig det mindste tal, som burde vælges; hvis man valgte 5, ville 3 Højesteretsdommere kunne forandre 3 landsdommeres afgørelse. Når appelretter i England er besat

med 3 dommere, må det erindres, at det dér er enkeltdommeres afgørelser, som appelleres. Men til det anførte kommer det meget væsentlige, at ved delingen opløses Højesterets enhed, og det vil volde vanskeligheder, som vel ikke er uoverstigelige, men som det dog er en fordel at undgå, at påse ensartetheden af de flere afdelingers afgørelse.

UNDERBILAG E TIL BILAG 14

Supplerende udtalelse af *professor Munch-Petersen*:

Overfor højesteretsdommer Meyers bemærkninger mener jeg at kunne indskrænke mig til en henvisning til forholdet ved den norske Højesteret, hvor man som ovenfor omtalt ligeledes i sin tid på det bestemte-

ste modsatte sig indførelsen af den offentlige votering, men hvor man dog senere ikke blot har vænnet sig **til**, men følt sig fuldt tilfreds med denne ordning.

HØJESTERET

København, den 8. september 1926.

Til justitsministeriet.

I skrivelse af 1. marts d. å. (journal 2. k. 1925 nr. 2342) har justitsministeriet efter anmodning af folketingets udvalg angående forslag til lov om ændringer i og tilføjelser til lov om rettens pleje af 11. april 1916 udbedt sig en erklæring fra Højesteret med hensyn til følgende spørgsmål:

a. Er retten ligesom i 1920 enstemmigt imod indførelse af tvungen offentlig votering? I modsat fald udbedes oplysning om minoritetens størrelse og grunde.

Samtlige Højesterets medlemmer er imod indførelse af tvungen offentlig votering.

b. Nr. 1. Hvorledes stiller retten sig til spørgsmålet om indførelse af en lignende ordning som den i Sverige gældende med hensyn til voteringen?

Den svenske ordning bygger på et samarbejde mellem dommerne i Högsta Domstolen og et betydeligt antal revisionssekretærer, lønnede som dommere i melleminstansen. Så vidt Højesteret bekendt, er den nærmere fremgangsmåde den, at enhver til Högsta Domstolen indkommen sag begynder hos revisionssekretærene, den såkaldte »nedre revisionen«. Denne fungerer i hver enkelt sag ved 3 af sine medlemmer, og ved den foregår forberedelsen af sagens pådømmelse på grundlag af parternes skriftlige indlæg, idet der ikke finder mundtlig procedure sted for Högsta Domstolen. Forberedelsen foregår i øvrigt på den måde, at nedre revisionen dels ved et af sine medlemmer udarbejder et »foredragspromemoria«, indeholdende en udførlig fremstilling af alt, hvad der er fremkommet og fra begge sider er anført i sagen, dels udarbejder en af alle 3 revisionssekretærer underskrevet betænkning, der ender med en indstilling om den indankede doms stadfæstelse eller forandring på nærmere angiven måde med ledsagelse af en begrundelse. På grundlag heraf

foredrages sagen af vedkommende revisionssekretær for dommerne, som derefter voterer - alt i et ikke offentligt retsmøde. Er der enighed mellem dommerne om eller flertal for at tiltræde nedre revisionens indstilling, finder denne afgørelse udtryk i, at der tilføres protokollen: »betänkandet bifölls«, der bliver da ikke af dommerne udarbejdet yderligere præmisser. Er et mindretal imod indstillingen, tilføres dettes dissens. Bliver der enighed om eller flertal for ikke at tiltræde indstillingen, indføres den vedtagne af præmisser ledsagede konklusion i protokollen, og derefter indføres afvigende vota. Disse protokoltilførsler indgår tillige med nedre revisionens indstilling som dele af dommen og er efter deres endelige »justering« fra domstolens side tilgængelige som en »offentlig handling« og offentliggøres i Nytt juridiskt Arkiv, men selve voteringen foregår altså ligesom i Danmark for lukkede døre.

Idet man går ud fra, at det Højesteret forelagte spørgsmål ikke tager sigte på indførelse af en sådan institution som den svenske nedre revisionen, der næppe lader sig forene med den mundtlige procedure af sagen, bliver spørgsmålet alene, om Højesteret skulle skride til offentliggørelse af dissenterende vota. Med hensyn hertil skal retten udtale følgende:

Ser man på dommens virkning udadtil, må den danske ordning foretrækkes som den bedste. Dissenser har deres bedste begrundelse, hvor talen er om påankelige retsdekreter, idet parterne og deres juridiske rådgivere derigennem vil kunne have en nyttig vejledning ved spørgsmålet om påanke. Men dette hensyn kommer ikke frem, hvor talen er om den øverste domsmyndigheds dekret. Den kraft og autoritet, som disse har og må have i deres egenskab af det sidste og for

parterne og for de tiltalte ubetinget forbindende ord i sagen, formindskes, hvor de i stedet for udadtil at foreligge som rettens afgørelse alene fremtræder som udtryk for en vis større eller mindre majoritets opfattelse. Det kan kun anses som en ufuldkommenhed ved et endeligt dekret, overfor hvilket der kræves ubetinget efterlevelse, at dette selv indeholder en kritik af dets egen rigtighed.

Set i forhold til sagens parter beror det formentlig både på dennes nærmere beskaffenhed og på de vedkommendes naturel, om en til dommen knyttet dissens vil være et gode eller det modsatte. I mange tilfælde vil dissensen modvirke, at den dømte finder ro i den tanke, at sagen nu er endeligt afgjort, og hvor afgørelsen i en kriminel sag indeholder en frifindelse, vil dissensen kunne gøre alvorlig fortræd. En rent frifindende højesteretsdom er for den tiltalte et dokument, med hvilket han kan standse alle fremtidige sigtelser og al ondsindet omtale angående det ham under sagen påsigtede forhold. Men knyttes der til denne dom ved en dissens en udtalelse om, at en eller flere af dommerne anser ham for skyldig, vil der fortsat ved selve dommen være klæbet en mistanke til ham, hvorved dommen for den frifundne til en vis grad kommer til at virke på lignende måde som de »frifindelser for videre tiltale«, som ingen mente at kunne forsvare, da de afskaffedes ved lov om æresoprejsning m. m. af 3. april 1868 § 5.

For udøvende jurister, dommere og sagførere og for universitetslærere kan det naturligvis være af interesse at kende dissenterende vota. Men den praktiske betydning heraf er dog næppe så stor som af nogle ment. Angår dissensen et konkret bevisspørgsmål, vil den sjældent have interesse udover den foreliggende sag. Og hvor en dissens har hensyn til retsspørgsmål, vil dommens - og således også dissensens - karakter af konkret retsafgørelse ofte gøre det vanskeligt eller umuligt af den at udløse almindelige regler. Livsforholdene er så mangfoldige, at det gang på gang viser

sig, at der selv ved to tilsyneladende ensartede retstilfælde dog er visse forskelligheder, der har til følge, at en dom i den første sag ikke bliver præcedens for den senere. Men selv hvor dissensen måtte udtale en vis almensætning, gælder det, at så længe det ikke er lykkedes mindretallet indenfor de voterende at overbevise flertallet om rigtigheden af dets grunde, er disse ikke af væsentlig praktisk betydning. Flertallets dom er Højesterets dom, som retten af hensyn til den almindelige retstryghed indenfor visse grænser selv må være bundet ved. **Det** er igennem flertallets dom, derunder dens i præmisserne indeholdte begrundelse, at alle vedkommende får at vide, hvad der er **ret** i den pågældende tvist. At træffe denne konkrete afgørelse er Højesterets opgave. En videre retsbelæring, for så vidt en sådan skulle foregå ikke gennem videnskaben, men gennem domstolene, sker rettest og naturligst ad anden vej, f. eks. gennem de meddelelser om Højesterets praksis, der forekommer i Tidsskrift for Rettsvitenskap.

Højesteret må herefter formene, at når alt tages i betragtning, ville der tabes mere, end der ville vindes, hvis der blev indført en ordning med offentliggørelse af dissenterende vota, selv om dette skete uden angivelse af den dissenterende dommers navn, hvilket af vægtige grunde, derunder hensynet til domstolens uafhængighed, i hvert fald måtte kræves iagttaget.

b. Nr. 2. Hvorledes stiller retten sig til en reform på andre punkter af de nugældende regler for votering ved Højesteret?

Spørgsmålet er holdt i en så stor almindelighed, at det vanskeligt lader sig besvare uden nærmere præcisering.

Hvis der imidlertid herved særlig måtte være tænkt på en ændring i den nu sædvanlige afstemningsorden, hvorefter den i anciennitet yngste dommer er førstvoterende, hvilket for øvrigt kun gælder mundtlig, men ikke skriftlig procederede sager, skal man henlede opmærksomheden på, at Højesteret i retsplejelovens § 214, 1ste stykke, har adgang til at gøre forandring i den af retten bestemte afstemningsorden. og at Højesteret

i et foreliggende tilfælde har og formentlig også i fremtiden vil benytte sig af denne adgang, hvor dette skønnes hensigtsmæssigt, således at nye lovregler ikke på dette punkt kan anses påkrævede.

Idet jeg på Højesterets vegne fremkommer med ovenstående udtalelse, tillader jeg mig samtidig at bemærke, at højesteretsdommer Rump, der med rettens øvrige medlemmer er enig i, at man ikke bør skride til ind-

førelse af tvungen offentlig votering, har afgivet en særerklæring, af hvilken en afskrift vedlægges. I anledning af denne særerklæring, hvis indhold rettens øvrige medlemmer ikke kan tiltræde, tillader jeg mig foruden til det ovenfor bemærkede at henvise til Højesterets betænkning af 18. marts 1920¹⁾.

R. Gram.

Højesteretsdommer Rump har afgivet følgende særskilte udtalelse:

Efter min mening ville det være rigtigst at give en videre adgang end nu til at blive bekendt med grundene for Højesterets afgørelser. Ganske vist kan tilliden til den enkelte afgørelses retfærdighed mulig svækkes ved, at afvigende anskuelser hos de voterende kommer frem; men tvivl om en afgørelses rigtighed kan ikke undgås, og en saglig kritik, der kun er af det gode, har bedre grundlag og begrænsning i fuldt kendskab til, hvorledes dommen er blevet til. I længden ville jeg derfor tro, at den almindelige tillid til domstolene bevares bedst, når det kan ses og bedømmes, hvorledes de virker. En fællesbegrundelse er naturligvis et skridt ad denne vej, men foruden at en sådan netop i de tvivlsomste tilfælde let må lade noget tilbage i henseende til virkelig oplysning, har den også den ulempe at give indtryk af en større rækkevidde, end afgørelsen af det enkelte tilfælde kan og bør have. Hovedgrunden mod offentlig afstem-

ning forekommer mig at være vigtigheden af at holde afstemningen fri af uvedkommende hensyn og at betrygge dommernes uafhængighed; men disse betænkeligheder falder for en stor del bort, hvis domstolen har valget mellem offentlig votering og anden begrundelse, og ganske uden ulempe synes en offentliggørelse af stemmegivningen uden navn - hvorved bemærkes, at afstemningsordenen ikke behøver at være fast. Hvilken meddelelsesform, der er at foretrække, vil bl. a. bero på den måde, hvorpå den under givne forhold sættes i værk, og det ville i den retning være naturligt at prøve sig frem. Jeg vil derfor anbefale, at det overlades Højesteret til enhver tid at bestemme, hvorledes begrundelsen af dens domme og kendelser skal meddeles, hvilket da måtte opfattes som et pålæg om at bringe andre former end den nuværende i anvendelse.

¹⁾ Se bilag 13 (side 89).

RETSPLEJEUDVALGET

Adr.: Højesteret, Christiansborg.

København, den 3. februar 1931.

Til justitsministeriet.

I skrivelse af 15. december 1930 (journ. 2 K. 1930 nr. 348³¹) har justitsministeriet anmodet om en udtalelse fra Retsplejeudvalget med hensyn til det i rigsdagen fremsatte forslag til ændring i retsplejelovens § 214 (jfr. ændringsforslagene til §§ 35, 41, 216 og 218) om offentlig afstemning i Højesteret.

I denne anledning skal Retsplejeudvalget udtale følgende:

Af de nedenfor udviklede grunde kan Retsplejeudvalget ikke anbefale det foreliggende forslag, når det for mundtlig domsforhandlede sager bestemmer, at der efter en drøftelse indenfor retten skal foregå en afstemning, der - i alt fald når sagen ikke har været behandlet for lukkede døre - er offentlig og gengives stenografisk i en særlig retsbog, idet de stemmegivende, hvis orden bestemmes af præsidenten, samtidig anfører grundene for deres afstemning. Retsplejeudvalget mener imidlertid ikke at burde indskrænke sig til at begrunde dette standpunkt, men vil i det følgende også undersøge, om der findes andre ordninger, der kan tænkes på en mere tilfredsstillende måde at fyldestgøre de formål, der ligger bag ved ønsket om indførelse af offentlig afstemning, og dette så meget mere, som det under 1. juli 1925 nedsatte udvalg i sine erklæringer i det væsentlige kun beskæftigede sig med valget mellem den nuværende tilstand og en ordning som den nysnævnte.

Hvis man om offentlig afstemning gør sig det begreb, at offentligheden derved får lejlighed til i mere end rent formel forstand at overvære dommens tilblivelse, beror dette på en misforståelse, der kan føre til skuffelse. Det må påregnes, at den forudgående rådslagning vil få en lignende betydning som den nuværende votering, således at dommerne forlader rådslagningsmødet fuldt

klare både over deres eget og deres medvoterendes endelige standpunkter. Først derefter vil de være i stand til at forme de udtalelser, de vil fremsætte i det offentlige møde til begrundelse af deres afstemning. Det ville overhovedet ikke være forsvarligt at afslutte drøftelsen tidligere, fordi en dommer naturligvis kan føle sig overbevist af modgrunde, som her måtte blive fremført. Men en ændring af standpunkt bliver vanskeligere, når man optræder for publikums øjne, og et forsøg på at henlægge overvejelsernes tyngdepunkt til det offentlige møde ville derfor kunne virke skæbnsvangert på afstemningens frihed.

Den offentlige afstemning får altså mere karakteren af en aflæggelse af beretning, men det spørgsmål opstår da, om der er grund til at lade den foregå i et offentligt retsmøde, der vil beslæglægge megen tid, som ellers kunne anvendes til domsforhandlinger. Det er med føje, når bemærkningerne til lovforslaget side 59 anser det for nærliggende, at der måtte træffes foranstaltninger for at lette rettens forøgede arbejdsbyrde.

En hovedindvending mod at pålægge dommerne i Højesteret en pligt til at afstemme offentligt er hensynet til at beskytte retten mod mulige angreb på dens uafhængighed. Dette kommer frem ikke blot overfor regeringen eller politiske partier, men også overfor offentligheden og særlig dens organ dagspressen. Uden at ville gøre domstolene til »en stat i staten« har grundloven ved sine regler om dommernes uafhængighed m. v. søgt at sikre deres selvstændighed og frihed for uvedkommende indflydelser. Men når der bliver lejlighed til at følge og kontrollere den enkelte dommers holdning under sagernes pådømmelse, er der med det samme etableret en hidtil ukendt personlig kontakt mellem højeste-

retsdommeren og almenheden, der gør det muligt for denne at danne sig en mening om og tage standpunkt til dommeren og hans virksomhed. På dette grundlag opstår faren for forsøg på en forskelligartet påvirkning af retten, der ikke ville stemme med, hvad grundloven har villet sikre. Uafsætteligheden beskytter kun dommeren til hans 65 de år, og det kan befrygtes, at pressens kommentarer til dommene vil beskæftige sig med den enkelte dommer, hans sociale indstilling, hans anseelse og hans personlige fremtræden. Hvad enten denne omtale går ud på at kritisere eller give tilslutning, hvad enten dommeren angribes eller smigres, gør der sig herved en tendens gældende til at påvirke dommerens fremtidige holdning. Men dommerne bør kunne være fri herfor, allerede fordi de ikke kan tage til genmæle. De bør også være fri for enhver mistanke om at lade sig lede af hensyn til at undgå ulemper eller opnå fordele derved, at almenheden oplyses om deres afstemninger. Det må herved erindres, at højsteretsdommerne i denne henseende står i en anden stilling end enkeltdommerne, hvilket navnlig beror på, at deres afgørelse er den endelige og skal tjene til vejledning i lignende tilfælde i fremtiden.

Disse betragtninger ville for Retsplejeudvalget være ganske afgørende, selv om der kunne anføres visse saglige grunde til fordel for at oplyse dommernes navne, men det skønnes ikke, at sådanne grunde foreligger. Dommeren kan vel have interesse i, at den af ham repræsenterede særmening kommer til udtryk ved domsafsigelsen, men ikke i nævneværdig grad i, at den ved denne lejlighed knyttes til hans navn. Ej heller ses der grund til at antage, at begrundelserne skulle blive udarbejdet med større omhu, fordi de afgives under navn. Noget andet er, at de ved den mundtlige form let bliver mere brede, men dette turde rumme ulemper i retning af en mindre grad af overskuelighed.

Der lader sig efter Retsplejeudvalgets mening overhovedet vanskelig tænke nogen berettiget interesse, enten for offentliggø-

den eller for parterne, i at få de enkelte dommers navne knyttet til domsresultatet eller de forskellige meninger.

Retsplejeudvalgets indvendinger mod fremdragelsen af dommernes navne rammer også forslaget til § 216 angående ordningen, når afstemningen ikke foregår offentligt, altså i skriftlig behandlede sager eller efter omstændighederne efter domsforhandling for lukkede døre, i hvilke tilfælde der kræves oplysning i dommen om, hvilke af retens medlemmer der er uenige i den, og hvilke punkter uenigheden gælder.

Det har været under overvejelse, om det ikke kunne overlades til Højesteret selv at vælge mellem forskellige former for sine afstemninger, således at der ad denne vej dels kunne tages hensyn til sagernes forskellige beskaffenhed, dels efterhånden vindes erfaring for, hvilken ordening der i almindelighed bør foretrækkes. Et forbillede herfor haves i lov 8. marts 1856, der i hver sag gav retten valgfrihed mellem skriftlig meddelelse af grundene eller offentlig stemmegivning. Denne udvej kan dog ikke anbefales, og loven af 1856 er for så vidt et advarende eksempel, som retten ingen sinde i tiden til dens bortfald ved retsplejeloven har skiftet offentliggørelsesform for sine domme. Det er en fordel, at forretningsgangen til enhver tid ligger fast; derved undgås tidsspildende debatter indenfor dommerkollegiet, om der i et givet tilfælde er grund til at fravige sædvanlig fremgangsmåde. Særlig uheldigt og for retten ubehageligt vil det være, når der udefra agiteres for at få dommerne frem til offentlig votering i opsigtsvækkende sager, der netop hører til dem, hvor der trænges til ro, medens retten sidder.

De grunde af saglig vægt, der har været anført som indvendinger mod Højesterets nuværende fællespræmisses, har gået ud på, at man måtte bort fra den knaphed og ufuldstændighed, der ikke kan undgås, når kun flertallets opfattelse gengives, og indenfor denne kun det, hvorom der er enighed. Fra den anden side anføres, at det også kun er dette mindre resultat, der ved flertallets stemmegivning er fastslået som gældende

ret, at det er dette og kun dette, der har krav på at tjene som præjudikat og derfor har offentlig interesse. Endvidere, at rettens opgave kun er at afgøre de den forelagte tvistemål og ikke i videre forstand at virke belærende. Endelig fremhæves betæneligheden ved at give befolkningen indblik i, om retten i den enkelte sag har stået mere eller mindre enig, navnlig i straffesager, hvor der frifindes.

Idet her foreløbig bortses fra straffesager, forekommer det Retsplejeudvalget, at de anførte modgrunde ikke er afgørende. Når der leveres begrundelse for de forskellige meninger, vil befolkningen forstå, at uenigheden kun er det naturlige udtryk for, at spørgsmålet har været tvivlsomt, og at retten efter bedste evne har søgt den rette løsning af tvisten. I tilfælde, hvor flere dommere med forskellig begrundelse kommer til samme resultat, vil opgivelsen af fællesbegrundelsens form medføre, at hver begrundelse kan gives fuldstændigt. Meddelelsen af særmeninger vil kunne bidrage til, at flertalsbegrundelsen bliver klarere udformet, end det ellers ville være tilfældet. Særmeningerne får større betydning for fremtidige afgørelser, når de kommer frem, end når de gemmes i voteringsprotokollerne, og der kan ad denne vej komme anskuelse til orde, der har krav på opmærksomhed ved overvejelser om det pågældende forholdsordning. Målet må være, at den af sagte dom begrundes *fuldstændigt*, og Retsplejeudvalget formener i henhold til det udviklede, at de for tiden bestående hindringer herfor må søges fjernet, dog uden at dommerne personlig træder frem for offentligheden mundtligt eller skriftligt.

Man kunne tænke sig denne opgave løst ved at give Højesterets dommere hjemmel for, ligesom det er praksis ved landsretterne, at ledsage den afsagte dom med deres dissentierende udtalelser. En sådan ordning skønnes dog at ville yde for lidt. For det første ville princippet om at udarbejde en fællesformulering af de indbyrdes afvigende flertalsbegrundelser ikke blive opgivet. Og når det skulle bero på en særlig beslutning

af den særvoterende dommer, om han også ville afgive dissens, er det langtfra sikkert, at det blev almindeligt, og så var der kun skabt uklarhed over stillingen.

Den tanke har været fremsat, at meddelelsen af de enkelte begrundelser ikke behøvede at ske straks, men først nogen tid efter domsafsigelsen. Særlig når dommernes navne skulle meddeles, kunne det være heldigt at vente, til øjeblikkets spænding havde sat sig. Det ville imidlertid føles som en betydelig mangel at skulle vente om end kun en kort tid, inden der overhovedet gaves nogen begrundelse af den afsagte dom, og på den anden side må det af mange grunde kræves, at begrundelserne foreligger fuldt udarbejdede, når dommen afsiges. Allerede af disse grunde skønnes denne vej ikke at kunne betrædes, og når dommernavnene ikke nævnes, bortfalder vel også det egentlige motiv for forslaget.

Når Retsplejeudvalget herefter skal fremsætte sit forslag, bemærkes først, at lovforslaget til ændring i § 216, 1ste stykke (for skriftlige sager og eventuelt for sager, der er behandlet for lukkede døre), kun kan tiltrædes, for så vidt det går ud på at affatte skriftlige præmisser til domskonklusioner, der offentliggøres ligesom nu. Foruden at kræve navnene meddelt har det den mangel kun at give en adgang for de i afgørelsen uenige dommere til optagelse i dommen af en redegørelse for deres mening, men det ses ikke at åbne adgang eller pålægge pligt til redegørelse for divergenser i flertalsafgørelsens begrundelse.

Retsplejeudvalget foreslår at give en fælles regel for mundtlig og skriftlig behandlede sager ved tilføjelse til § 218, 1ste punkt, af følgende sætning:

»; for Højesterets vedkommende skal disse indeholde oplysning om de forskellige meninger under afstemningen, uden angivelse af dommernes navne, men med oplysning om stemmetal.«

Som en konsekvens heraf foreslås til § 216, sidste punkt, tilføjelse: »jfr. dog § 218«.

Medens det anførte forslag til tilføjelse til § 218, 1ste punkt, i øvrigt fremtræder

som det samlede udvalgs forslag, har fem medlemmer ønsket bemærket, at de ikke er enige i forslaget, for så vidt det går ud på, at stemmetallet skal oplyses (og altså heller ikke tiltræde den foreslåede tilføjelse til § 216, sidste punkt).

Til sit forslag må Retsplejeudvalget knytte et vist forbehold, for så vidt angår afstemningen i straffesager.

Under den nu gældende ordning, hvor Højesterets afgørelse også omfatter bedømmelse af bevisernes vægt, ville det formentlig været meget uheldigt, f. eks i frifindelsesdomme, at oplyse, at et relativt stort mindretal havde voteret for domfældelse, idet en sådan dom ville minde stærkt om de frifindelser for videre tiltale, der afskaffedes ved lov 3. april 1868 § 5, og i kondemneriske domme at meddele, at et betydeligt mindretal havde stemt for frifindelse eller en væsentlig strafnedsættelse, bl. a. fordi det vanskeligt ville kunne undgås, at administrationen overfor fremkomne ansøgninger om benådning måtte acceptere den således for dagen lagte tvivl, hvoraf følgen ville blive, at mindretallets og ikke flertallets opfattelse praktisk talt blev det afgørende for tiltaltes skæbne. Retsplejeudvalget ville derfor med den gældende ordning for øje bestemt fraråde, at ovenstående forslag kom til at omfatte straffesager.

Som forholdet er ordnet efter det foreliggende forslag til ændringer i retsplejen, er betænelighederne betydelig mindre, da Højesteret herefter kun kan frifinde en domfældt af retsgrunde, med hensyn til hvilke forekommende dissenser er af betydelig mindre fundamental karakter for tiltaltes stilling og forhold i samfundet. De ovenførte betragtninger gør sig dog stadig i nogen grad gældende, når talen bliver om dissenser vedrørende strafudmålingen, særlig når sådanne dissenser er af væsentligere art, og betænelighederne vejer i disse tilfælde så meget stærkere i vægtskålen, som man

vanskeligt vil kunne påvise tilfælde, hvor det for offentligheden skulle være af betydning at blive gjort bekendt med slige dissensers tilstedeværelse og indhold. Særlig kan det også anføres, at det kan forventes, at oplysninger om, at dissenser som de omtalte er opstået, for den tiltalte let vil indeholde opfordring til at søge dommen forandret ved genoptagelse, hvilket på mange måder kan virke oprivende på tiltalte og være generende for domstolene.

Retsplejeudvalget finder dog ikke disse hensyn så afgørende, at der under forudsætning af, at den nu foreslåede ordning af Højesterets stilling til bevisbedømmelsen bliver lov, er grund til at undtage straffesager fra den foreslåede regel om Højesterets voteringsmåde.

Når lovforslaget, i forbindelse med indførelse af offentlig votering, til lettelse for Højesteret vil ændre § 44, 1ste stykke, således, at der ved en højesteretsdommers forfald på grund af sygdom eller tjenestefrihed kan ske midlertidig beskikkelse af en sådan ved justitsministeren, kan dette på ingen måde tiltrædes. I § 2 er der hjemmel for, at præsidenten, når det fornødne antal af højesteretsdommere ikke er til rådighed i en sag, kan tilkalde en eller flere landsdommere. Forslaget begrænser ikke en gang ministerens valgfrihed og bryder med det i § 2 indeholdte princip om supplering ved rettens eget valg, der har megen betydning for hævdelser af den øverste domstols uafhængighed af administrationen. Hvis en yderligere regel om midlertidig tilkaldelse af højesteretsdommere skal indføres, foreslås det derfor at lade den gå ud på, at rettens præsident tilkalder den pågældende, der må være en af de i § 43 nævnte personer, hvortil beskikkelsen af rettens dommere i regelen er begrænset.

C. Bærentsen.

HØJESTERET

København, den 19. marts 1931.

Til justitsministeriet.

For så vidt justitsministeriet endelig på vedkommende folketingsudvalgs foranledning har ønsket en udtalelse fra Højesteret om det stående Retsplejeudvalgs erklæring af 3. februar 1931¹⁾ vedrørende offentlig votering i Højesteret, skal jeg på rettens vegne udtale, at Højesteret mener at måtte henholde sig til rettens skrivelser af 18. marts 1920²⁾ og 8. september 1926³⁾, hvori indførelse af offentlig votering frarådes. Såfremt imidlertid lovgivningsmagten til trods for de i nævnte skrivelser fremhævede fordele, som den nuværende ordning med hensyn til højesteretsdommes begrundelse formentlig uimodsigelig har, må anse en æn-

dring i disse regler for ønskelig af hensyn til at skaffe offentligheden et fyldigere billede af de blandt de voterende dommere mulig foreliggende forskellige standpunkter, finder Højesteret ikke aldeles tilstrækkelig grund til for borgerlige sagers vedkommende at udtale sig imod det af Retsplejeudvalget stillede forslag. Derimod mener man af de i Retsplejeudvalgets betænkning fremhævede grunde for straffesagers vedkommende at måtte tilråde at bibeholde den nuværende ordning.

3 af rettens medlemmer har dog i det væsentlige kunnet slutte sig til det af det stående Retsplejeudvalg stillede forslag.

Meyer.

¹⁾ Se bilag 16 (side 109).

²⁾ Se bilag 13 (side 89).

³⁾ Se bilag 15 (side 106).

HØJESTERET

24. april 1956.

Voteringsordningen i den danske Højesteret.

De gældende lovregler om kollegiale retters rådslagninger og afgørelser i mundtligt behandlede sager findes i retsplejelovens kapitel 20 (§§ 214–223 a).

Ifølge § 214, stk. 1, skal domme vedtages ved afstemning efter forudgående rådslagning. For afstemningsordenen fastsætter retten selv de fornødne regler. Retten kan bestemme sådanne forandringer i disse, som den til enhver tid måtte anse for hensigtsmæssige. Dog skal formanden altid stemme sidst. Formanden forestår rådslagningen og afstemningen og samler stemmerne. Afstemningen sker mundtligt. De afgivne stemmer indføres udtogsvis i en stemmegivningsbog. Enhver har ret til at påse, at hans stemme gengives rigtigt. For Højesterets vedkommende bliver ifølge Højesterets-instruks af 7. december 1771 dommernes vota af protokolsekretærer indført i to voteringsbøger.

Ifølge § 214, stk. 2, må rettens rådslagninger og afstemninger ikke overværes af tilhørere med undtagelse af retsskriveren (protokolsekretærene).

I § 216 bestemmes det, at der for enhver afgørelse skal være stemmeflerhed, og at det ved lige stemmetal er formandens stemme, som gør udslaget. Den vedtagne afgørelse føres i pennen af rettens formand eller af den af de i afgørelsen samstemmende dommere, hvem dette hverv af formanden overdrages.

I § 218 hedder det i stk. 1: »Domme og kendelser skal ledsages af grunde; for Højesterets vedkommende skal disse indeholde oplysning om de forskellige meninger under afstemningen, såvel vedrørende resultatet som vedrørende begrundelsen, med oplysning om stemmetal, men uden angivelse af dommernes navne.«

I § 219, jfr. § 414, bestemmes det, at der,

når sagens forhandling er afsluttet, skal afsiges dom snarest muligt, og at afsigelsen af en dom foregår ved, at domsslutningen (konklusionen), efter at hele dommen er skriftligt udarbejdet, oplæses i et retsmøde, der er offentligt, jfr. § 29, sidste stk.

I sager, der procederes mundtligt for Højesteret, deltager, efter at den ved lov nr. 61 af 31. marts 1953 forudsatte deling af retten i to mundtlige afdelinger er gennemført, mindst fem dommere.

Når proceduren i en højesteretssag er afsluttet, går Højesteret umiddelbart derefter over til en mundtlig gennemgang af sagen. Denne gennemgang betegnes i almindelighed som »voteringen« i sagen, men er i virkeligheden en sammenfatning af rådslagning og afstemning under eet. Voteringen foregår, som nævnt, for lukkede døre, jfr. retsplejelovens § 214, stk. 2. Den efter embedsalders yngste dommer voterer først, derpå den næst yngste og så fremdeles og tilsidst retsformanden. Den voterende udtaler sig om, hvorledes han mener, at sagen bør afgøres, og giver en indgående begrundelse herfor, idet dog senere voterende kan henholde sig til tidligere voterendes begrundelse. Den voterende er berettiget til at betegne sin votering som foreløbig eller som afgivet under tvivl og er, hvad enten sådant forbehold er taget eller ej, berettiget til at ændre standpunkt — såvel med hensyn til resultat som begrundelse - lige indtil dommernes afsigelse. Når alle dommerne har voteret, kan hver af dem påny tage ordet for at supplere eller ændre sin første votering.

Når voteringen er afsluttet, kan der, hvis sagen er meget enkel, og afgørelsen findes utvivlsom, for så vidt rettens dagsorden tillader det, straks affattes og afsiges dom. Men den alt overvejende hovedregel er, at sagens afgørelse udsættes til den næste ar-

bejdsdags begyndelse. I det således fremkommende tidsrum overvejer dommerne på ny deres standpunkt i sagen på grundlag af de andre dommers udtalelser under vootingen, og den yngste dommer i flertallet udarbejder et udkast til dommen og dens præmisser, ligesom der, hvis der er dissenterende mindretal, af disses yngste dommer udarbejdes et udkast til dissens, der enten kan angå resultatet eller blot begrundelsen, jfr. retsplejelovens § 218.

Ved næste arbejdsdags begyndelse bliver da flertalsudkastet gennemgået af et tremandskollegium, bestående af retsformanden, en af denne udpeget dommer indenfor flertallet og den dommer, der har affattet udkastet, medens et eller flere mulige mindretal samtidig gennemgår udkast til dissens. De gennemgæede udkast (til dom og eventuelle dissenser) bliver umiddelbart derefter i den skikkelse, de ved gennemgangen har fået, drøftet af det samlede i sagen deltagende dommerkollegium, og denne drøftelse afsluttes med den endelige vedtagelse af dommen, medmindre man under hensyn til sagens særligt vanskelige og tvivlsomme karakter undtagelsesvis enes om at udsætte afgørelsen til senere på dagen eller

til næste arbejdsdag til fornyet overvejelse, en udsættelse, som finder sted, hvis blot en enkelt dommer fastholder ønsket herom.

Efter at Højesterets deling i to mundtlige afdelinger er gennemført, vil den ovennævnte drøftelse i et tremandskollegium kunne bortfalde i de sager, i hvis pådømmelse kun fem dommere deltager.

Når dommen er endeligt vedtaget, afgives den straks til indførelse i dombogen og afsiges derpå snarest muligt. Det vil herefter være hovedreglen, at dom afsiges een eller to dage efter procedurens slutning.

Dommene indeholder ingen angivelse af dommernes navne, jfr. retsplejelovens § 218, stk. 1. Hvis der i sagen er et dissenterende mindretal, vil dommen som regel være formet efter følgende skema:

»I pådømmelsen har fem dommere deltaget.

Fire dommere bemærker og stemmer herefter for

Een dommer bemærker og stemmer herefter for

Der vil være at give dom efter stemme-flertallet.

Thi kendes for ret:

.«

A. D. Bentzon.

Uddrag af forhandlingerne på det 18. nordiske juristmøde (1948).

»Om motivering av dom«.

Høyesterettsdommer Edvin Alten

(Norge):

Taleren gikk deretter over til den offentlige votering i Høyesterett . . .

Taleren ville gjerne forklare fremgangsmåten nærmere, da han hadde inntrykk av at man i de andre land ikke forstår å verdsette den offentlige votering.

Forut for voteringen går alltid en rådslagning for lukkede dører. Dette er for dommerne den interessanteste del av deres arbeide: »Da lever vi«. Rådslagningen foregår på den måte at rettens formann først uttaler seg om saken og deretter de andre dommere i rekkefølge. Så kan saken diskuteres videre. Rådslagningen kan ta et minut, den kan ta flere timer, og den kan strekke seg over flere dager. Som regel kan man straks gå til votering. Men hvis en dommer ønsker å overveie saken ytterligere eller å forberede sitt votum, eller hvis en eller annen undersøkelse skal foretas, utsettes voteringen. I slike tilfelle behandler man i mellomtiden andre saker. Har en dommer laget et utkast til sitt votum, blir det ofte lest opp for at han kan ta hensyn til mulige bemerkninger. I vanskeligere saker hender det også at rettens medlemmer får avskrifter som gjennomgås og diskuteres nøyer. Tidligere erfaring fra skriftlige saker har vist at utarbeidelse av fellesbegrunnelse tar for lang tid og lett vil bli en »hatt«, som man sier i Sverige. Den fremgangsmåte som brukes er langt mere praktisk fordi den kan avpasses etter sakens beskaffenhet.

Etter rådslagningen foregår den muntlige votering for åpne dører i den orden som formannen bestemmer. Formannen stemmer alltid sist. Enhver av dommerne skal i korthed begrunne den domsslutning han stemmer for. I tilfelle av dissens er

førstvoterende i regelen en dommer av flertallet. Sin tilslutning til førstvoterende eller en dissenter ende dommer gir de følgende i regelen uttrykk ved å si: »Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig«. Dette misforstås i de andre land. Misforståelsen kommer tydelig frem i en artikkel som president Lindhagen hadde i Svensk Juristtidning for 1947, hvor det sies på side 327, at heri ligger »en reservatio mentalis med hänsyn til egna, ej omnämnda speciella synpunkter«. Men det er ingen reservatio mentalis. Hvordan skulle loven kunne tillate dommerne i Høyesterett i motsetning til dommere og domsmenn i alle andre retter å dekke over sitt standpunkt? Nei, meningen er denne: Jeg er helt enig i resultatet, og jeg er enig i begrunnelsen så langt som den er nødvendig for å begrunne resultatet. Men man reserverer seg overfor uttalelser som muligens er overflødige og lar formuleringen passere selv om man tror at man selv kunne ha gjort den bedre. Voteringer hvor alle de følgende bruker den nevnte uttrykksmåte er enstemmige.

Videre sier herr Lindhagen at uttrykksmåten »knappast stämmer med den uppfattning om domarens individuella ansvar som er så starkt framträdande här i landet«. Dommernes individuelle ansvar kommer imidlertid langt tydeligere frem ved offentlig muntlig votering enn i Sverige hvor Högsta Domstolens dommer ikke gir noen opplysning om dissenser, og hvor man må gå til protokollene over den skriftlige votering for å få rede på de enkelte dommers standpunkt. Voteringen i Norge gir også fyldigere opplysninger om dommernes begrunnelse enn i Sverige for ikke å tale om de ytterst kortfattede høyesterettsdommer i Danmark, hvor endog dissensene er anonyme og voteringsprotokollene hemmelige. I Norge står enhver dommer frem for offentligheten og kan fritt og uhemmet gjøre rede for sitt personlige syn på saken. Det er al-

minnelig tilfredshet med ordningen, först og fremst hos Høyesteretts dommere, men også hos partene og sakførerne og alle som vil utnytte domsmaterialet vitenskapelig. Ingen tenker på forandring.

Dette var voteringen. Når den er slutt, avsies dommen som bare består av konklusjonen. Formelt er altså stemmegivningen ikke en del av dommen, men partene får uten betaling utskrift av begge deler samlet. I Retstidendes referater inntas i regelen bare stemmegivningen.

Oprinnelig ble voteringen referert, så godt det lot seg gjøre, av to protokolsekretærer som førte hver sin protokoll. Dessuten hadde Retstidende en stenograf tilstede. Men fra 1929 blir det opptatt offisielle steno-

grammer som skrives ut og forelegges de voterende dommere til revisjon og godkjenning.

President Lindhagen sier i Juristtidningen at han ikke tror at det norske system har noen fremtid for seg i Sverige. Dommer Alten ville allikevel anbefale innføring av dette system både i Sverige, Finland og Danmark, idet han henviste til at offentlig og muntlig votering også er i bruk i hele den engelsk talende verden. Han sluttet med å uttale det håp at høyesterettsdommerne i de andre nordiske land, når spørsmålet blir reist, ikke vil stritte imot som den norske Høyesterett gjorde, men heller tilråde reformen og helst selv ta initiativet.

President, jur. dr. Arthur Lindhagen
(Sverige):

Jag kommer då slutligen till høyesterettsdommer Altens inlägg och jag måste medge, att jag inte riktigt förstår, vart han egentligen vill komma. Antagligen föreligger här en missuppfattning. Jag är alldeles ense med herr Alten att offentlighetsprincip bör råda, så att parter och allmänhet har fri tillgång att följa hur varje domare voterat, vare sig han stannat i majoritet eller minoritet. För Sveriges del har en sådan regel varit genomförd i alla tider och således långt innan motsvarande regel började tillämpas i Norge. Skillnaden mellan det norska och det svenska systemet visar sig till en början däri att i Norges høyesterett förekommer en muntlig votering och, om jag förstått rätt, är den eftersträfvade offentligheten knuten just till voteringens muntlighet. Detta är väl dock närmast ett sken, för jag tar för avgjort, att i mera invecklade fall går det till så, att de enskilda domarna uppläsa på förhand skrivna vota. I Sverige förekommer den offentliga voteringen i den formen att de skriftliga vota läggas till grund för upprättandet av ett protokoll och detta protokoll

är i sin helhet - såsom i Sverige grundlagsenligt gäller för alla offentliga handlingar - tillgängligt för var och en som vill ta del därav. En offentlig votering förekommer alltså i Sverige likasom i Norge, låt vara att den i Sverige är skriftlig, medan den i Norge i princip är muntlig. Men inte är väl denna skillnad av sådan praktisk betydelse, att man har anledning att göra något nummer därav.

Däremot föreligger en mera betydelsefull skillnad mellan svenskt och norskt på en annan punkt. Voteringen i Norge medför icke några verkningar annat än med hänsyn till domslutet. Domen expedieras endast med det nakna domslutet och härtill fogas en utskrift av uppteckningen av den muntliga voteringen. Grunderna för domen får var och en försöka att utreda genom tolkning av voteringen. I Sverige däremot avgöres genom den skriftliga voteringen icke blott domslutet utan också motiveringen. Om exempelvis tre ledamöter voterat för ett slut med därtill hörande motivering och två ledamöter voterat för ett annat slutt med en an-

nan motivering, blir den förra meningens dom och utskrivs för parterna med både slut och motivering. Det är denne skillnad, som jag har uppehållit mig vid i mina teser. Att jag därvid föredragit den svenska metoden beror på att den norska metoden medför vissa svårigheter att bilda sig en uppfattning om hur de olika vota förhåller sig till varandra eller huruvida en verklig dissens i fråga om skälen föreligger eller inte. Det svenska systemet torde också i högre

grad än det norska tvinga till försök att i fråga om motiveringen samman jämk meningar, som ligger varandra nära. Detta är enligt min mening i och för sig en fördel. Men metoden har den nackdelen, att den frestar till högst allmänna uttalanden, vilka i själva verket kan inrymma både den ena och den andra meningens. Och detta är otvivelaktigt mindre lämpligt, när man såsom jag förordar ett mera uttömmande och upplysande skrivsätt.

Uddrag af de teser, som president, jur. dr. Arthur Lindhagen havde udarbejdet som grundlag for drøftelserne:

15. I kollegiala domstolar måste vid ett resonerande skrivsätt åtskilliga svårigheter uppstå att åstadkomma enighet om domens avfattning mellan de ledamöter, som äro ense om slutet. Här har man väl en af de förnämsta orsakerna till det schematiska skrivsättet, som möjliggör att olika varianter av en i huvudsak sammanstående uppfattning kunna rymmas under en hatt. Denna svårighet undvikas genom det sätt, som användes i Norges høyesterett. Där förekommer inte någon samlad motivering till domen utan varje ledamot avger sitt eget individuella votum, vilket kan ske genom instämmande i annat votum. När en senare voterande i huvudsak är ense med en tidigare voterande men skiljer sig från honom i mindre väsentliga detaljer, brukar han til-

kännage detta med uttrycket »enig med N. N. i det vesentlige og i resultatet«. På motsvarande sätt kan en ledamot anföra vissa fristående skäl med tilläg at han i övrigt är ense med annan ledamot. Jag är inte odelat förtjust i detta tillvägagångssätt. Det är många gånger mycket svårt at få en uppfattning om hur de olika vota förhålla sig till varandra eller huruvida en verklig dissens i fråga om skälen föreligger eller inte. Utan en samlad redogörelse för skälen blir domen oöverskådlig och svårtolkad. Om svårighet yppas att uppnå enighet om en fyllig dom, föredrar jag för min del att man skriver en schematisk dom i den äldre stilen, en hatt som kompletteras genom att en eller flera av domarne utveckla sin i domen uttryckta mening genom särskilda tillägg.

JUSTITIARIUS I HÖYESTERETT

Oslo, den 15. november 1955.

Høyesteretsdommer Victor Hansen,
Høyesteret,
København.

Under henvisning til våre konferanser under det danske prosess-utvalgs besök i Oslo i oktober i år skal jeg i det følgende gi noen opplysninger om saksbehandlingen og arbeidsordningen ved den norske Høyesterett.

1. *Retten sammensetning m. v.*

Antallet av dommere i Høyesterett er for tiden 18 (justitarius og 17 andre dommere). Retten arbeider kontinuerlig i 2 avdelinger, som hver består av 5 dommere. Også i de tilfelle da det av hensyn til mulig inntrødende forfall blir satt rett med flere enn 5 dommere i avdelingen (lov om domstolene av 13. august 1915 § 5, første ledd, annet punktum - en bestemmelse som forøvrig ikke ofte blir benyttet), er det bare 5 dommere som deltar i pådømmelsen av saken.

Avdelingenes sammensetning er stadig skiftende, slik at den enkelte dommer sitter snart i den ene, snart i den annen avdeling. Bestemmelsen om sammensetningen av avdelingene blir i alminnelighet truffet for et tidsrom på 4 a 5 uker. Det forekommer sjelden at retten har uforandret sammensetning i mer enn 2 uker.

Unntagelsesvis kan en sak avgjøres av *den samlede Høyesterett*, se lov nr. 2 av 25. juni 1926, jfr. lov nr. 8 av 9. juni 1939.

For fullstendighets skyld nevner jeg i denne sammenheng til slutt at det under rettsoppgjøret etter krigen ble gitt særlige regler om rettens sammensetning i saker hvor den påankede dom eller påstanden for Høyesterett gikk ut på dødsstraff, se midlertidig lov (lov nr. 8) av 19. juni 1947.

2. *Muntlig og skriftlig saksbehandling.*

Foruten i alle straffesaker er prosedyren *muntlig* også i praktisk talt alle sivile saker. Etter bestemmelsen i tvistemålsloven av 13. august 1915 § 380, første ledd, kan justitarius etter begjæring av begge parter beslutte skriftlig behandling når anken bare gjelder saksbehandlingen eller rettsanvendelsen. I praksis blir denne bestemmelse imidlertid ytterst sjelden brakt i anvendelse; i løpet av de siste 10 år er i alt bare 10 saker blitt overført til skriftlig behandling, og for tiden står det ikke for Høyesterett noen sak som blir prosedert skriftlig.

3. *Reglerne om rådslagning o g offentlig votering* er gitt: i tvistemålslovens § 141, jfr. §§ 139 og 140, og i lov om rettergangsmåten i straffesaker av 1. juli 1887 §§ 162 og 163 slik som disse paragrafer nå lyder.

I Høyesteretts praksis er ordningen den at man går over *til rådslagning for lukkede dorer* umiddelbart etter at prosedyren er avsluttet. Hvis den daglige arbeidstid er helt eller på det nærmeste til ende, blir rådslagningen dog i alminnelighet utsatt til neste dag. Det *kan* også forekomme at rådslagningen - eventuelt etter en helt foreløpig meningsutveksling — blir utsatt selv om det er en ikke ubetydelig del igjen av dagens arbeidstid, nemlig når saken er av den art at dommerne finner det ønskelig å gjennomgå dokumentene og tenke over saken hver for seg før de uttaler seg under rådslagningen. I meget sjeldne tilfelle — når saken er særlig vidløftig og vanskelig - vil det endog kunne hende at rådslagningen blir utsatt

ikke bare til neste dags morgen, men til den derpå følgende dag.

I sivile saker er det fast praksis at retten ikke begynner på en ny sak før det er holdt en rådslagning. Ved behandlingen av straffesaker kan det unntagelsesvis forekomme at det blir gitt anledning til å prosedere to saker fortløpende, nemlig når sakene er meget enkle og advokatene er de samme i begge saker. I slike tilfelle vil det altså bli holdt rådslagning i begge saker når prosedyren i den siste sak er avsluttet.

Under rådslagningen er det rettens formann som uttaler seg først, idet han gjennomgår saken - etter omstendighetene mer eller mindre utførlig - og redegjør for det syn på de foreliggende spørsmål som han foreløpig finner å kunne gi uttrykk for. Tvistemålsloven har ingen uttrykkelig bestemmelse om at rettsformannen skal uttale seg først under rådslagningen - ordningen følger ikke med nødvendighet av regelen i § 139 om at formannen leder forhandlingene — men dette er fast praksis.

Når rettens formann har uttalt seg, er ordningen i praksis den at de øvrige dommere får ordet i den rekkefølge som deres ansiennitet i Høyesterett bestemmer. Den fortsatte diskusjon - etter at alle har hatt ordet en gang - vil gjerne foregå i friere former og ikke nødvendigvis på den måte at rettens medlemmer får ordet i en bestemt rekkefølge.

Når man under rådslagningen er kommet frem til et resultat, blir det bestemt hvem som skal være førstvoterende under den offentlige votering. Etter tvistemålslovens § 141, annet ledd, som bestemmelsen nå lyder (endringslov av 1. juni 1934), jfr. straffeprosesslovens § 163, annet ledd, skal rettens formann bestemme rekkefølgen i voteringen; dog skal formannen selv alltid votere sist. For at førstvotereringene skal bli såvidt mulig jevnt fordelt, blir ordningen i praksis gjennomført på den måte at dommerne får førstvoteringer *etter tur*. Er det dissens i retten, blir det dog gjerne bestemt at en dommer som tilhører flertallet, skal være førstvoterende. Om voteringsordenen

forøvrig blir det i alminnelighet ikke truffet noen bestemmelse for under selve den muntlige votering, og noen bestemt regel om rekkefølgen blir her ikke fulgt. Er det meningsforskjell innen retten, vil det dog gjerne allerede ved avslutningen av rådslagningen bli truffet en foreløpig bestemmelse om voteringsordenen for den eller de dommeres vedkommende som regner med at de kommer til å dissentere eller avgi et særvotum.

Under konferansene med det danske utvalg ble det spørsmål nevnt om en dommer kan skifte standpunkt etter at rådslagningen er avsluttet. Herom skal jeg bemerke: Det følger av lovens bestemmelser om rådslagning og votering at rettens medlemmer står helt fritt og har full adgang til å skifte standpunkt like til det øyeblikk da dommen skal avsies. Etter tvistemålslovens regler er den muntlige votering ikke en del av selve dommen - jfr. herom nedenfor - og en dommer vil derfor etter loven ha adgang til å forandre standpunkt også etter at voteringen er begynt. Dette er dog noe som sjelden blir aktuelt. Derimot hender det ikke så sjelden at en dommer skifter standpunkt eller først tar sitt endelige standpunkt umiddelbart før voteringen skal begynne. I Høyesteretts praksis ansees det som noe der er ganske selvfølgelig at en dommer er helt ubundet av det standpunkt han har intatt under en tidligere rådslagning, og om han i siste øyeblikk går over fra ett standpunkt til et annet, gir dette derfor heller ikke anledning til noen som helst kritikk fra rettens øvrige medlemmer.

Når rådslagningen er avsluttet, går retten i alminnelighet straks over til *offentlig votering* dersom saken er forholdsvis enkel og voteringen ikke frembyr vanskeligheter med hensyn til formuleringen. Men bortsett fra slike saker er ordningen etter Høyesteretts praksis i de senere år som alminnelig regel den at *voteringen blir utsatt* for at førstvoterende — og eventuelt en dissenterende dommer - kan få anledning til å utarbeide et utkast til votum. I et nytt rådslagningsmøte for lukkede dører - neste

dag eller en av de følgende dager etter som det kan passe - får de øvrige dommere anledning til å gjøre sine bemerkninger til dette utkast, som ofte - særlig i vanskeligere saker - vil være mangfoldiggjort og omdelt til rettens medlemmer som grunnlag for den fortsatte rådslagning. Under denne rådslagning vil da førstvoterende kunne finne grunn til å foreta rettelser eller tilføyelser i utkastet før den offentlige votering begynner. Som jeg har nevnt i en tidligere sammenheng, er det en selvfølge at rettens medlemmer under den fortsatte diskusjon anser seg helt ubundet av det standpunkt de har gitt uttrykk for under den tidligere rådslagning.

Når den offentlige votering blir utsatt etter rådslagningen, begynner retten på en ny sak hvis dette hensiktsmessig lar seg gjøre. Voteringen i den tidligere sak blir da foretatt så snart det blir en passende anledning. Dersom utarbeidelsen av førstvoterendes votum medfører et arbeid som er mer enn alminnelig krevende, vil vedkommende dommer såvidt mulig bli fritatt for å delta i behandlingen av den nye sak som retten begynner på.

Under den offentlige votering vil den dommer som slutter seg til førstvoterende, i alminnelighet gi uttrykk for sin tilslutning ved å si at han »i det vesentlige og i resultatet« er enig med førstvoterende. Tilsvarende gjelder om den som slutter seg til en dissenter ende dommer. Den uttrykksmåte at man »i det vesentlige« er enig, må ikke forståes slik at den inneholder en reservasjon om at vedkommende dommer i virkeligheten ikke er enig i den begrunnelse som førstvoterende, eller i tilfelle en dissenterende dommer, har gitt. Jeg kan her slutte meg til hva høyesterettsdommer *Alten* under forhandlingene på det nordiske juristmøte i København i 1948 uttalte om betydningen av den nevnte uttrykksmåte (se de trykte forhandlinger side 70¹). Det som vedkommende dommer mener er, uttalte dommer *Alten*: »Jeg er helt enig i resulta-

tet, og jeg er enig i begrunnelsen så langt som den er nødvendig for å begrunne resultatet. Men man reserverer seg overfor uttalelser som muligens er overflødige, og lar formuleringen passere selv om man tror at man selv kunne ha gjort det bedre.« Dommer *Alten* tilføyet at voteringer hvor alle de følgende bruker den nevnte uttrykksmåte, er enstemmige.

Den *dom* (eller kjennelse) som blir avsagt etter at voteringen er avsluttet, inneholder bare en *konklusjon*.

Voteringen - som blir opptatt stenografisk - er, som tidligere berørt, ikke en del av dommen (kjennelsen), jfr. bestemmelsen i tvistemålslovens § 149, annet ledd, om at voteringen (»Stemmegivningen«) trer istedenfor domsgrunner. Parterne får imidlertid utskrift ikke bare av dommen, men også av voteringen.

Jeg nevner i denne sammenheng at det tidligere var praksis at ikke bare avgjøreisen om saksomkostninger, men også ansetteisen av *salærer* ble tatt inn i dommen eller kjennelsen. Av hensiktsmessighetshensyn har man for flere år siden forlatt denne praksis. *Salæransettelsen* som jo ikke er noen del den judisielle avgjørelse, blir nå bare ført inn - uten begrunnelse - i retsboken (den protokoll som føres for forhandlingene i retten). I utskrifter av votering og dom blir *salæransettelser* ikke medtatt.

Jeg nevner til slutt at når voteringen foreligger i maskinskrevet stand, blir den forelagt for førstvoterende - og i tilfelle for de dommere som har dissentert eller avgitt et særvotum - og deretter for vedkommende rettsformann til kontroll og godkjennelse. Førstvoterende setter opp et kortfattet referat av den avgjørelse som er truffet. Dette blir forelagt for rettens formann til godkjennelse og blir tatt inn i en stensilert »husavis« (»Torsdagsavisen«), som blir tilstillet samtlige høyesterettsdommere.

Ærbødigst
Sverre Grette

¹) Se bilag 19 (side 116).

P M ANGÅENDE RÄTTEGÅNGSFÖRFARANDET I HÖGSTA DOMSTOLEN
(företrädesvis handläggningen av tvistemål).

1. *Fullföljdsförfarandet.*

Talan i högsta domstolen föres antingen genom *ansökan om revision* eller genom *besvär*. Vilket rättsmedel som skall användas beror av formen för hovrättens avgörande. Talan mot hovrätts *dom*, d. v. s. det slutliga avgörandet i sak, föres genom ansökan om revision såväl i tvistemål som i brottmål. Talan mot hovrätts *slutliga beslut*, vilket är den regelmässiga formen för avgörandet då hovrätten annorledes än genom dom skiljer saken från sig, föres i allmänhet genom besvär. Till slutliga beslut hör bland annat avvisnings- och avskrivningsbeslut, beslut varigenom parts talan förklaras förfallen och högre rätts beslut, varigenom lägre rätts dom undanröjes med eller utan återförvisning. Talan mot hovrätts övriga *beslut*, såsom avgöranden rörande skyldighet att förete bevis, rörande rättegångsförseelse, rörande ersättning til försvarare, vittne eller sakkunnig och rörande frågor om fri rättegång, föres antingen i samband med fullföljd i huvudsaken eller särskilt genom besvär. - Den som vill fullfölja talan skall nedsätta fullföljdsavgift, 150 kronor, och säkerhet för motparts rättegångskostnader, 150 kronor.

Revisions- eller besvärstalan kommer i allmänhet icke under högsta domstolens prövning med mindre högsta domstolen meddelat *prövningstillstånd* (dispens). Möjligheterna att erhålla prövningstillstånd är begränsade sålunda: a) *prejudikatdispens* kan meddelas om det för enhetlig lagtolkning eller rättstillämpning är av synnerlig vikt att talan prövas av högsta domstolen; b) *intressedispens* kan part erhålla, om han visar, att talan skulle ha synnerlig betydelse utöver det mål, varom är fråga; och c) *ändringsdispens* meddelas om anledning förekommer till ändring i hovrättens avgörande

eller eljest med hänsyn till omständigheterna skäl förekommer till talans prövning. Ändringsdispens kan icke meddelas i tvistemål om värdet av vad sökanden förlorat i hovrätten uppenbart icke uppgår til 1.500 kronor (summa revisibilis). Utsikterna att erhålla ändringsdispens i tvistemål är ytterligare begränsade därigenom att parts rätt att i sådana mål förete nya bevis i högsta domstolen är inskränkt. I brottmål är ändringsdispens utesluten om sökanden dömts till lägre straff än 60 dagsböter. - Talan av riksåklagaren upptages till prövning utan prövningstillstånd.

Prövningstillstånd meddelas vid sammanträde med tre justitieråd, varvid målet eller ärendet föredrages av *revisionssekreterare*. Prejudikat- eller intressedispens meddelas om två ledamöter är ense därom, och ändringsdispens meddelas om en ledamot röstar därför. - I samband med att prövningstillstånd meddelas utses ett av de deltagande justitieråden till *referent* i målet. Referenten meddelar revisionssekreteraren anvisningar för målets beredande och skall sedermera delta i eventuell huvudförhandling i målet och i målets avgörande. Föreskrifter saknas om att de båda övriga ledamöter, vilka deltagit i tillståndsprövningen, även skall delta i handläggningen av målet, varför domstolen vid målets avgörande kan - bortset från referenten - komma att bestå av helt andra ledamöter än dem som meddelat tillstånd till talans fullföljd i målet.

Allteftersom målen inkommer fördelas de mellan revisionssekreterarna, vilka - envar för sina mål - har att vidtaga flertalet förberedande åtgärder i målet, att ombesörja all föredragning, att biträda vid huvudförhandling och att kontrasignera utgående domsexemplar. Revisionssekreteraren kommer sålunda att i högre grad än någon

av domstolens ledamöter följa målet från det revisionsansökan eller besvärslaga inkommit till dess ansökan om prövningstillstånd avslagits eller målet slutligt avgjorts.

2. Muntlig handläggning.

Högsta domstolen är domför med lägst fem och högst sju ledamöter; i allmänhet deltagar fem ledamöter. Om det vid överläggning till dom visar sig föreligga majoritet bland de deltagande justitieråden för en uppfattning i rättsfrågan, som strider mot tidigare prejudikat, kan målet hänskjutas till avgörande i plenum, varvid samtliga 24 justitieråd såvitt möjligt deltagar. Plenimål förekommer högst en eller ett par gånger årligen.

Huvudförhandling (muntlig handläggning) skall i princip äga rum i alla revisionsmål, vari prövningstillstånd meddelats, oavsett grunden för tillståndet eller målets beskaffenhet. I vissa fall kan dock revisionsmål företagas till avgörande utan huvudförhandling, exempelvis om revisionstalan medgivits av motparten eller om i brottmål talan av riksåklagaren föres allenast till den tilltalades förmån. Här erinras även om att vattenmål, d. v. s. mål om rätt till vatten, byggande i vatten etc., vilka fullföljes till högsta domstolen genom revision, må avgöras utan huvudförhandling samt att jorddelningsmål (skiftesmål) fullföljes genom besvär och på den grund är undantagna från bestämmelserna om huvudförhandling. Mål, som hänskjutits till högsta domstolens avgörande i plenum, får avgöras utan huvudförhandling; huvudförhandling i plenimål torde hittills icke ha förekommit (dylika mål kan ju emellertid ha varit föremål för huvudförhandling innan de hänskjutits till plenum). Mål, i vilka enligt det nu sagda huvudförhandling icke äger rum, föredrages för avgörande av revisionssekreterare. Dylika mål föredrages alltså två gånger, först en gång inför tre justitieråd för prövning av frågan om dispens och därefter - om dispens meddelats - en andra gång inför fem (respektive 6, 7 eller 24) justitie-

råd för målets avgörande. - Förberedelserna till huvudförhandlingen — såsom i frågor om kallelser av parter och vittnen, dispositionen av processmaterialet, m. m. — ombesörjes av revisionssekreteraren efter anvisningar av referenten. I mer vidlyftiga mål får parterna i allmänhet tillfälle att före huvudförhandlingen komma med önskemål rörande den ordning i vilken olika yrkanden skall behandlas eller bevisning förebringas. Revisionssekreteraren tillställer ledamöterna före huvudförhandlingen sådant skriftligt material, som kan underlätta för dem att följa förhandlingen, såsom avskrifter av underrätternas domar, partsinlagor i högsta domstolen, kontrakt eller brevväxling, uppställningar och skisser samt lämnar även såvitt möjligt uppgift om tillämplig litteratur och förekommande prejudikat.

Vid huvudförhandling i högsta domstolen följes i stort sett samma *handläggningsordning* som vid huvudförhandling i hovrätt. Sålunda inledes huvudförhandlingen med att ordföranden föredrager en sammanfattning av den överklagade domen samt revisionsyrkanden uppger i vilken del domen överklagas och sitt yrkande. Sedan revisionsvaranden yttrat sig över yrkandet, utvecklar parterna sin talan. I tvistemål föredrager parterna eller deras ombud skriftliga bevis och protokollförda utsagor av vittnen i underrätterna. I brottmål föredrages skriftlig bevisning i allmänhet av revisionssekreteraren. Sedan förhör hållits med vittnen och sakkunniga — något som på grund av inskränkningarna i parts rätt att i högsta domstolen förebringa ny bevisning i tvistemål förekommer mer sällan i sådana mål - håller parterna sina slutanförenden. - Endast processmaterial som varit före vid huvudförhandlingen får läggas till grund för domen.

Besvärsmål, d. v. s. mål som fullföljts till högsta domstolen genom besvär, avgöres regelmässigt på handlingarna efter föredragning av revisionssekreteraren. Även besvärsmål kommer alltså i allmänhet att föredragas två gånger (för frågan om prövningstillstånd och för avgörande). Om högsta

domstolen finner det vara för utredningen erforderligt att part eller annan höres, kan högsta domstolen förordna om *muntligt förhör*. Till skillnad från huvudförhandling åsyftas icke med muntligt förhör i besvärsmål en fullständig handläggning av målet, utan avgörandet i besvärsmål grundas även på det skriftliga materialet.

3. Om överläggning och omröstning till dom.

Överläggning rörande samtliga de spörsmål som föreligger till bedömande skall hållas innan domen beslutas. I allmänhet hålles överläggning i omedelbar anslutning till huvudförhandlingen i målet respektive föredragningen i mål som avgöres på handlingarna. I högsta domstolen har vidare den praxis utbildat sig, att överläggningen i samtliga mål som handlagts under arbetsveckan såvitt möjligt fortsattes och avslutas påföljande måndag [*malet åter ställes*]. I samband med föredragningen av mål som avgöres på handlingarna (besvärsmål i allmänhet, vattenmål, skiftesmål) skall revisionssekreteraren överlämna förslag till beslut eller dom i målet (*betänkande*), vilket kommer att utgöra utgångspunkten för överläggningen i sådana mål. I huvudförhandlingsmål saknar revisionssekreteraren motsvarande skyldighet. Vid återställningen föreligger i regel åtminstone preliminärt skriftligt förslag till votum av referenten i målet, och avskrift av detta har i allmänhet i förväg tillställts övriga ledamöter. Även om samtliga ledamöter redan vid första överläggningen blivit eniga om utgången av målet, har varje ledamot tillfälle att ändra sig till dess dom eller beslut utlämnats för expediering. Överläggningen har karaktären av en fri diskussion under ordförandens ledning och hinder föreligger icke, att ledamot frångår den uppfattning han tidigare hävdat och biträder den ståndpunkt, som framförts av annan ledamot. - Revisionssekreteraren är i allmänhet närvarande vid överläggningen och biträder med upplysningar.

Om meningsskiljaktigheter kvarstår när

överläggningen avslutats, skall *omröstning* ske. Vid omröstningen skall referenten i målet först yttra sig och därefter envar ledamot efter tjänsteåren. Ordföranden voterar sist. Denna omröstningsordning, som sedan gammalt tillämpas i svenska kollegiala domstolar, anses ha tillkommit för att förhindra att äldre ledamot genom sin auktoritet påverkar yngre ledamöter. Ur olika synpunkter kan det även vara fördelaktigt att rösta sist, och denne lättnad anses böra tillkomma äldre ledamot framför yngre. Varje ledamot skall ange de skäl, varå han grundar sin mening. Den som instämmer i ett tidigare avgivet votum behöver naturligtvis ej upprepa skälen. - Huvudregeln är att endast en omröstning skall ske och att varje votum således skall utgöra ett fullständigt förslag til dom i målet. Den voterande har alltså att samtidigt uttala sig i alla frågor, som enligt hans mening har betydelse för målets utgång. Från denna regel finns dock flera undantag. Vid omröstning i *tvistemål*, omfattande flera käromål, skall sålunda särskild omröstning ske beträffande varje käromål. Särskild omröstning skall även ske beträffande fordran som åberopas till kvittning och beträffande rättegångskostnad. I *brottmål* skall särskild omröstning äga rum *dels* angående skulden, då fråga är om ansvar för flera brott, *dels* då skiljaktiga meningar yppas om annan ansvarspåföljd än vanligt straff - villkorlig dom, ungdomsfängelse, förvaring, internering eller annan skyddsåtgärd - *och dels* beträffande frågan om den tilltalade på grund av sin sinnesbeskaffenhet är fri från straff (5 kap. 5 § strafflagen).

Huvudregeln för *röstberäkningen* i kollegial domstol är i *tvistemål* att den mening gäller, som omfattats av mer än hälften av rättens ledamöter (majoritetsregeln). Om fler än två meningar yppar sig och majoritet icke uppnås för någon mening, forfares vid omröstning om penningar eller andra fungibla saker, som part har att utgiva, på det sätt att den som röstat för utdömande av en större myckenhet anses biträda den som i sitt votum upptager ett lägre belopp

eller en mindre myckenhet (maius includit minus). I andra fall gäller den mening för vilken rösterna är fler än för annan eller, om rösterna är lika många för flera meningar, den mening som biträts av den främste bland dem som röstat för någon av dessa meningar (relativ majoritet med ordförandens respektive äldste ledamots utslagsröst vid lika röstetal). I *brottmål* gäller likaledes i första hand majoritetsregeln. Vid lika röstetal skall den mening gälla som är lindrigast för den tilltalade. Sistnämnda regel läser ha sitt historiska ursprung i den gamla svenska domarregeln, att domaren i tveksamma fall bör hellre fria än fälla. Om fler än två meningar yppas, skall de röster som är ogynnsammast för den tilltalade sammanläggas med de för honom därefter minst förmånliga, varefter, om så erfordras, sammanläggningen skall fortsättas efter samma grund till dess någon mening skall gälla. I sista hand, om något votum icke kan anses lindrigare än annat, gäller även i brottmål regeln om relativ majoritet med ordförandens utslagsröst vid lika röstetal. — Omröstningsreglerna - av vilka i det föregående lämnats en endast schematisk framställning — kan ge upphov till åtskilliga ganska svåra tolkningsfrågor och är i litteraturen föremål för ingående behandling.

4. *Domens meddelande m. m.*

Domen uppsattes särskilt under rubrik upptagande parterna och saken varjämte originalet underskrives av de justitieråd, som deltagit i avgörandet. Domen meddelas genom att den hålles tillgänglig i nedre justitierevisionens kansli, i mål angående den som är häktad i regel senast inom en vecka samt i övriga mål i allmänhet två eller tre veckor efter huvudförhandlingen. Om tidpunkten för domens meddelande erhåller parterna underrättelse vid huvudförhandlingens slut. I mål som avgöres efter föredragning tillställs parterna skriftlig underrättelse om när domen eller beslutet finns att hämta i justitierevisionen. — För varje år sammanföres domarna och besluten (huvud-

skrifterna) till en dombok, varvid de ordnas i nummerföljd efter tiden för meddelandet. — Protokoll, upptagande domstolens ledamöter, parterna, saken och uppgift om domens nummer, föres för varje mål och bilägges akten i målet. Om omröstning förekommit redovisas de skiljaktiga meningarna i protokollet, jfr. referaten av högsta domstolens avgöranden i Nytt juridiskt arkiv, Avd. I.

5. *Angående offentlighet.*

Till huvudförhandling och muntligt förhör äger allmänheten i princip tillträde. Överläggning till dom eller beslut skall däremot hållas inom stängda dörrar, om rätten ej finner överläggningen kunna ske offentligt. Offentlig överläggning förekommer endast undantagsvis under pågående huvudförhandling i frågor av en enkel beskaffenhet, exempelvis angående vittnesersättning eller meddelande av uppskov. Om överläggning hålles inom stängda dörrar, må, utom rättens ledamöter, närvara endast sådan rättens tjänsteman, som har att taga befattning med målet, d. v. s. vederbörande revisionssekreterare och protokollssekreterare. Bestämmelsen att, när särskilda skäl är därtill, rätten må medgiva även annan att närvara vid enskild överläggning, torde sakna praktisk betydelse. All föredragning sker enskilt. Dom och beslut blir offentliga handlingar i och med att de meddelas eller expedieras, och i samband därmed blir även till domen eller beslutet hörande protokoll offentligt. Jämlikt vissa sekretessbestämmelser i rättegångsbalken och lagen den 28. maj 1937 om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar kan av allmänna eller diskretionära hänsyn undantag i särskilda fall ske från de nu återgivna allmänna reglerna om offentlighet.

Beträffande slutligen frågan i vad mån högsta domstolens ledamöter på grund av den offentliga voteringen brukar bli utsatta för kritik, särskilt i pressen, kan sägas att kritik mot domare över huvud sällan kommer till synes, vare sig i den offentliga de-

batten eller eljest. Någon enstaka gång diskuteras högsta domstolens avgöranden ur principiella synpunkter på ledarplats i dagstidningarna, men i allmänhet refereras domarna och eventuella särvota utan kommentarer. Domstolens ledamöter namnges i dylika referat endast undantagsvis. I pressreferat av huvudförhandlingar i mer uppmärksammade mål namnges ibland ordföranden men icke övriga ledamöter. Under de senaste årtiondena har endast i enstaka fall förekommit, att pressreferaten haft en polemisk prägel. Det vill synas som om domar, beträffande vilka skiljaktiga meningar föreligger, är mer utsatta för kritik än enhälliga avgöranden. I ett nu mer än 20 år gammalt brottmål har en långvarig aktion för resning förts i en del av pressen. Härvid har bland annat gjorts gällande, att en namngiven ledamot på grund av jäv icke bort taga befattning med målet, men i övrigt har kritik knappast riktats direkt mot domarna personligen. Även andra angrepp har förekommit men ej heller de lär ha varit så betänkliga, att de av den anledningen ägnats nämnvärd uppmärksamhet. - Vid behand-

lingen av högsta domstolens avgöranden i litteraturen namnges de enskilda ledamöterna endast undantagsvis, exempelvis vid behandling av särvota. Regelmässigt hänvisas till referatet rörande den behandlade domen i Nytt juridiskt arkiv, Avd. I., varför den intresserade där kan erhålla upplysning om vilka ledamöter som deltagit i avgörandet.

Litteratur:

N. Gärde m. fl.: Nya rättegångsbalken jämte lagen om dess införande med kommentar, Stockholm 1949.

Nils Dillen: Föreläsningar i straffprocessrätt enligt den nya rättegångsbalken, Stockholm 1947.

Per Olof Ekelöf: Kompendium över civilprocessen, Del I, Uppsala 1951, och Del III, Uppsala 1952 (stencilerade).

Emil Sundberg: Röstberäkning inom högsta domstolen i plenum. Uppsats i Festskrift tillägnad presidenten Erik Marks von Würtemberg, Stockholm 1931.

